

НАЦІОНАЛЬНИЙ
БАНК
УКРАЇНИ

ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВУ СТАБІЛЬНІСТЬ

грудень 2016

Зміст

Вступ	3
Ключові висновки	4
Карта ризиків банківського сектору	6
Зовнішні умови та ризики	7
Внутрішні умови та ризики	11
Макроекономічні умови та ризики	12
Фіскальний сектор та пов'язані ризики	14
Реальний сектор та пов'язані ризики	18
Вставка: Державні компанії – підтримка держави вже не потрібна	24
Ринок нерухомості та пов'язані ризики	26
Домогосподарства та пов'язані ризики	30
Умови та ризики банківського сектору	33
Фондування	34
Тенденції кредитування	36
Кредитні ризики	38
Вставка: Нові правила оцінки кредитного ризику	40
Вставка: “Київський підхід”: переваги Закону “Про фінансову реструктуризацію”	41
Юридичні ризики	42
Фінансові результати і капіталізація	45
Вставка: Передумови відновлення кредитування	48
Зміни регуляторного середовища у 2016 році	49
Вставка: НБУ розширив можливості управління валютною ліквідністю українських банків	51
Рекомендації	52
Додаткові тематичні матеріали	55
Система гарантування вкладів: ближче до практики ЄС	56
Індекс фінансового стресу	62
Абревіатури та скорочення	65

Вступ

Національний банк України оприлюднює другий випуск Звіту про фінансову стабільність. У ньому традиційно аналізуються ризики і загрози, які можуть негативно впливати на стабільність фінансової системи України.

Головна увага приділена ризикам, що виникають безпосередньо в банківській системі, – кредитному, валютному, достатності капіталу, ліквідності, прибутковості, юридичному. Розміщена на стор. 6 Карта ризиків банківського сектору демонструє їхню динаміку протягом року та очікуваний стан у наступні шість місяців.

Надаються також рекомендації органам влади і банкам з приводу їхніх дій з протидії ризикам для підвищення стійкості фінансової системи.

Крім всебічного аналізу ризиків у ключових секторах економіки, цей Звіт містить тематичні додатки, які є результатом актуальних досліджень з фінансової стабільності. Зокрема до цього випуску включені дослідження з індексу фінансового стресу, реформи системи гарантування вкладів.

Стабільність фінансової системи становить особливий інтерес для Національного банку України, що зумовлено його основною функцією. Відповідно до Закону України “Про Національний банк України” регулятор у межах своїх повноважень сприяє фінансовій стабільності, у тому числі стабільності банківської системи, за умови, що це не перешкоджає досягненню та підтримці цінової стабільності в державі.

Фінансова стабільність тісно пов’язана з пріоритетним завданням Національного банку з підтримки цінової стабільності. Фінансова система відіграє ключову роль у передаванні монетарних імпульсів до реального сектору економіки, здійснюючи таким чином вагомий внесок у забезпечення стійкого економічного зростання.

Звіт адресовано насамперед учасникам фінансового ринку та всім, хто цікавиться проблематикою фінансової стабільності. Поширення інформації та висновків цього Звіту сприяє кращому розумінню економічними агентами актуальних ризиків і масштабу їхнього ймовірного впливу на фінансову стабільність, дає змогу регулятору підвищити керованість управління системними ризиками.

Звіт про фінансову стабільність презентовано на засіданні Комітету з фінансової стабільності Національного банку України 02 грудня 2016 року і схвалено його членами для оприлюднення.

Ключові висновки

Протягом 2016 року системні ризики українського фінансового сектору зменшилися. Ситуація в банківському секторі стабілізувалася завдяки відновленню бази фондування, визнанню реальної якості активів та виконанню програм докапіталізації практично усіма великими банками. Подолано основну масу проблем минулого, які перешкоджали здоровому розвитку банківської системи, банки мають достатньо капіталу та ліквідності, щоб відновити кредитування економіки.

Основним ризиком для фінансової стабільності у короткостроковій перспективі є невиконання окремими великими банками програм капіталізації за результатами діагностичного обстеження. Реалізація цього ризику потребуватиме негайних жорстких скоординованих дій НБУ та уряду. Вирішення проблем дефіциту капіталу значних за розміром банків необхідне для забезпечення стабільності фінансового сектору в довгостроковому періоді.

Макроекономічне середовище ззовні та всередині країни було сприятливим для фінансового сектору протягом останнього року. Зростання ВВП відновилося, інфляція контрольована, перебуває в межах цільового орієнтиру, визначеного НБУ. У фіскальному секторі значно знижено дефіцит державних фінансів, передусім завдяки меншій квазіфіскальній складовій.

Ключовими середньостроковими ризиками залишаються можливість ескалації російської агресії на сході України, низький темп структурних реформ, повільні темпи зростання економік торговельних партнерів та затримки у співпраці з міжнародними фінансовими організаціями, у першу чергу з МВФ.

Продовження співпраці з міжнародними фінансовими організаціями є критично важливою передумовою фінансової стабільності. Спроби замінити фінансування з офіційних джерел коштами з приватних ринків капіталу через продаж єврооблігацій уже у 2017 році свідчитимуть про зниження зацікавленості влади у реформах. Досвід показує, що припинення співпраці з МФО неодмінно призводить до тривалих перерв у економічних перетвореннях. Повне виконання програми МВФ має бути ключовим завданням для всіх органів влади. Затримки з наданням траншів неминуче призведуть до скорочення золотовалютних резервів НБУ та знизять упевненість населення та бізнесу в стабільності валютного ринку та ціновій стабільності.

Цього року НБУ завершив діагностичне обстеження 60 найбільших банків та визначив графіки докапіталізації. Добігає кінця діагностика стану кредитування банками пов'язаних осіб. Таким чином, найближчим часом НБУ завершить найбільш масштабну та детальну перевірку стану активів банків за всю історію незалежної України. Вона закладає фундамент для розвитку добре капіталізованого та ліквідного сектору, що ефективно виконуватиме функції фінансового посередництва.

Фондування банківського сектору було стабільним завдяки поверненню депозитів населення та припливу коштів бізнесу. Підприємства збільшують залишки на рахунках завдяки поживленню економічної активності та зростанню прибутків. Темпи приросту вкладів домогосподарств були помірними через низьку схильність до заощаджень у кризовий та посткризовий період. За очікуваннями НБУ, приріст депозитів у 2017 році несуттєво прискориться порівняно з темпами поточного року.

Відновлення кредитування – ключове завдання банківського сектору на 2017 рік. Завдяки зростанню економіки багато підприємств збільшили продажі та покращили прибутковість. Очікується, що більшість компаній зможуть нормалізувати боргове навантаження протягом наступного року та почати залучати нові кредити. Найбільш привабливими для кредитування є галузі, орієнтовані на внутрішній попит, а також малий, середній та мікробізнес, який має помірне боргове навантаження. Конкуренція

за якісних позичальників залишатиметься жорсткою як за ціною, так і за якісними параметрами. Вартість кредитних ресурсів зменшуватиметься: за відсутності суттєвих ризиків для цінової стабільності НБУ протягом 2017 року знижуватиме ключову відсоткову ставку.

Очікується, що після трьох років збитків банківський сектор у цілому наступного року спрацює прибутково. Операційні прибутки почнуть зростати завдяки здешевленню фондування та збільшенню банками обсягів наданих фінансових послуг. Відрахування до резервів скоротяться, оскільки більшість банків повністю зарезервували неякісні кредити.

Головною зміною в банківському регулюванні наступного року стане перехід на нові правила оцінки кредитних ризиків відповідно до Постанови НБУ № 351. Новий підхід запроваджує оцінку ризиків на основі збитків, очікуваних упродовж наступних 12 місяців, а також усуває низку прогалин поточного регулювання, які давали банкам можливість уникати визнання кредитного ризику, адекватного якості активів. За розрахунками НБУ, оцінка кредитного ризику за новими правилами дасть результати, дуже близькі до отриманих у процесі діагностичного обстеження. Нові правила сприятимуть підготовці банків до вчасного та повного запровадження нового стандарту фінансової звітності IFRS 9 (фінансові інструменти) від початку 2018 року.

Ключове завдання для всіх органів влади на 2017 рік – посилення захисту прав кредиторів. Без нього важко сподіватися на відновлення кредитування. Подальше зволікання із відповідними змінами в законодавстві та з реформуванням судової системи призводитиме до суттєвих втрат для економіки через недоотримані інвестиції, обсяги виробництва, доходи населення та бюджету. Реформування державних банків також слід пришвидшити: після оприлюднення Стратегії розвитку державних банків на початку року рух у визначеному напрямі практично повністю зупинився.

НБУ планує протягом першого півріччя 2017 року оприлюднити макропруденційну стратегію та дорожню карту гармонізації правил банківського регулювання із рекомендаціями Базельського комітету та директивами ЄС. Також буде запроваджено новий інструмент екстреної підтримки ліквідності (ELA) банків на заміну діючого механізму стабілізаційних кредитів. Окрім того, протягом наступного року НБУ також завершить розробку нового нормативу ліквідності LCR (liquidity coverage ratio) відповідно до рекомендації Базель III та запровадить його у 2018 році.

Карта ризиків банківського сектору

Кредитний ризик почав зменшуватися. Рівень відображених негативно класифікованих кредитів залишається на найвищих історичних значеннях, а несуттєве зростання пов'язане із запізнім визнанням проблем. У 2016 році почалося відновлення платоспроможності корпоративного сектору та сектору домогосподарств, а тому оцінка кредитного ризику помірно поліпшилася.

Ризик достатності капіталу залишається високим через суттєві втрати банків від погіршення якості активів. Проте він частково послабився завдяки збільшенню кількома великими банками основного капіталу протягом минулих шести місяців.

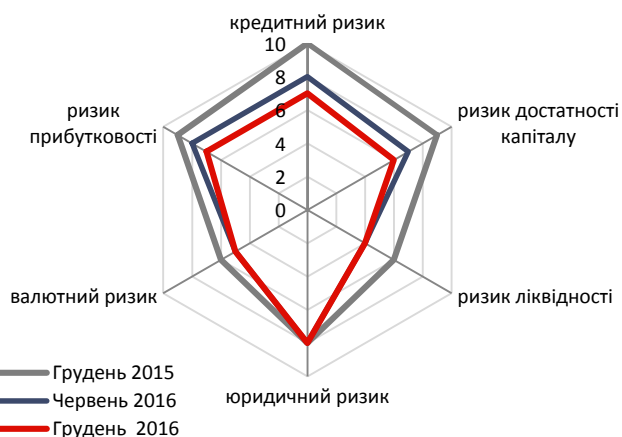
Ризик ліквідності не знизився через збереження нерівномірності розподілення високоякісних ліквідних активів між банками. У системі залишаються банки, для яких навіть невеликий вплив депозитів може створити серйозні проблеми з ліквідністю.

Юридичний ризик залишається незмінним, оскільки більшість необхідних законопроектів для реформ фінансового сектору Верховною Радою не прийнято. Судова практика вирішення спорів між позичальниками та кредиторами залишається несприятливою для останніх.

Валютний ризик залишається незмінно помірним, оскільки деяким банкам потрібен ще тривалий період для вирівнювання відкритої валютної позиції. Проте негативні ефекти різкої девальвації гривні на боргове навантаження позичальників і якість обслуговування кредитів уже практично реалізовані.

Ризик прибутковості поступово зменшується в результаті суттєвого скорочення відрахувань у резерви за активними операціями. Очікується, що банківський сектор матиме змогу повернутися до прибуткової діяльності у 2017 році.

Карта ризиків банківського сектору*

* Ризики представлені за шкалою від 0 до 10, де 10 – найвищий рівень ризику. Оцінка відображає очікуваний стан протягом наступних шести місяців.
Джерело: оцінки НБУ

Пояснення:

Кредитний ризик – відображає перспективи зміни рівня негативно класифікованих кредитів у портфелях банків та необхідність додаткового формування резервів під такі кредити.

Ризик достатності капіталу – оцінку можливості виконання банками вимог регулятора стосовно достатності капіталу.

Ризик ліквідності – здатність банків повною мірою та вчасно виконувати свої зобов'язання перед вкладниками та кредиторами.

Валютний ризик – ризик впливу тенденцій валютного ринку на фінансовий результат.

Ризик прибутковості – спроможність банків генерувати чистий прибуток.

Юридичний ризик – можливість банків ефективно використовувати юридичні інструменти для захисту власних інтересів.

Зовнішні умови та ризики

Зовнішні умови та ризики

Протягом останнього півріччя зовнішнє середовище було переважно сприятливим для економіки. У найближчій перспективі ключовими джерелами зовнішніх ризиків є геополітичні тенденції, а також можлива несприятлива кон'юнктура товарних ринків. Ризик ескалації агресії з боку Росії зберігається, а загрози торговельних обмежень з боку РФ практично повністю реалізувалися. Після виборів у США на ринках спостерігається невизначеність, результатом якої є подорожчання долара, відплив капіталу з країн, які розвиваються, та знецінення їх валют. На перспективу світові події формують тенденцію економічного та політичного ізоляціонізму, яка, набувши ваги через результати волевиявлень у країнах ЄС, може стати джерелом економічних ризиків. Існує можливість випереджального відновлення цін на енергоносії в порівнянні з вартістю металів та продовольства, що створюватиме ризики для платіжного балансу України у середньостроковій перспективі.

Ризик ескалації військової агресії Росії залишається ключовим

Незважаючи на зниження інтенсивності військової агресії Росії на сході України, ризики подальшої ескалації конфлікту не знижуються. Жовтневі домовленості про припинення вогню та розведення військ, досягнуті на переговорах у нормандському форматі, виконуються фрагментарно. Принципові розбіжності у поглядах України та Росії на зміст "дорожньої карти" ставлять під сумнів вчасність її розробки та реалізації. Поряд із цим нові російські війська та техніка прибувають до Криму та окупованих районів Луганської та Донецької областей. Тиск із боку Росії вимагає значних державних ресурсів для його стримування та є постійним джерелом ризиків для країни та української економіки. Водночас ризики, створювані російськими торговельними та економічними обмеженнями, практично реалізувалися, за період військового протистояння експорт українських товарів безпосередньо до РФ скоротився більш як на три чверті.

Геополітичні ризики посилюються через хвилю популізму та ізоляціонізму у розвинених країнах

Велика Британія проголосувала за Brexit (вихід із ЄС). Такий результат референдуму став повністю неочікуваним. Тому про ризики Brexit не згадано в попередньому звіті, а глобальні фінансові ринки практично не закладали їх у прогнози, що викликало різке підвищення турбулентності після оприлюднення результатів голосування. На сьогодні короткострокові шоки на світових ринках подолано. Проте погоджений механізм виходу Великої Британії з ЄС відсутній. Усе це породжує невизначеність та неможливість адекватно оцінити ризики, що їх створить Brexit для України у довгостроковій перспективі.

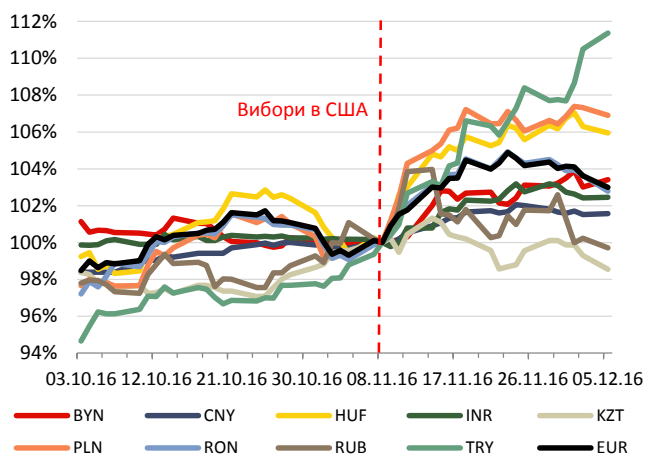
Ключовою подією поточного кварталу для України та усього світу стала перемога Дональда Трампа на президентських виборах у США. Протягом наступних кількох місяців з'явиться більше ясності стосовно зовнішньополітичних пріоритетів нової адміністрації. Можливі ініціативи стосовно переходу до політики американського протекціонізму та зменшення обсягів політичної та економічної підтримки ключових партнерів можуть створити додаткові ризики для групи країн, що розвиваються. Це стосується й України, яка може відчувати зниження зовнішньої політичної підтримки у конфлікті на Донбасі та фінансової допомоги США у майбутньому. З іншого боку, у Республіканській партії, яка висунула Трампа кандидатом у президенти, є чимало симпатиків України, і декотрі з них увійдуть до нової президентської адміністрації чи відстоюватимуть інтереси України в Конгресі.

Brexit, перемога Трампа та негативні результати конституційного референдуму в Італії стали важливими віхами у глобальній тенденції до економічного та політичного ізоляціонізму. Якщо вибори в ряді європейських країн у 2017 році пройдуть у такому ж руслі, то глобальні політичні загрози з часом можуть перетворитися на економічні, а зовнішні ризики для України значно виростуть. Можливими довгостроковими

наслідками для економік, які розвиваються, стане погіршення умов міжнародної торгівлі, спричинене хвилею протекціонізму в розвинутих країнах, та відтік капіталу в безпечні гавані як результат підвищення невизначеності на глобальних ринках капіталу та зниження схильності глобальних інвесторів до ризику. Ознаки такої зміни ситуації на ринках та настроїв інвесторів спостерігаємо в перші дні після виборів у США. Властивим суто для України є ризик втрати позицій в конфлікті на Донбасі із приходом до влади в розвинутих країнах прихильників зняття санкцій із РФ.

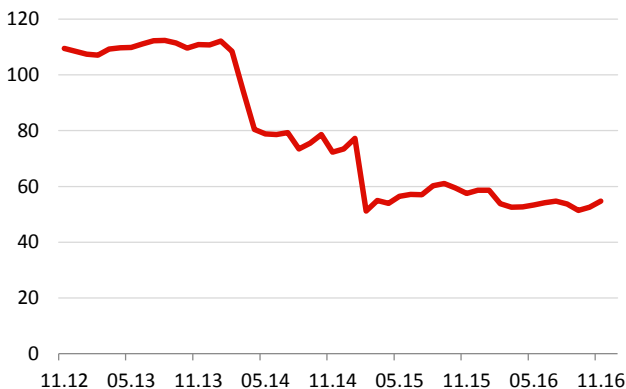
Індекс курсів валют* 08.11.2016=100%

* KZT – казахстанський тенге, RON – румунський лей, HUF – угорський форинт, INR – індійська рупія, TRY – турецька ліра, BYN – білоруський рубль, PLN – польський злотий, CNY – китайський юань, RUB – російський рубль, EUR – євро

Джерело: Thomson Reuters

Номінальний ефективний обмінний курс гривні (НЕОК), 2010=100

Джерело: НБУ

Темпи зростання провідних економік світу помірні, ціни на сировину волатильні

Економічне зростання в США прискорилося у третьому кварталі до 1.5% до відповідного кварталу попереднього року, проте в цілому за рік буде нижчим, ніж очікувалося навесні. Водночас у жовтні інфляція прискорилося до 1.6%. У поєднанні з низьким рівнем безробіття цей показник дає підстави ФРС для підвищення облікової ставки, яке деякі аналітики очікують уже в грудні. На наступний рік прогнозують ще кілька підвищень. Реалізація цих прогнозів може стати однією з причин нового етапу подорожчання долара США.

Економіка ЄС три квартали поспіль зростає на 1.8%¹. Очікування сповільнення економіки Великої Британії внаслідок Brexit не справдилися: у третьому кварталі темп зростання пришвидшився до 2.3%. Тривалий негативний ефект виходу Сполученого Королівства із ЄС, якщо й виникне, то тільки після того, коли стане зрозумілим механізм Brexit. Стрімке знецінення євро, що розпочалося в листопаді та пришвидшилося після президентських виборів у США, може мати негативний вплив на гривню, оскільки країни ЄС формують лівову частку обороту зовнішньої торгівлі України.

Зростання економіки Китаю вповільнюється, а її структура змінюється. КНР намагається нарощувати внутрішнє споживання та задовольняти його потреби власними ресурсами. Це може призвести до скорочення зовнішнього попиту та створюватиме ризики для країн, значна частина експорту яких призначена для Китаю. Юань знову почав відносно швидко знецінюватися, і більшість експертів прогнозує, що тенденція триватиме. Це створюватиме ризики для платіжних балансів та курсів валют країн-торговельних партнерів КНР, серед яких Україна.

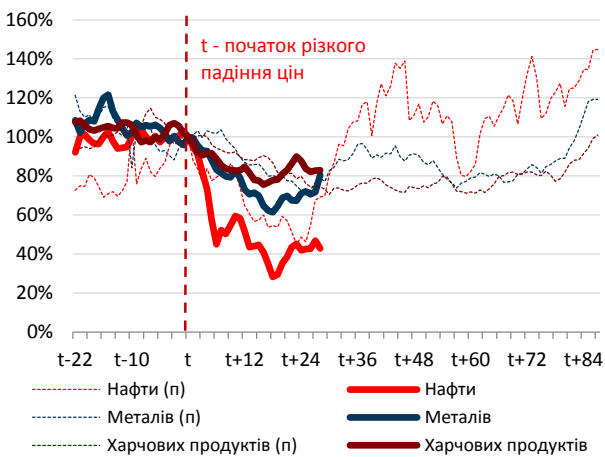
¹ До III кварталу 2015 року, для 28 країн ЄС.

У нашому регіоні темпи економічного зростання Чехії, Угорщини, Туреччини, Польщі, за оцінками МВФ, уповільнилися порівняно з 2015 роком на 2.1, 0.9, 0.7 та 0.5 відсоткових пунктів відповідно до 2.5%, 2%, 3.3% та 3.1%. Це обмежує їхній попит на товари українського експорту.

Глобальні ціни на сировинні товари дуже волатильні. Серед прогнозів немає консенсусу, куди рухатимуться ціни на сировину в короткотривалій перспективі. Ціни на нафту зросли більше, ніж прогнозувалося багатьма експертами на початку року. МВФ та Світовий банк прогнозують подальше подорожчання нафти. Рішення урядів країн-членів ОПЕК обмежити видобуток нафти посилює ризик підвищення цін на енергоносії. Досвід попередніх світових криз, зокрема 1998-1999 років, свідчить, що ціни на енергоносії відновлюються після спаду раніше та стрімкіше, ніж на інші сировинні товари. Лаг може становити рік і більше. Це створює ризики для платіжного балансу України та курсу гривні.

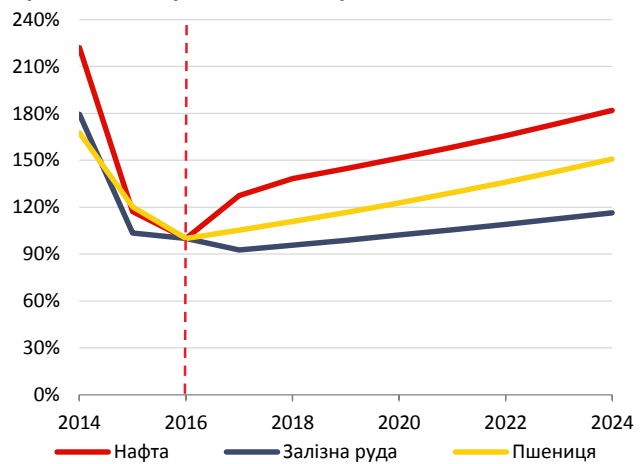
Індекс цін сировинних товарів*, 01.1995=100%

* Розрахунок МВФ: нафта – середнє основних 3 сортів; метали – залізна руда, уран, кольорові метали; харчові продукти – зернові, м'ясо, рослинні олії, цукор, морепродукти, банани, апельсини; (п) – попередня криза 1990-х, для якої t – січень 1997 року, виділені суцільні лінії показують динаміку показників протягом поточної кризи, t – липень 2014 року.

Джерело: МВФ

Прогноз цін окремих видів сировини*, індекс, 2016=100%

* Нафта-сурець, середнє значення спотових цін; пшениця озимих сортів HRW (США)

Джерело: Світовий банк

Внутрішні умови та ризики

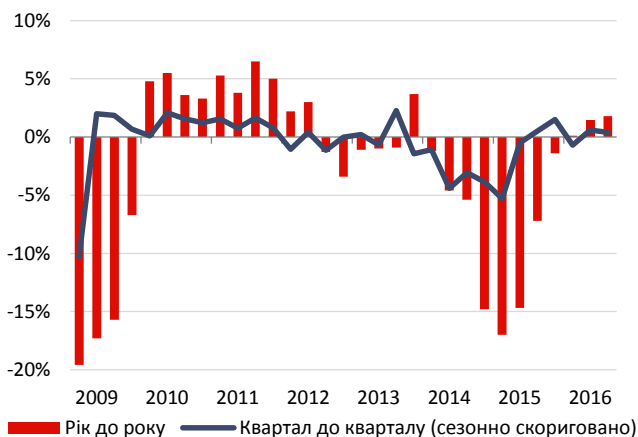
Макроекономічні умови та ризики

Після тривалої рецесії відновилося економічне зростання. Інфляція залишається близькою до цільового рівня НБУ, проте поява нових інфляційних ризиків змусила Правління НБУ залишити облікову ставку незмінною за результатами засідання 8 грудня 2016 року. Відновлення внутрішнього попиту призводить до поступового зростання дефіциту поточного рахунку. Це зумовлює потребу в стабільному зовнішньому фінансуванні, яка зберігатиметься протягом найближчих кількох років. У таких умовах немає альтернативи співпраці з МВФ та іншими міжнародними донорами. Її припинення створюватиме великі ризики для фінансової стабільності в середньостроковій перспективі.

Економіка повільно відновлюється

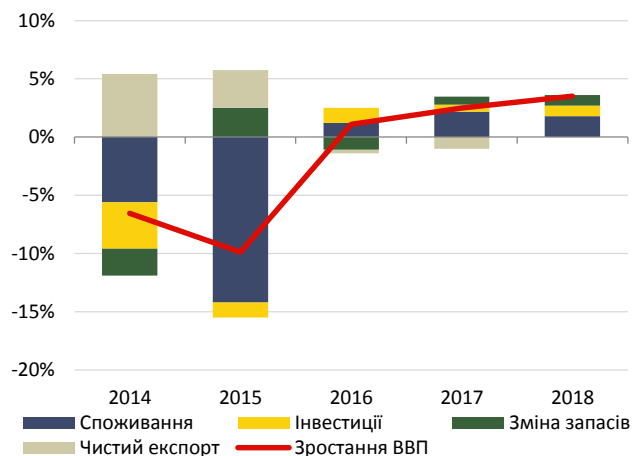
Цього року почалося відновлення економіки. У III кварталі реальний ВВП виріс на 1.8% у річному вимірі. За рік очікується приріст на 1.1%, основним його фактором стане збільшення внутрішнього споживання та інвестиційного попиту. Але темпи відновлення не досить високі. Пришвидженню заважає низка факторів як внутрішніх, так і зовнішніх. Серед внутрішніх ризиків ключовими є повільні темпи структурних реформ та невизначеність через військові дії на сході. Серед зовнішніх ризиків ключовими є низькі темпи зростання економік основних торговельних партнерів України. НБУ очікує, що наступного року економічне зростання прискориться внаслідок збільшення споживання та інвестицій, водночас вплив чистого експорту залишиться від'ємним.

Зміна реального ВВП

Джерело: ДССУ

Внесок складових попиту в зміну реального ВВП

Джерело: НБУ

Зовнішньоекономічні баланси генерують низку ризиків

Від'ємне сальдо товарної торгівлі стане ключовим елементом дефіциту поточного рахунку, який, за оцінками НБУ, наступного року виросте до 2.9 млрд. дол. США із очікуваних 2.5 млрд. дол. США за результатами поточного року. Цього року розрив компенсували надходженнями за фінансовим рахунком, передусім поверненням готівки до банківського сектору та офіційними зовнішніми запозиченнями. Приріст прямих іноземних інвестицій не мав суттєвого впливу на фінансовий рахунок, оскільки левова їх частка супроводжується не припливом валюти, а еквівалентним зменшенням зовнішніх зобов'язань. Протягом двох останніх років відбувається масштабна конвертація боргів банків від материнських компаній у власний капітал на виконання вимог за результатами діагностичного обстеження. Наступного року обсяг цих операцій значно скоротиться. Потенційно приватизація може підтримати обсяги ПІІ, але за 10 місяців 2016 року надходження від неї становили 0.5% плану, тому попередній досвід не дозволяє покладатися на суттєві надходження наступного року.

Ураховуючи те, що наступного року дефіцит поточного рахунку зросте, збережеться потреба у високих надходженнях за фінансовим рахунком. До того ж, уряду й НБУ необхідно буде спрямувати близько 4.5 млрд. дол. США на погашення та обслуговування валютних боргів (у т. ч. валютних ОВДП).

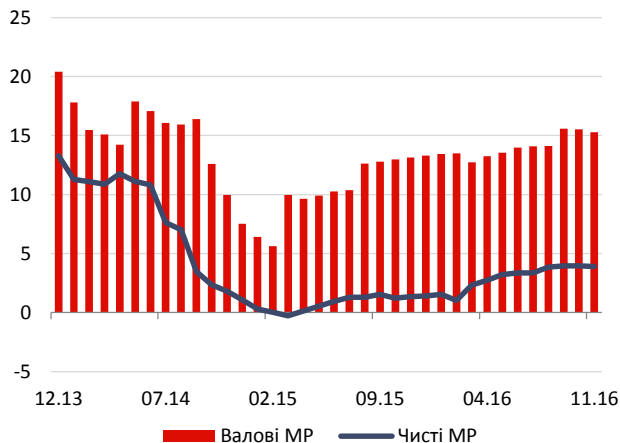
Сальдо зведеного платіжного балансу та його визначники, млрд. дол. США

* Додатне значення – приплив капіталу.

Джерело: НБУ

Міжнародні резерви НБУ, млрд. дол. США

Джерело: НБУ

Без співпраці з МФО профінансувати потреби країни у валюті буде вкрай важко

У вересні МВФ виділив Україні третій транш у межах програми розширеного фінансування, обсяг якого становив 1 млрд. дол. США. Це стало позитивним сигналом для іноземних партнерів та допомогло Україні отримати фінансування від інших міжнародних донорів. Зокрема наприкінці вересня Мінфін розмістив п'ятирічні єврооблігації під гарантії уряду США, залучивши 1 млрд. дол. США. Завдяки зовнішньому фінансуванню міжнародні резерви виросли за останні 12 місяців на 16%. Усе це стало фактором спокою на валютному ринку та стабільності фінансового сектору в цілому, а також зумовило підвищення агентством Fitch довгострокового рейтингу України з CCC до B-. Подальші перегляди рейтингу можливі в разі прискорення темпів відновлення економіки, сповільнення інфляції та зниження валютних ризиків.

Отже, продовження співпраці з міжнародними донорами, передусім МВФ, є ключовим фактором збереження фінансової стабільності. Воно дозволить фінансувати дефіцит поточного рахунку в найближчій перспективі та поновити доступ на міжнародні ринки приватного капіталу в майбутньому. Зокрема, тільки в рамках програми розширеного фінансування Україна може отримати від МВФ протягом наступних двох років близько 9.7 млрд. дол. США. Обсяги фінансування від інших донорів, яке стане доступним, якщо програму МВФ виконуватимуть у повному обсязі, будуть також значними.

У разі припинення співпраці з МВФ виникнуть суттєві ризики. По-перше, буде складно залучити фінансування на зовнішніх боргових ринках. По-друге, навіть якби Україна знайшла необхідний ресурс, відсоткова ставка за ним була б значно вищою ніж та, яку ми платимо за фінансування МФО. Обслуговування боргу суттєво виросло б і збільшило навантаження на бюджет. Будь-які ініціативи з переорієнтування з офіційного фінансування на приватні ринки капіталу вже в наступному році є передчасними. Адже в такому разі з'являється значний ризик втрати якоря реформ, яким для України є меморандум про співпрацю з МВФ.

Фіскальний сектор та пов'язані ризики

Від початку 2015 року, уряд досяг помітних успіхів у фіскальній консолідації. Хоча дефіцит бюджету цього року зростає, він залишатиметься в прийнятних рамках. Найбільше уваги буде приділено видаткам на безпеку й оборону, пенсії, житлові субсидії та обслуговування боргу. Їх значний розмір найближчими роками визначатиме обмеженість ресурсів для інших потреб держави. Недосконалість фінансової децентралізації призводить до нерівномірного освоєння коштів місцевими бюджетами, породжуючи ризики, які потребують додаткової уваги. Питання визначення прогнозних обсягів прибутку НБУ, що перераховується до державного бюджету, усе ще не стало предметом виключно технічних дискусій, і в проект бюджету закладаються суми, що базуються на оцінках уряду, а не НБУ.

Дефіцит сектору державного управління під контролем

Протягом двох минулих років Україна провела помітну фіскальну консолідацію. Дефіцит зведеного бюджету було скорочено з 4.5% ВВП у 2014 році до 1.6% у 2015. Це стало підґрунтям для макроекономічної стабілізації та зменшення ризиків, у тому числі пов'язаних із державним боргом, валютним та фінансовим ринками. Завдяки суттєвим інфляційним та девальваційним ефектам дефіцит минулорічного бюджету виявився значно меншим, ніж плановий, як в абсолютному вимірі, так і відносно до номінального ВВП. У 2016 році темпи інфляції суттєво знизилися та наблизилися до очікуваних рівнів. Державний бюджет виконують за графіком, близьким до плану, і, за оцінками НБУ, дефіцит за повний рік не буде суттєво відрізнятися від цільового показника на рівні 3.7% ВВП. Уряд планує поступове зменшення фіскального дефіциту до 2.3% ВВП у 2019 році. Така ціль є досить амбітною і потребуватиме жорсткої дисципліни. У цілому ж очікувані напрямки та динаміка руху дають упевненість, що фіскальна політика не створюватиме нових ризиків для фінансової стабільності.

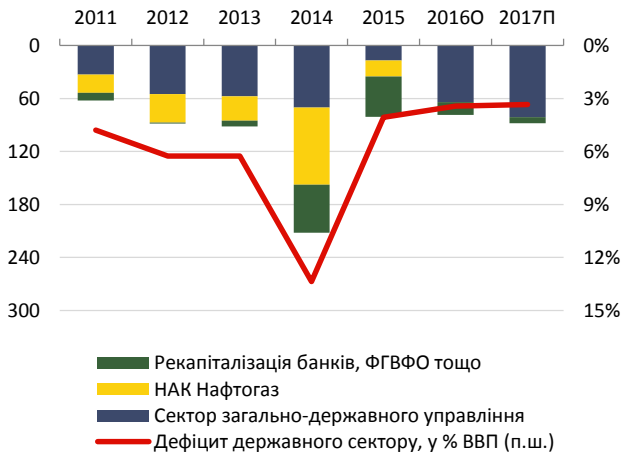
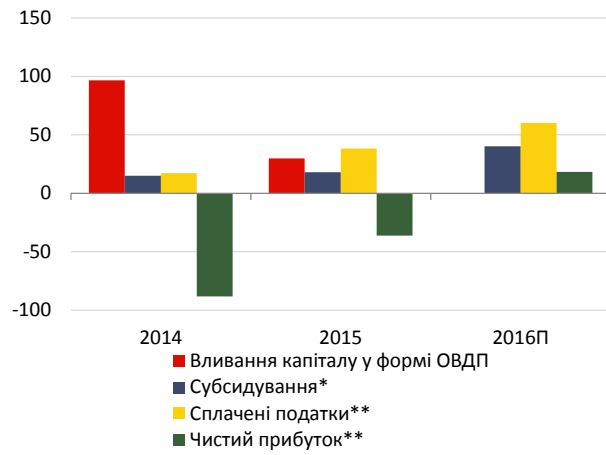
Прихований дефіцит державного сектору суттєво скоротили

Квазіфіскальний дефіцит скоротився з 8.9% ВВП у 2014 році до 0.6% у 2016 році завдяки зменшенню витрат на підтримку НАК Нафтогаз, докапіталізацію банків і фінансування ФГВФО. Із 2008 року він не опускався нижче за 2% ВВП, а в періоди криз різко зростав, що призводило до значного збільшення державного боргу та, як наслідок, помноження ризиків державних фінансів. Крім того, НБУ часто був змушений викупувати ОВДП, емісією яких фінансували квазіфіскальний дефіцит. Це обмежувало незалежність Національного банку та його можливість проводити ефективну монетарну політику, породжувало значні ризики для фінансового та валютного ринків.

Наближення тарифів до економічно обґрунтованого рівня та зміни в корпоративному управлінні дозволили НАК Нафтогаз подолати хронічну збитковість. Зникла потреба в державній підтримці, яку донедавна компанія отримувала як пряму компенсацію різниці в тарифах та вливання капіталу у формі ОВДП. Механізм поквартального корегування ціни газу відповідно до глобальної кон'юнктури (за умови зміни світових цін більше ніж на 10%), якого зобов'язався дотримуватися уряд, остаточно усуває проблему дефіциту НАК Нафтогаз.

Вихід економіки з кризи дозволить наступного року завершити докапіталізацію державних банків та повністю завершити розчистку банківського сектору. Очікується, що протягом 2017 року на збільшення статутного капіталу Укресімбанку та Ощадбанку, а також на підтримку ФГВФО буде спрямовано суму, еквівалентну менше 1.0% ВВП. Надалі робота державних банків має стати прибутковою, а їх кредитна політика – зваженою. Це дозволить уникнути надмірних відрахувань до резервів та додаткових вливань капіталу.

Ураховуючи те, що НАК Нафтогаз позбувся збитків і що фінансовий сектор майже не має потреби в підтримці з бюджету, квазіфіскальні витрати істотно скоротяться і перестануть суттєво впливати на дефіцит сектору державних фінансів.

Елементи дефіциту державного сектору, млрд. грн.

НАК Нафтогаз та державний бюджет, млрд. грн.

* Видатки бюджету на компенсацію різниці в тарифах, пільг та субсидій.
 ** За даними консолідованої звітності групи без ПАТ "Укрнафта".
 Джерело: НАК Нафтогаз

Джерело: МФУ, МВФ, розрахунки НБУ

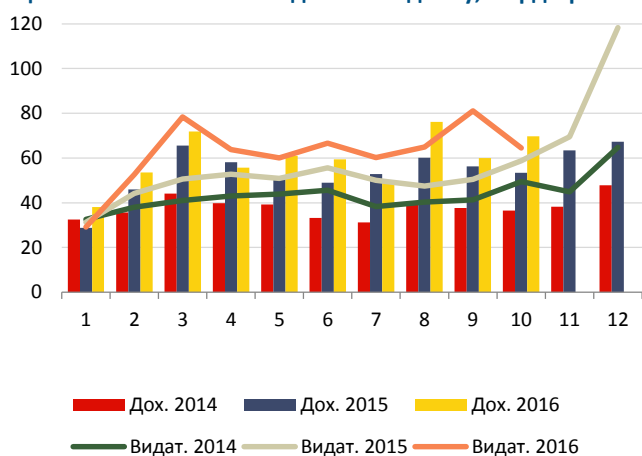
Суттєві структурні зміни видаткової частини є викликом для уряду

Проведення структурних реформ, геополітичні та військові ризики, а також ініціативи стосовно підвищення мінімальних прожиткових стандартів та детінізації заробітної плати неминуче призвели до зміни в пріоритетах напрямів бюджетних витрат. Ключовими чинниками, що обумовили докорінні зміни витраток бюджету стали такі:

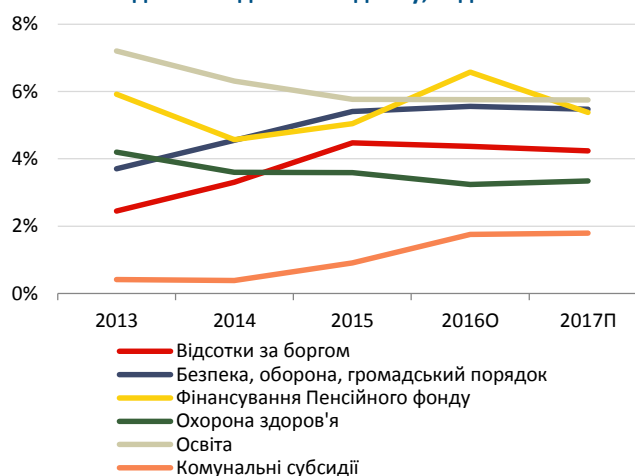
- принципове політичне рішення забезпечувати в довгостроковій перспективі фінансування сфери безпеки та оборони на рівні не менше 5% ВВП. Це вагоме зростання порівняно з менше ніж 4% ВВП ще у 2013 році. Рішення зумовлене необхідністю відновлення та підтримки обороноздатності країни та відродження військово-промислового комплексу;
- різке зростання витраток на субсидії для компенсації витрат на житлово-комунальні послуги. Такий крок покликаний компенсувати зростання навантаження на домогосподарства після того, як було запроваджено ринкові комунальні тарифи. Станом на початок листопада субсидії отримувало 5.5 мільйонів сімей, на що в бюджеті 2016 року передбачено 40.3 млрд. грн. Наступного року кількість отримувачів, за попередніми оцінками уряду, може зрости до 8.5 млн. домогосподарств, а в бюджет на їх фінансування закладають 47.1 млрд. грн. Таким чином, на субсидії через бюджет у 2016 та 2017 роках буде перерозподілено майже 2% ВВП щороку, хоча раніше ці суми не перевищували 0.5% ВВП. Сума значна, але вигода державних фінансів, що вимірюється розміром квазіфіскального дефіциту, скороченого внаслідок упровадження ринкових цін на комунальні послуги, удвічі вища. Завдяки відновленню економічного зростання доходи українців збільшуватимуться, відтак витратки на субсидії знижуватимуться;
- різке зростання витраток на покриття дефіциту пенсійного фонду. У 2016 році витратки держбюджету на фінансування пенсій становитимуть близько 145.5 млрд. грн., що на 53% більше, ніж торік. Різке збільшення дефіциту Пенсійного фонду зумовлено скороченням ставки єдиного соціального внеску. Наступного року, за оцінками уряду, сума незначно зменшиться до 141 млрд. грн., однак залишатиметься вагомою в середньостроковій перспективі. Протягом року після зниження ставки ефект детінізації заробітних плат був помірним, а тому не відбулося суттєвого розширення бази нарахування ЄСВ. Очевидно, що проблема значного дефіциту пенсійного фонду та пов'язаних із ним дотацій із державного бюджету не може бути вирішена у короткостроковому періоді, а тому ця складова витрат буде залишатися значною протягом кількох наступних років.

Усі три названі чинники домінуватимуть у структурі видатків протягом найближчих років. Зміна пріоритетів означає зменшення витрат бюджету (відносно ВВП) на інші напрями, зокрема на освіту та охорону здоров'я. Уряд має ретельно обирати пріоритетні сфери, фінансування яких із бюджету матиме найбільший ефект. Тільки пришвидшення темпів зростання економіки може пом'якшити бюджетні обмеження уряду в середньостроковій перспективі.

Ініціатива уряду підвищити з 1 січня 2017 року мінімальну заробітну плату до 3200 гривень створює певні фіскальні ризики. Однак позитивні ефекти також можуть бути суттєвими – часткова детінізація заробітних плат у приватному секторі та підвищення життєвих стандартів, а отже і посилення платоспроможності найбідніших домогосподарств. У будь-якому разі різкий перегляд рівня мінімальних зарплат у поточних умовах має вигляд експерименту, і за успішного результату може в майбутньому бути повтореним у дещо менших масштабах.

Щомісячні показники зведеного бюджету, млрд. грн.

Джерело: Держказначейство

Ключові видатки зведеного бюджету, % до ВВП

Джерело: Держказначейство, розрахунки НБУ

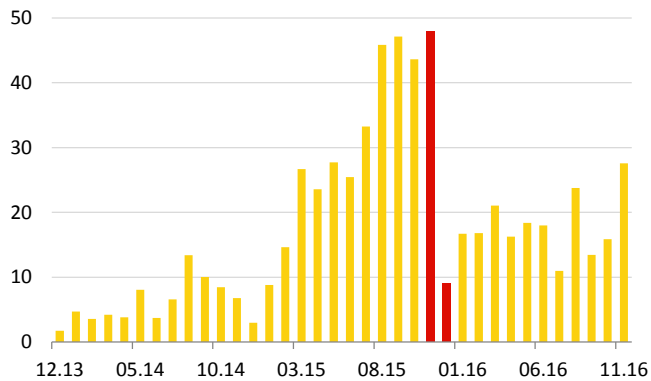
Децентралізація посилює ризик управління ліквідністю

Завдяки децентралізації місцеві органи влади отримують більший фінансовий ресурс. Але значна його частина – фонд розвитку, з якого значно важче витратити кошти, ніж із загального. На підготовку документації, затвердження проектів і проведення тендерів іде багато часу, протягом якого гроші лежать на ЄКР (єдиний казначейський рахунок) або (дедалі частіше) на рахунках у банках. В останні тижні року темпи витрачання накопичених сум зазвичай суттєво прискорюються, як це сталося торік і може відбутися цього року. Різке зростання кількості грошей в обігу призводить до епізодичного тиску на курс гривні та тимчасової нейтралізації інструментів монетарної політики та, як наслідок, зростання низки ризиків для фінансової стабільності. Щоб подолати цей недолік децентралізації, потрібно доопрацювати механізми впровадження проектів місцевими органами влади.

Одне із ключових нововведень реформи децентралізації – громади отримали можливість розміщувати тимчасово вільні кошти на рахунках у комерційних банках. Торік цим користувалися не надто активно, тому більшість коштів місцевої влади розміщували на ЄКР, а уряд мав змогу використовувати їх на власний розсуд. Цього року ситуація поступово змінюється і вільні кошти дедалі частіше розміщують у банках здебільшого в формі депозитних ліній. Місцевим органам це вигідніше: вони можуть отримати значні відсоткові надходження, поки проекти розвитку пройдуть усі стадії підготовки та справа дійде до їх фінансування. Однак якщо місцеві органи державного управління надалі здійснюватимуть найбільше видатків в останній місяць бюджетного року, то на додачу до тиску на курс національної валюти з'являться й ризики ліквідності банківського сектору, якщо невикористані кошти повертаються на єдиний казначейський рахунок.

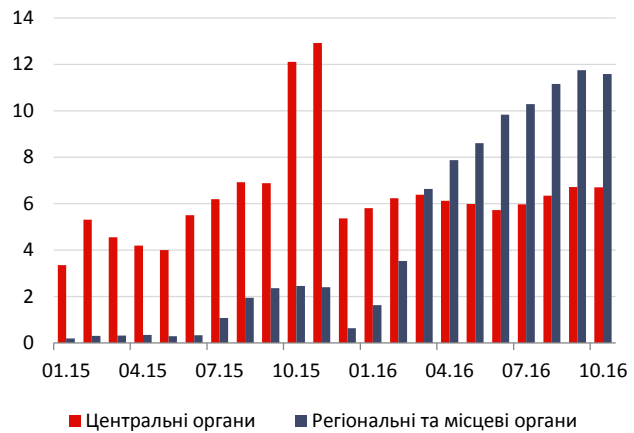

Залишки коштів на ЕКР, млрд. грн.

Джерело: Держказначейство

Залишки коштів органів державного управління в банках, млрд. грн.

Джерело: НБУ

Питання оцінки прибутку НБУ усе ще залишається предметом торгів

У жовтні запрацювала нова Рада НБУ, що дозволило затвердити річну фінансову звітність Національного банку за 2015 рік. Завдяки цьому НБУ протягом жовтня – грудня перерахував до бюджету торішній прибуток 38.2 млрд. грн. Платежі надходили трьома траншами (10, 14 та 14.2 млрд. грн.) у жовтні, листопаді та грудні. За здійсненими в листопаді оцінками, у поточному році прибуток НБУ може становити близько 35.5 млрд. грн., які мають поповнити бюджет 2017-го року. Під час розроблення проекту державного бюджету на наступний рік урядом запропоновано власну оцінку прибутку НБУ за 2016 рік на рівні 45 млрд. грн. Така практика порушує принципи незалежності центрального банку і надалі уряд має покладатися виключно на оцінки НБУ.

Перерахування коштів НБУ до держбюджету, млрд. грн.

Джерело: МФУ, НБУ

Реальний сектор та пов'язані ризики

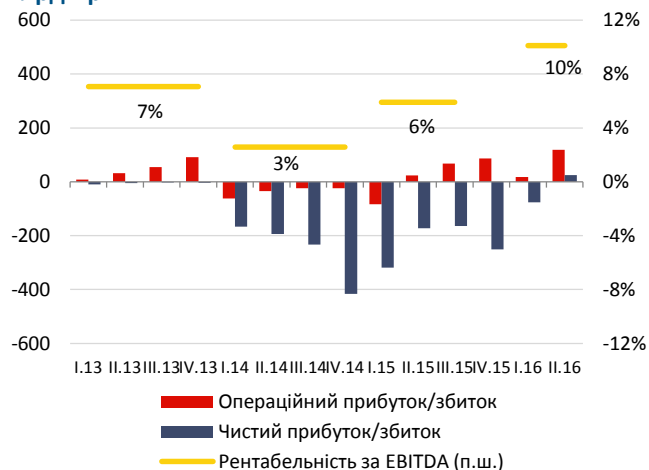
Прибутковість реального сектору зростає з другого кварталу минулого року. У поєднанні з обмеженим новим кредитуванням це знижує боргове навантаження на підприємства та підвищує їх платоспроможність. Нових проблемних кредитів уже майже немає, але де-юре частка негативно класифікованих боргів збільшується через те, що банки поступово визнають проблемними ті активи, які перестали працювати раніше. За збереження макрофінансової стабільності можна очікувати поступового відновлення кредитування вже у 2017 році. Окремі сектори економіки уже зараз привабливі для нового кредитування, насамперед підприємства галузей, що орієнтовані на внутрішній ринок. Цікава ніша для кредитування – малі підприємства, які демонструють переконливу динаміку фінансових показників.

Реальний сектор відновлює платоспроможність

Фінанси реального сектору поліпшуються з II кварталу минулого року. Рентабельність за EBITDA українських підприємств² у першому півріччі склала 10%. Це найвище значення за останні 4 роки. Операційний прибуток рентабельних підприємств у II кварталі 2016 року виріс на 3% – до 170 млрд. грн., водночас збиток збиткових зменшився на 63% – до 52 млрд. грн.

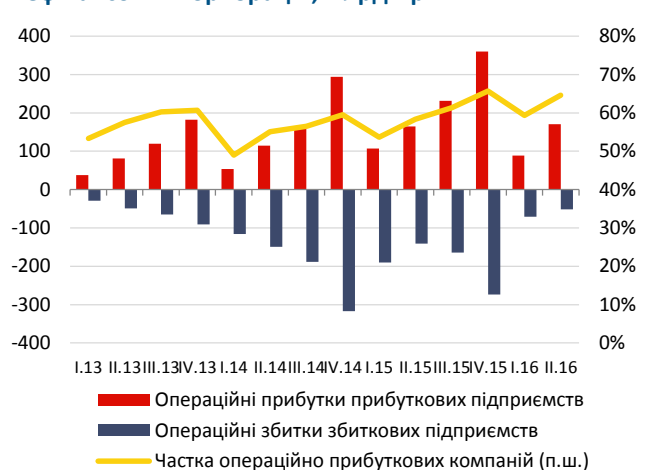
Основним фактором високої операційної прибутковості стало зниження ставки ЄСВ. Кошти, зекономлені підприємствами завдяки меншим нарахуванням на фонд оплати праці, пішли переважно не на підвищення зарплат, а на збільшення прибутків. Позитивний вплив на прибутки мало поживалення економіки. Підґрунтям для нього стала макроекономічна стабілізація, один із показників якої – стабільність валютного курсу. Саме відсутність останньої призводила до величезних збитків українських підприємств від курсових різниць від початку 2014 року. Її досягнення дало змогу реальному сектору у II кварталі вийти на чистий прибуток, уперше за 2.5 року.

Результати діяльності нефінансових корпорацій, млрд. грн.

Джерело: ДССУ, НБУ

Операційні результати прибуткових та збиткових нефінансових корпорацій, млрд. грн.

Джерело: ДССУ, НБУ

Частка операційно прибуткових компаній становила 65% на кінець першого півріччя 2016 року, на 7 в. п. більше, ніж на середину 2015-го. Зменшилася поляризація прибуткових та збиткових компаній: операційний прибуток прибуткових підприємств у II кварталі 2016 року зріс до 170 млрд. грн. (+3% р/р), збитки збиткових зменшилися до 52 млрд. грн. (-63% р/р).

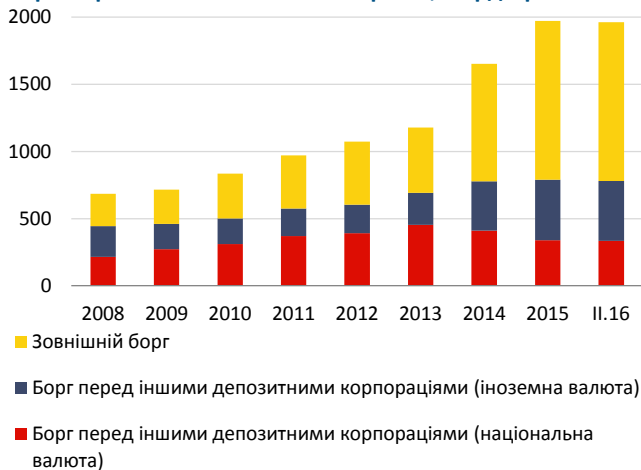
² Дані кварталу не включають малі підприємства, а також рослинництво, тваринництво та змішане сільське господарство. На дату виходу звіту найсвіжішими доступними для аналізу були показники за 6 місяців 2016 року.

Заборгованість підприємств суттєво не змінилася

Приросту банківського кредитування у першій половині року фактично не було, доступ до зовнішнього фінансування лишився обмеженим, погашення частини заборгованості під час реструктуризації проблемних боргів було стриманим через слабку платоспроможність позичальників. Сукупний борг підприємств перед банками за перше півріччя 2016 року скоротився на 1% завдяки окремим погашенням.

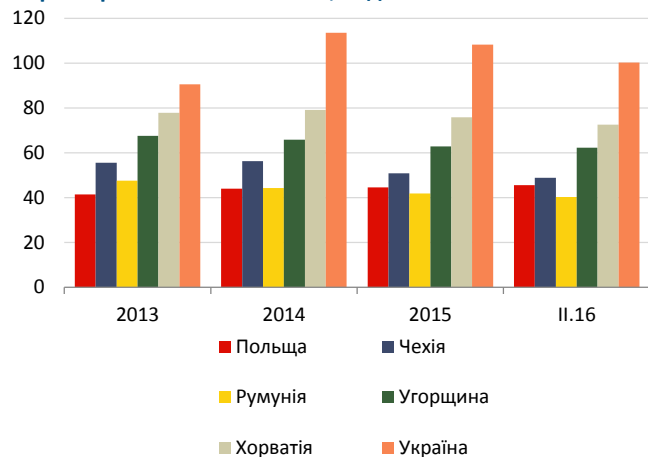
Відбулися позитивні зміни в структурі заборгованості, зокрема частка валютної складової у запозиченнях корпорацій знизилася з 80% на кінець 2015 року до 76% на кінець першого півріччя 2016 року. Основною причиною була реструктуризація внутрішніх боргів – конвертація валютних запозичень у гривневі. У III кварталі кредитування дещо активізувалося: обсяг кредитів у гривні за три місяці виріс на 9% – до 369 млрд. грн. Приросту валютних запозичень не було.

Відношення боргів реального сектору до ВВП за перше півріччя зменшилося на 8 в. п. – до 100.3% (порівняно зі 108.3% на кінець 2015 року). Показник все ще значно перевищує аналогічні показники країн Центральної та Східної Європи.

Борг нефінансових компаній* України, млрд. грн.

* Борги перед банками та нерезидентами.

Джерело: НБУ

Борг нефінансових компаній, % до ВВП

Для забезпечення співставності даних України та країн ЄС до боргу нефінансових корпорацій включаються кредити та боргові цінні папери згідно з методологією ЄЦБ.

Джерело: ЄЦБ, НБУ, ДССУ, МФУ

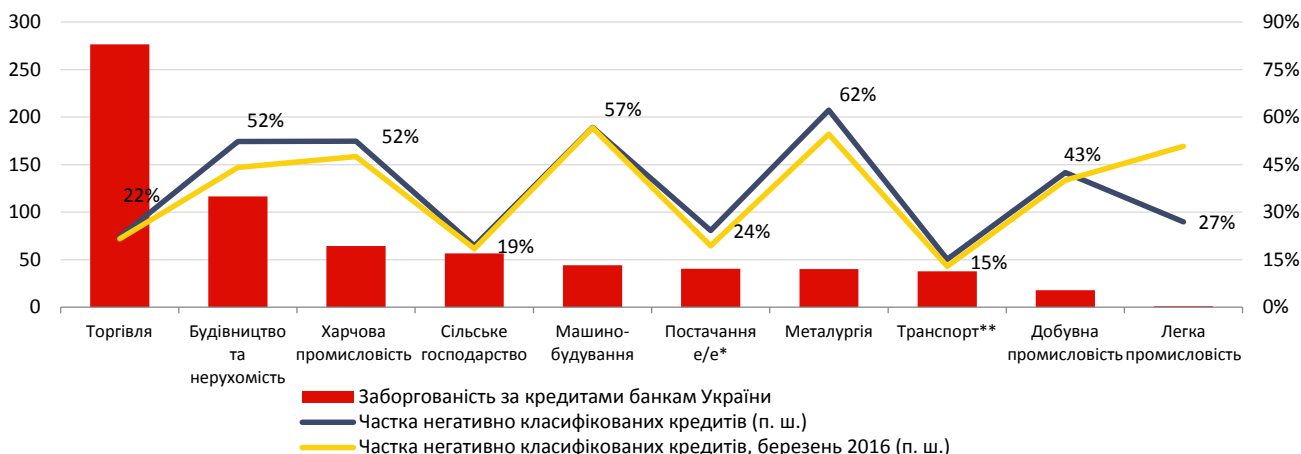
Негативно класифіковані кредити зросли через запізніле визнання

За рік із вересня 2015 року частка негативно класифікованих кредитів підприємствам виросла на 7 в. п. до 39%. Банки продовжують визнавати ті проблемні борги, які їх позичальники перестали обслуговувати раніше. Це створює передумови для розчищення банками балансів від непрацюючих кредитів. Триватиме він імовірно до другої половини наступного року, отже до того часу частка де-юре негативно класифікованих кредитів може вирости.

Найпомітніше зростання частки проблемних боргів сталося в будівництві та металургії – галузях, які зберігають високе боргове навантаження. Натомість у легкій промисловості частка зменшилася. Найменше негативно класифікованих кредитів у сільському господарстві та транспорті, які мають низьке боргове навантаження.

Банківські кредити нефінансових компаній, вересень 2016 року, млрд. грн.

* Постачання електроенергії, газу, води та поводження з відходами.

** Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність.

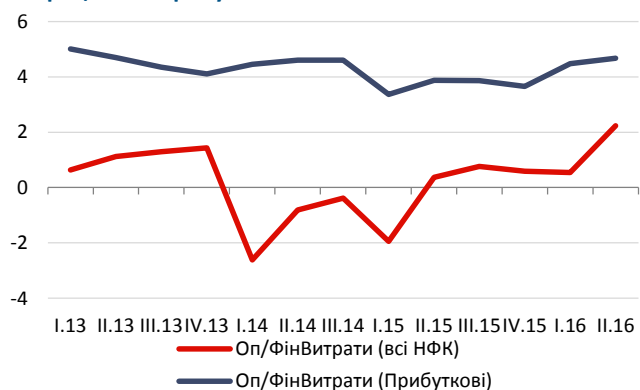
Джерело: НБУ

Платоспроможність реального сектору відновлюється

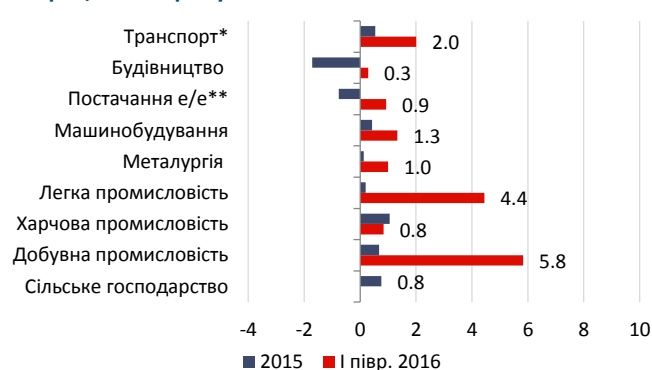
Зростання прибутковості підприємств призвело до збільшення їх платоспроможності. Показник покриття відсоткових платежів операційним прибутком виріс з 0.6 на кінець III кварталу минулого року до 2.2 на середину цього року. Це вище, ніж у 2013 році перед кризою. Для прибуткових компаній показник перевищує 4. Таким чином, операційних потоків переважної більшості нефінансових корпорацій достатньо для обслуговування відсотків за кредитами у повному обсязі. Завдяки цьому ризики збільшення обсягу де-факто проблемних боргів зводяться до мінімуму. Банкам залишається лише визнати де-юре негативно класифікованими ті зобов'язання, які стали проблемними раніше.

Для легкої, добувної галузей промисловості, транспорту показник покриття відсоткових платежів операційним прибутком набагато вище одиниці, тож обслуговування боргу не створює суттєвого навантаження на фінанси цих галузей. Натомість підприємствам будівництва, харчової промисловості та постачання електроенергії, газу, води й водовідведення в цілому операційного прибутку не вистачає для того, щоб виплатити відсотки за боргами.

Покриття відсоткових витрат нефінансових компаній операційним прибутком

Покриття відсоткових витрат нефінансових компаній операційним прибутком

* Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність.

** Постачання електроенергії, газу, води та поводження з відходами.

Даних за перше півріччя 2016 року немає для сільського господарства.

Джерело: ДССУ, НБУ

Джерело: НБУ, ДССУ

У I півріччі 2016 року рентабельність за EBITDA зросла у всіх основних секторах економіки, крім харчової промисловості, найбільше – у машинобудуванні, легкій промисловості та будівництві/нерухомості. В останньому секторі рентабельність повернулася до позитивного значення: +12% порівняно з -16% за підсумками 2016 року.

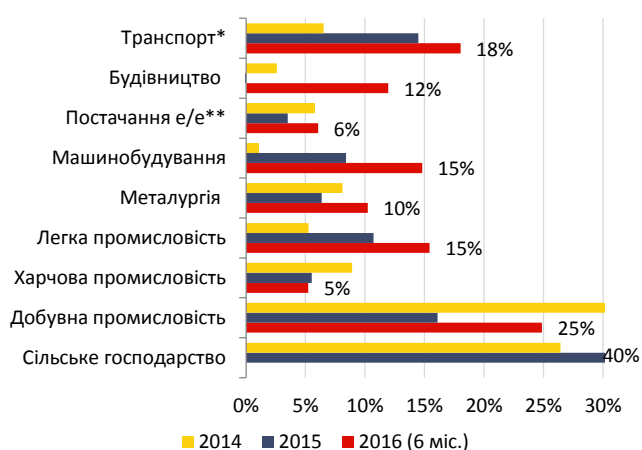
Поліпшення операційної ефективності дало змогу підприємствам більшості галузей скоротити відносно боргове навантаження. Коефіцієнт Борг/EBITDA зменшився у машинобудуванні, легкій та добувній промисловості. Але попри позитивну тенденцію у цілому боргове навантаження на реальний сектор досить високе, відношення загального боргу/EBITDA (за останні 12 місяців) для низки галузей перевищує “безпечний” рівень 3, а у будівництві воно досі від’ємне.

Найслабші боргові метрики – у будівництві та девелопменті, металургії та харчовій промисловості. Погіршення платоспроможності харчопрому зумовлене насамперед скороченням експорту передусім до Росії та високою конкуренцією з імпортом з Туреччини, Польщі та Італії. Слабкою лишається платоспроможність в енергетичному секторі та у постачальників житлово-комунальних послуг – підвищення тарифів на електроенергію збільшило прибутки теплової генерації, але не вплинуло на прибутковість розподільчих компаній.

Найбільш фінансово стійкі сектори – традиційно сільське господарство та добувна промисловість, а також легка промисловість, яка у 2016 році значно збільшила обсяги експорту (+7% р/р у першому півріччі, +9% р/р за 3 квартали), та транспортний сектор, де зростанню прибутковості сприяло підвищення тарифів на перевезення.

Збільшення рентабельності також сприяло поліпшенню ліквідності в окремих галузях, зокрема у транспортному секторі, добувній промисловості, металургії. Для транспортного сектору відношення чистого боргу (зменшеного на розмір готівкових коштів) до EBITDA на кінець другого півріччя становило 1.9, відношення загального боргу до EBITDA – 3.9, відповідно, готівкові кошти підприємств галузі покривають більше половини їхніх наявних боргів.

Рентабельність за EBITDA за секторами економіки

* Транспорт, складське господарство, поштова та кур’єрська діяльність.

** Постачання електроенергії, газу, води та поводження з відходами.

Даних за перше півріччя 2016 року немає для сільського господарства.

Від’ємні значення не відображено.

Джерело: ДССУ, НБУ

Боргове навантаження (відношення боргу до EBITDA за 12 місяців) за секторами

* Транспорт, складське господарство, поштова та кур’єрська діяльність.

** Постачання електроенергії, газу, води та поводження з відходами.

Даних за перше півріччя 2016 року немає для сільського господарства.

Від’ємні значення не відображено.

Джерело: ДССУ, НБУ

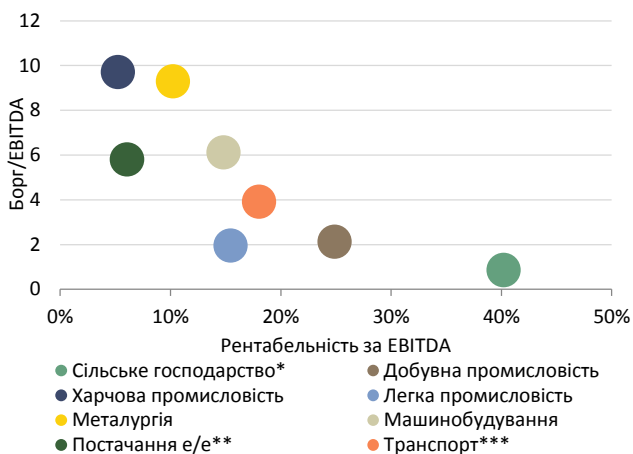
Підприємства легкої промисловості та транспорту виглядають привабливими для нового банківського кредитування

Сільське господарство – наразі єдиний сектор, що не має проблем з банками. Висока рентабельність та низьке навантаження зобов'язаннями, узятими раніше, роблять його привабливим для кредитування. На сьогодні агробізнес здебільшого бере короткі кредити на фінансування робочого капіталу.

Фінансові та боргові метрики зазначають привабливість для нового банківського кредитування легкої промисловості та транспорту. Ці сектори характеризуються помірним борговим навантаженням, порівняно високою рентабельністю за EBITDA, мають кращу ніж більшість інших секторів, кредитну історію – частки негативно класифікованих кредитів на кінець першого півріччя становили 15% та 27% відповідно. У “безпечній зоні” для кредитування також перебуває добувна галузь, але стримуючим для банків фактором є висока частка проблемних кредитів, накопичених за минулі роки (43%).

Підприємства майже всіх галузей наразі мають потребу в короткостроковій ліквідності. Добувна промисловість, транспорт, легка промисловість та машинобудування завдяки порівняно високій прибутковості виглядають найбільш привабливими галузями для короткого кредитування потреб в обіговому капіталі.

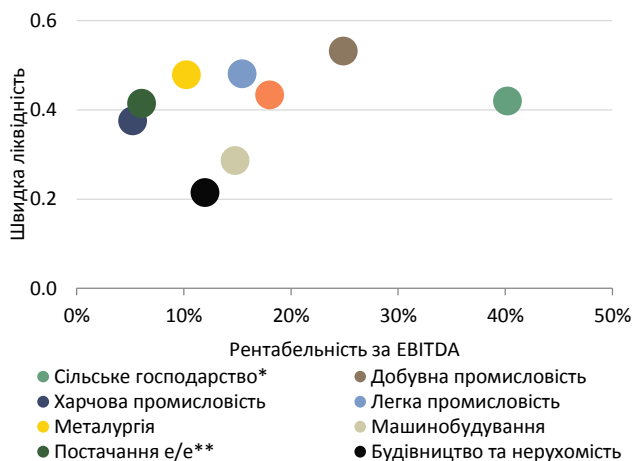
Боргове навантаження та рентабельність за EBITDA, I півріччя 2016 року

* Для сільського господарства використано дані за 2015 рік.
 ** Постачання електроенергії, газу, води та поводження з відходами.
 *** Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність.
 Від'ємні значення не відображено (будівництво).

Джерело: ДССУ, власні розрахунки

Швидка ліквідність та рентабельність за EBITDA, I півріччя 2016 року

* Для сільського господарства використано дані за 2015 рік.
 ** Постачання електроенергії, газу, води та поводження з відходами.
 *** Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність.
 Швидка ліквідність – відношення суми дебіторської заборгованості за продукцію та готівки до поточних зобов'язань та забезпечень.

Джерело: ДССУ, власні розрахунки

Найбільші ризики зосереджені в металургії, харчовій промисловості та будівництві

Металургія зберігає статус галузі з високими ризиками: боргове завантаження не дає змоги залучати значні кошти для модернізації, а власні ресурси обмежує низька прибутковість, на яку негативно впливатиме зростання цін на руду та вугілля. Великі підприємства галузі розташовані неподалік від зони активних бойових дій, що зумовлює операційні ризики: у компанії регулярно виникають проблеми як із постачанням сировини, так із попитом, адже під час сезонних його коливань міжнародні трейдери скорочують насамперед закупівлі української продукції.

У зоні ризику перебуває харчова промисловість. Боргове навантаження та частка негативно класифікованих кредитів зберігаються високими. Рентабельність компаній галузі знизилася через те, що експорт до Росії зменшився, продукція галузі жорстко конкурує з імпортом, а просування на європейські ринки є повільним та витратим, що зумовлено труднощами з дотриманням санітарних норм.

Галузь постачання електроенергії, газу та житлово-комунальних послуг також має помітні ризики. Рентабельність компаній галузі невисока, а боргове навантаження значне. Значною проблемою для постачальників житлово-комунальних послуг є низький рівень платіжної дисципліни населення, який імовірно поки зберігатиметься.

Ризики у машинобудуванні всупереч очікуванням знизилися, бо втрату ринку РФ вдалося компенсувати збільшенням виробництва продукції військового призначення (комп'ютери, електроніка, оптика) та зниженням витрат на персонал. Тому галузь в цілому рентабельна, але помітне боргове навантаження та погана кредитна історія обмежуватимуть її привабливість для кредиторів та інвесторів.

Мінімальні ризики у сільському господарстві та добувній промисловості. Ціни на металеві руди після падіння наприкінці минулого року відновилися, та залишаються високими, незважаючи на песимістичні прогнози. Підвищенню прибутковості галузі у 2016 році також посприяло зниження ставки податку на видобуток газу з початку року – із 70% до 50% для державної компанії “Укргазвидобування” та з 55% до 28% для приватних компаній. Можливе подальше зниження рентних ставок у нафтогазовому секторі.

Потенціал до зростання у 2017 році в галузях, орієнтованих на внутрішній попит

Основні ризики реального сектору, зокрема падіння експорту до Росії, зниження глобальних цін на сировину, висока залежність від дорогого імпорту, зниження платоспроможності споживачів реалізувалися протягом двох минулих років.

За збереження макроекономічної та курсової стабільності варто очікувати подальшого зростання прибутковості реального сектору у 2017 році. Щоправда, менш значними темпами, ніж у першому півріччі 2016 року – позитивний вплив зниження ЄСВ на прибутки корпорацій уже вичерпано. Основним джерелом поліпшення фінансових показників буде поживлення ділової активності.

Зростання економіки забезпечить вищі доходи населення та споживчі витрати, що зумовить збільшення внутрішнього попиту. Галузі, які працюють на його задоволення, імовірно демонструватимуть найвищі показники зростання наступного року. Особливо ті з них, які мало залежать від імпорту, зокрема легка промисловість, транспорт, будівництво, у меншій мірі добувна та харчова промисловість.

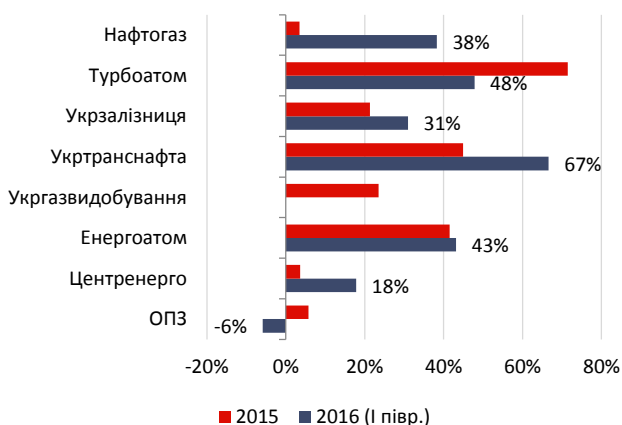
Для металургії прогнози на наступний рік помірно позитивні завдяки очікуваному (хоча й невеликому) зростанню цін та реконструкції залізничної гілки на Маріуполь, але внутрішній ринок збуту слабкий, а конкурентоспроможність на зовнішніх ринках знижується через нестачу інвестицій у галузь протягом останніх років. Перспективи машинобудування надалі під питанням – ринок Росії фактично втрачено, нові експортні можливості важкодоступні через монополістичні позиції багатопрофільних машинобудівних корпорацій, наявність торговельних обмежень та слабку конкурентоспроможність української продукції.

Вставка: Державні компанії – підтримка держави вже не потрібна

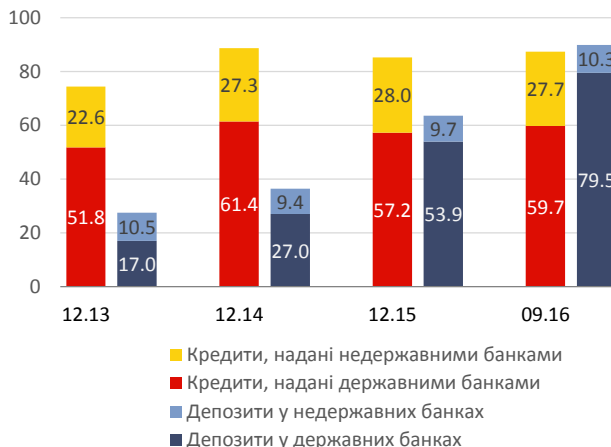
За останні два роки державні компанії, особливо найбільші, значно збільшили прибутки й поліпшили фінансовий стан. Це дає їм змогу своєчасно обслуговувати й погашати борги, а в середньостроковому періоді відкрити перспективи залучати зовнішнє фінансування. Потреби в їхній підтримці державою немає, ризики нової появи квазіфіскального дефіциту через необхідність фінансування держкомпаній мінімальні. Державним банкам доцільно відмовлятися від практики кредитування держкомпаній, та привести власні кредитні політики у відповідність до принципів та положень Стратегії розвитку держбанків³.

Компанії державного сектору донедавна регулярно були збитковими. Але торік вони почали отримувати прибуток і продовжили зміцнювати свій фінансовий стан протягом поточного року. У 2015 році держпідприємства спрацювали із середньозваженою рентабельністю за EBITDA на рівні 13%, забезпечивши 36% сукупного EBITDA реального сектору. Основні причини – підвищення тарифів на послуги держмонополій та перші результати реформи корпоративного управління, що триває у державному секторі.

Ліквідність державних компаній стрімко зростає: обсяг вільних коштів на рахунках за 9 місяців збільшився на 41% – до 90 млрд. грн. На кінець вересня сукупні депозити держпідприємств перевищили їхню заборгованість перед банками. Проте поліпшення фінансового стану наразі не вплинуло на обсяг боргових зобов'язань більшості держкорпорацій. Деякі з них досі не завершили реструктуризацію боргів і лише частково обслуговують їх, виправдовуючи це нестачею коштів. Також деякі державні монополії перерозподіляють свої зобов'язання за кредитами між державними банками, компенсуючи їх погашення в одному новими запозиченнями в іншому.

Рентабельність за EBITDA найбільших держкомпаній

Джерело: НКЦПФР, звітність компаній

Кредити та депозити державних компаній, млрд. грн.

Джерело: МЕРТ, НБУ, власні розрахунки

На три монополії – Нафтогаз, Укрзалізницю та Енергоатом припадає 74% усього боргу державних компаній перед українськими банками, який становить 87 млрд. грн. Дві з них на початку кризи не могли належно обслуговувати свої зобов'язання як перед зовнішніми кредиторами, так і перед внутрішніми, передусім – державними банками. Поточні фінансові показники трьох найбільших держпідприємств дають можливість їм належно обслуговувати зобов'язання, а в перспективі – повністю погасити їх.

Фінансові показники найбільших державних компаній⁴

	Нафтогаз		Укрзалізниця		Енергоатом	
	2015	I півр. 2016	2015	I півр. 2016	2015	I півр. 2016
Рентабельність EBITDA, %	3%	38%	21%	31%	42%	43%
Чистий борг/EBITDA	13.1	0.7	3.1	1.7	0.7	0.7
Операційний прибуток/Відсотки	0.5	8.0	1.4	0.2	4.4	4.3

³ Засади стратегічного реформування державного банківського сектору

⁴ Джерело: НКЦПФР, звітність компаній.

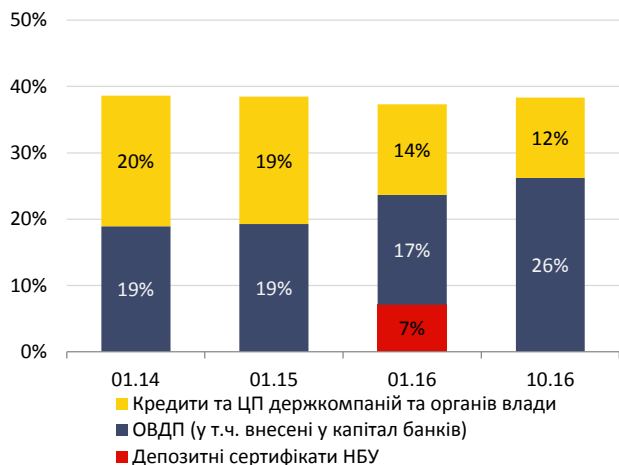

Державні банки повинні знижувати кредитування держкомпаній

Державні органи та підприємства займають високу частку в активах та зобов'язаннях державних банків. Надмірне кредитування компаній державного сектору, яке держбанки практикували протягом багатьох років, робить фінустанови заручниками цього процесу: замість пошуку нових, привабливих приватних позичальників, вони продовжують кредитувати держкорпорації. Це створює ризики як для банків через високу концентрацію кредитів, так і для банківської системи в цілому. Адже позичені кошти не тільки неефективно працюють, не потрапляючи до рук найбільш успішних позичальників, а й не завжди вчасно поверталися через регулярне виникнення в державних компаній труднощів з обслуговуванням і погашенням боргу. Маючи змогу отримувати від держбанків “кредити на вимогу”, керівництво держпідприємств утрачає мотивацію нарощувати ефективність їх роботи для максимізації прибутку.

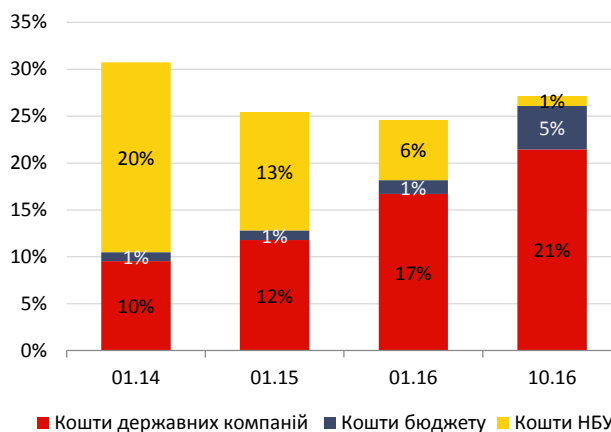
На початку цього року Міністерство фінансів затвердило Стратегії розвитку держбанків. Вона передбачає, що кожна з трьох найбільших фінустанов, які належать державі, матиме власну спеціалізацію і кредитуватиме державні підприємства лише з дотриманням пруденційних вимог НБУ, зокрема нормативу концентрації. Держбанкам варто починати поступово переходити від підтримки держпідприємств до кредитування ринкового бізнесу та населення в межах визначених цільових сегментів.

Частка держави в загальних активах держбанків

Джерело: НБУ

Частка держави в зобов'язаннях державних банків

Джерело: НБУ

Ринок нерухомості та пов'язані ризики

Попит на житлову нерухомість залишається обмеженим, дія тимчасових факторів, які його підтримували, вичерпується насамперед у столиці. Кредитування житла активізувалося, але його обсяги занадто малі, щоб впливати на ринок чи створювати ризики. Зрушення в розмірі пропозиції пов'язано зі змінами її структури в розрізі регіонів, параметрів житла, запропонованого до продажу, та умов фінансування його купівлі. Ціни на житлову нерухомість у столиці в доларовому еквіваленті знижуються, але дедалі повільнішими темпами, кількість угод купівлі-продажу низька, але потроху зростає. Комерційна нерухомість на сьогодні є непривабливою для інвестицій.

Попит на житлову нерухомість залишається обмеженим

Реальні доходи населення ледь помітно зросли в II кварталі 2016 року після значного тривалого падіння внаслідок кризи. Це одна з перших ознак початку зростання купівельної спроможності, якої, проте, поки замало, щоб суттєво збільшити попит на житлову нерухомість. Тому його визначають фактори, які за нормальних умов є другорядними. По-перше, ризик втратити депозит у неплатоспроможному банку змушував вкладників вилучати кошти та купувати помешкання. Вплив цього фактору поступово сходить нанівець тому, що очищення банківського сектору добігає кінця, а сталий притік депозитів свідчить про повільне відновлення довіри до банків. По-друге, стрибкоподібне падіння курсу гривні дає змогу тим, хто до кризи накопичив валютні заощадження, знаходити привабливі цінові пропозиції на ринку житла та використовувати їх. Уплив цих чинників також зменшується в результаті певної стабілізації на валютному ринку та вичерпання заощаджень. По-третє, попит з боку переселенців з окупованих територій практично повністю реалізувався.

Стійким джерелом попиту на нерухомість є ті, хто отримує доходи у валюті, зокрема перекази від заробітчан. Стимулюючим фактором для попиту на житло як інвестицію стане суттєве подорожчання комунальних послуг.

Кредитування житла активізувалося, але масштаби поки незначні

У поточному році іпотечне кредитування фізичних осіб поживалося. "Опитування про умови кредитування", проведене серед банків у III кварталі свідчить, що попит на іпотеку поволі зростає разом із кількістю схвалених заявок на іпотечні кредити. Депозитні корпорації кредитують купівлю житла як на первинному, так і на вторинному ринках. Але, за оцінкою посередників, частка житлової нерухомості, придбаної в кредит, поки не перевищує 5%. Умови надання нових іпотечних кредитів загалом є доволі жорсткими. Це визначає їх прийнятну якість, що її декларують банки.

Значною проблемою, що відбиває в банків бажання займатися іпотечним кредитуванням, є портфель кредитів в іноземній валюті, виданих до кризи 2008 року. Частка негативно класифікованих кредитів (IV та V категорій якості) у ньому в цілому по платоспроможних банках зросла за 10 місяців цього року з 76% до 80%. Основні причини – переоцінка якості кредитного портфеля низкою банків, а також різке скорочення кількості реструктуризацій разом із погіршенням обслуговування кредитів. Закон України "Про мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті", а також те, що не ухвалено законопроект про реструктуризацію таких кредитів не дає змоги подолати проблему (див. стор. 38 першого випуску Звіту).

Крім покупців житла, банки кредитують забудовників. Це стосується і столиці, і регіонів. Великі компанії беруть кредити на термін до трьох років. Менші отримують від банків короткострокове кредитування, що використовується для підтримання темпів будівництва, якщо не вдається швидко продавати збудовані квартири. Однак загальні обсяги кредитування забудовників поки невеликі. Основним джерелом фінансування є власні кошти забудовників та надходження від покупців житла.

В умовах зниження темпів інфляції та відсоткових ставок можна очікувати подальшого зростання гривневого іпотечного кредитування та фінансування банками забудовників. Однак у короткостроковій перспективі темпи його будуть помірними з огляду на дефіцит якісних позичальників та невирішеність проблеми валютних боргів. Ураховуючи те, що на сьогодні масштаб такого кредитування невеликий, його зростання не створюватиме ризиків та поки не матиме значного впливу на ціни на житлову нерухомість. У перспективі, щоб контролювати ризики, що створює ринок житла для фінансової стабільності, Національний банк планує ретельно стежити за цінами та розпочати систематичний розрахунок показника LTV для іпотечних кредитів.

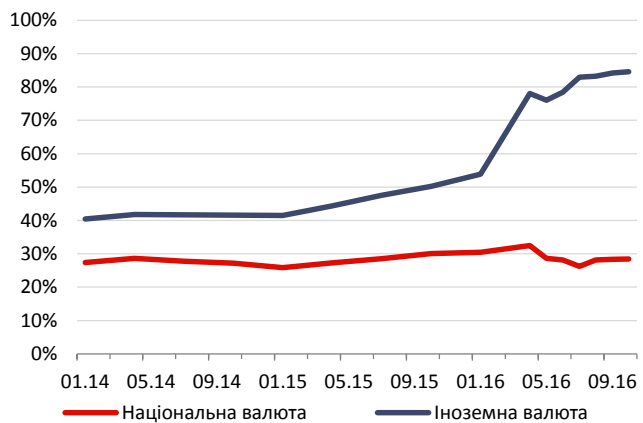
Нові іпотечні кредити, млн. грн.

* Січень – жовтень 2016 року

Джерело: НБУ

Частка негативно класифікованих кредитів

Джерело: НБУ

Нової пропозиції більше у регіонах, середній метраж квартир зменшується

У першому півріччі обсяг уведеного в експлуатацію житла в Україні в будинках із двома й більше квартирами залишався на рівні минулого року, у III кварталі він був меншим, ніж аномально високе значення 2015 року та більшим, ніж у 2013 – 2014 роках. Крім Києва та Київської області, незмінними лідерами за обсягами залишаються Львівська, Одеська, Івано-Франківська області, а центри цих областей разом із столицею утримують першість за вводом в експлуатацію серед міст. Однак за темпами приросту пропозиції житла лідирували Волинська, Дніпропетровська, Запорізька та Харківська області: у всіх із них показники виростили на понад 20%. Це свідчить про зміну географічної структури українського ринку житлової нерухомості. У 2014 – 2015 роках серед усіх обласних центрів найвищі темпи зростання пропозиції нового житла зафіксовані у Львові.

У першому півріччі в Україні було видано 685 дозволів на будівництво будинків із двома квартирами й більше, що на 54% більше, ніж за аналогічний період минулого року. Показник перевищив мінімальне значення та свідчить про можливе поживлення інвестицій у житлове будівництво у майбутньому.

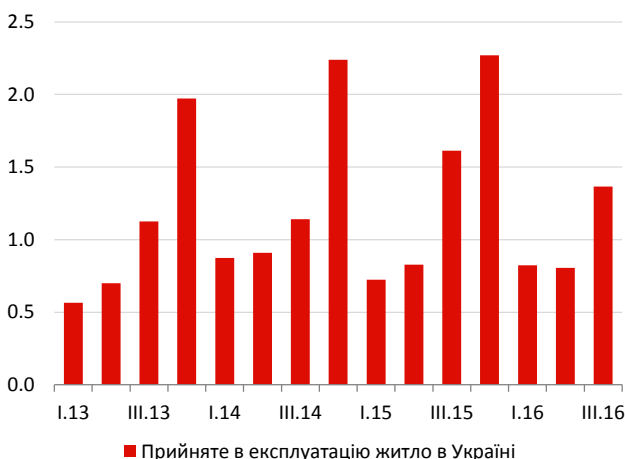
У столиці за три квартали цього року площа житла в будинках на дві й більше квартири знизилася на 3.8%. Водночас кількість новозбудованих квартир зросла на 6.0%. Попри стагнацію введення в експлуатацію житла в останні роки столиця залишається інвестиційно привабливою для житлового будівництва. За даними компанії UTG, у другому півріччі заплановано ввести в експлуатацію 46 об'єктів із понад 12 тис. квартир порівняно з близько 19 тис. щороку протягом 2013 – 2015 років. У той саме час, за інформацією посередників, у кінці листопада в Києві пропонувалися нові квартири в понад 230 нових будинках.

В умовах обмеженого попиту в боротьбі за покупця забудовники змінюють структуру пропозиції. Середня площа нових квартир зменшилась з 76.2 кв. м. у 2013-у до

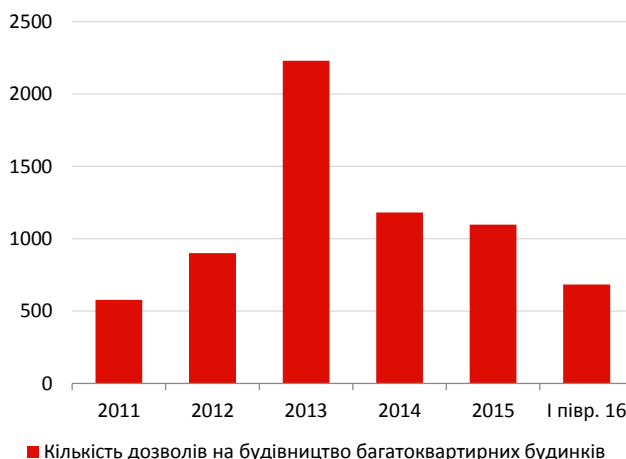
65.8 кв. м. за 9 місяців 2016 року. Це зумовлено як збільшенням частки однокімнатних (з 43% у 2013-у до 52% у січні – вересні поточного року), так і меншою мірою скороченням площі самих новозбудованих квартир незалежно від кількості кімнат у них. Тенденція стосується як Києва, так і регіонів. Крім цього, забудовники пропонують програми розстрочки і в об'єктах, що тільки будуються, надаючи покупцям можливість сплатити вартість житла кількома траншами протягом періоду до вводу його в експлуатацію, і дедалі частіше в уже зданих в експлуатацію будинках. Термін розстрочки від кількох місяців до п'яти років. За оцінкою учасників ринку, таким способом фінансується близько половини угод. Співпраця будівельних компаній із банками стимулює іпотечне кредитування за допомогою пільгових умов, наприклад знижених ставок (18% річних) у разі першого внеску понад 50%.

Житлова пропозиція в Україні, млн. кв. м.

Джерело: ДССУ

Кількість виданих дозволів на будівництво в Україні, од.

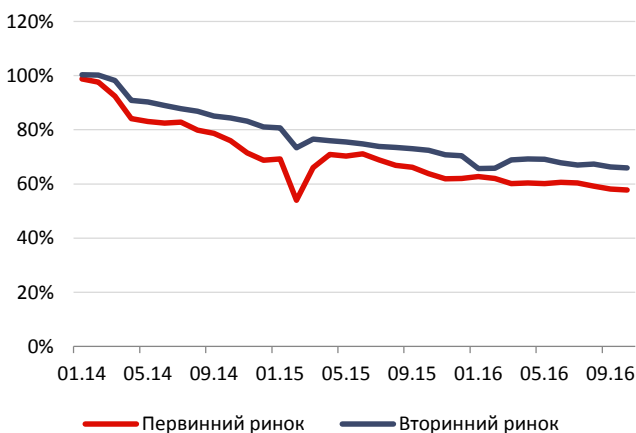

Джерело: ДССУ

Ціни на житло та кількість угод купівлі-продажу залишаються низькими

На початок листопада середні ціни в доларах на первинному та вторинному ринках житла в м. Києві знизилися на 9% у річному вимірі. Вартість житлової нерухомості в столиці продовжує падати у зв'язку з тим, що ринок перенасичений пропозицією. Середня ціна на первинному ринку нерухомості в м. Одесі виросла на 1.0% за рік, а м. Львові знизилася на 0.8% (за даними Lun.ua, у перерахунку на готівковий курс).

Ціни на житло в м. Києві, грудень 2013 = 100%

Відношення цін на житло та вартості його оренди, грудень 2013 = 100%

* Вартість житлової нерухомості в Україні продовжують вимірювати в доларах: на вторинному ринку прямо, а на первинному ринку ціни в гривнях індексуються в разі значної зміни курсу долара, а іноді прив'язка до грошової одиниці США прямо прописана в угодах.

Джерело: агентства нерухомості, НБУ

Джерело: агентства нерухомості, НБУ

За даними Мін'юсту, торік кількість угод з купівлі-продажу квартир та житлових будинків в Україні зросла на 7%, зокрема в м. Києві – на 21%. У першому півріччі цього року зростання кількості укладених угод у столиці тривало: ще принаймні +15%. Щоправда, кілька гучних будівельних скандалів спричинили зміщення фокуса покупців з первинного ринку на вторинний. Зараз у Києві понад 40 незаконних новобудов, у частині з яких продають квартири.

Середня вартість оренди квадратного метра в столиці у жовтні знизилася на 11% у річному вимірі. Співвідношення ціни житла та розміру орендної платні (price-to-rent ratio) залишається відносно стабільним. Воно на 20 – 25% вище, ніж перед кризою, що свідчить про те, що житло в м. Києві ще може дещо подешевшати або, що менш імовірно, активізація ділової активності в столиці призведе до підвищення вартості оренди.

Низькі ціни на житло загалом в Україні, відсутність їх зниження в окремих містах, уповільнення падіння у м. Києві, а також зростання кількості угод купівлі-продажу житлової нерухомості та структурні зміни пропозиції свідчать, що основна фаза спаду на ринку позаду. У найближчій перспективі ринок буде більш-менш стабільним та не створюватиме значних ризиків для фінансової стабільності.

Комерційна нерухомість на сьогодні малоприваблива для банків

На ринку комерційної нерухомості інвестиційна активність низька. На відміну від житлових забудовників девелопери комерційної нерухомості не залучають нових кредитів, бо мають великі борги та значні збитки. У сегменті торговельної нерухомості терміни введення в експлуатацію довгобудів кожного разу переносять. У 2016 році з багатьох анонсованих відкрили лише великі ТРЦ – у м. Києві та м. Львові.

У першому півріччі цього року в столиці дещо знизився рівень вакантності та підвищилися ставки оренди. Але значне зростання пропозиції нових площ наступного року є малоймовірним, адже загальна орендна площа анонсованих або заморожених об'єктів перевищує 500 тис. м. кв. – половина від тієї, яку нині експлуатують.

Низька якість кредитів, виданих компаніям, що займаються побудовою торговельної, офісної та готельної нерухомості, є суттєвою проблемою для банків. Навіть зниження вакантності ТРЦ і готелів, зростання обороту роздрібною торгівлі та ділової активності в цілому не призводять до поліпшення обслуговування кредитів.

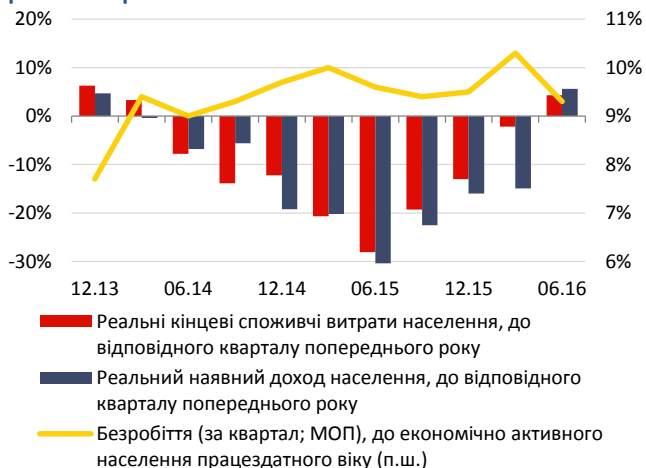
Домогосподарства та пов'язані ризики

Реальний наявний дохід домогосподарств уперше за останні два з половиною роки почав зростати. Ми очікуємо, що ця тенденція триватиме як результат сповільнення інфляції та підвищення заробітних плат. Але через відкладений попит та зменшення вимушеної економії темпи зростання витрат населення були вищими порівняно з доходами. Тому заощадження домогосподарств знижувалися від початку року. Приплив депозитів до банків забезпечують насамперед заможні домогосподарства, що мають позитивний баланс доходів і витрат. Основним видом заощаджень залишаються короткі депозити. Ризики сектору домогосподарств для банківського сектору знижуються: боргове навантаження на населення низьке, доходи підвищуються, а кредитування відновлюватиметься повільніше, ніж у корпоративному секторі.

Реальний наявний дохід населення почав зростати

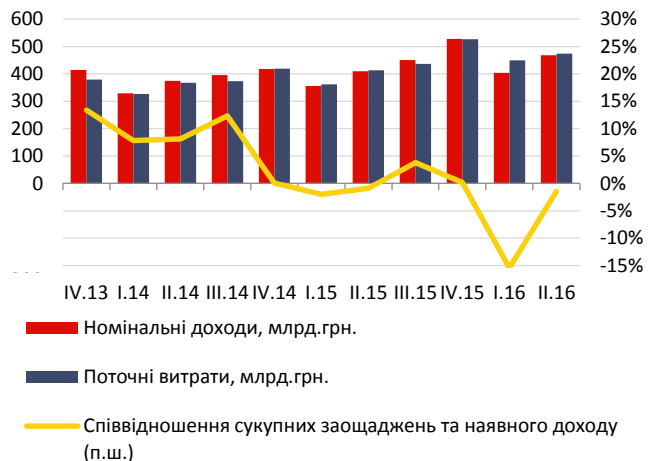
Реальний наявний дохід населення в II кварталі 2016 року збільшився вперше за останні 10 кварталів. Приріст становив 5.6% у річному вимірі. Основними причинами стало значне уповільнення інфляції, а також збільшення номінальних доходів на 14.3%. Майже дві третини приросту забезпечило збільшення оплати праці на 22.8%. Це сталося завдяки підвищенню мінімальної зарплати (з вересня 2015 року та травня 2016 року), а також суттєвому підняттю грошового забезпечення військовослужбовців. Зниження ставки ЄСВ з початку 2016 року було запроваджене, у тому числі з метою створити підґрунтя для підвищення зарплат та збільшити доходи населення, однак мало інший результат – підприємства збільшили прибуток, частково перетягнувши на себе ресурси держави та населення. Третину приросту номінальних доходів забезпечили отримані населенням трансферти насамперед пільги та субсидії на оплату житлово-комунальних послуг. Зростання соціальних допомог, зумовлене підвищенням прожиткового мінімуму, та закордонних переказів у дол. еквіваленті⁵ теж позитивно вплинуло на номінальні доходи, однак ефект від них обмежений.

Реальний наявний дохід, споживчі витрати населення та рівень безробіття

Джерело: ДССУ

Доходи, витрати та схильність до заощаджень населення

Джерело: ДССУ, НБУ

У III кварталі 2016 року порівняно з відповідним періодом 2015 року номінальна зарплата збільшилася в середньому на 23.2%, реальна – на 15%. З огляду на позитивну динаміку та значну вагу заробітних плат у доходах домогосподарств, можна очікувати, що номінальні та реальні доходи продовжать зростати у 2017 році.

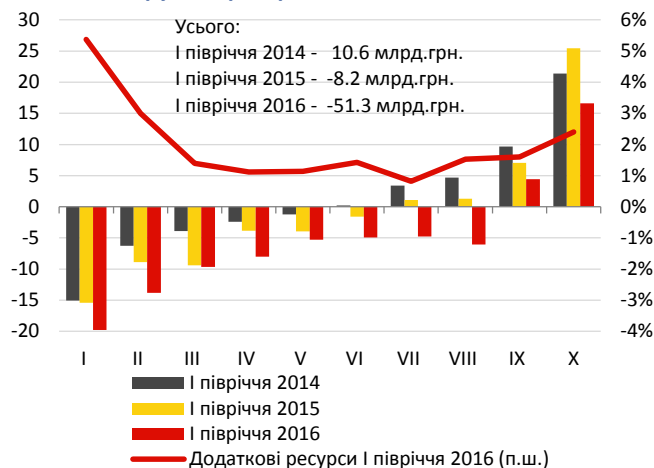
⁵ Внаслідок девальвації національної валюти грошові перекази зросли у II кварталі 2016 року порівняно з відповідним періодом 2015 року в гривневому виразі на 23.9%, незважаючи на помірне (на 6%) зростання в доларовому еквіваленті з 431 до 457 млн. дол. США.

Витрати зростають випереджальними темпами, тому падіння заощаджень триває

Номінальні поточні витрати домогосподарств у II кварталі виросли на 14.8% – темпом, на 0.5 в. п. вищим, ніж номінальні доходи. Це спричинено реалізацією відкладеного попиту та зменшенням масштабу вимушеної економії з боку окремих домогосподарств. Продовжилося падіння їх сукупних заощаджень⁶ (на 5.3 млрд. грн. за II квартал), що обумовлено насамперед значним зменшенням з початку року фінансових ресурсів.

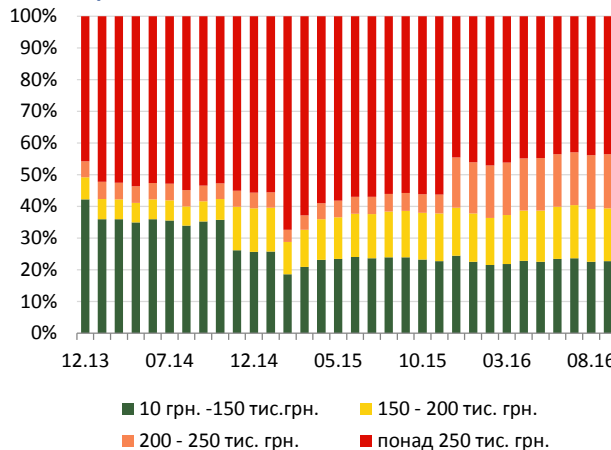
Приріст заощаджень домогосподарств у розрізі децильних груп, млрд. грн.*

* Різниця між номінальними доходами та поточними витратами населення, що розподілені за децильними групами за відповідними структурами обстеження умов життя домогосподарств.

Джерело: ДССУ, власні розрахунки НБУ

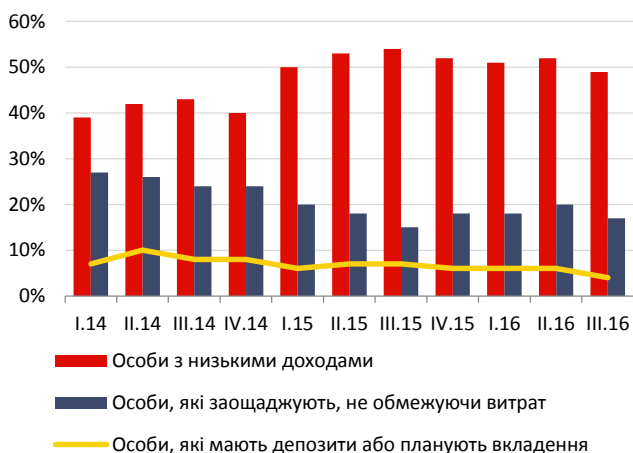
Структура депозитів за розміром вкладу в платоспроможних банках станом на 01.10.2016

Джерело: ФГВФО, власні розрахунки НБУ

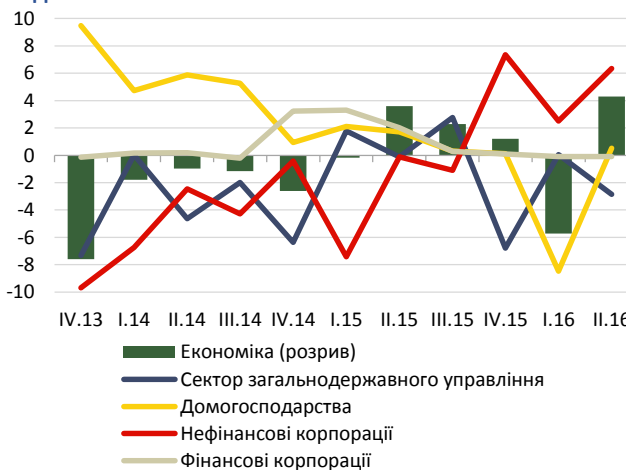
У 2016 році суттєво зросла частка домогосподарств, які були змушені позичати чи витрачати власні заощадження для того, аби профінансувати поточне споживання. Тенденцію опосередковано ілюструє зростання частки великих депозитів (понад 150 тис. грн.) з 57% на кінець 2013 року до 77% на кінець III кварталу 2016 року.

Можливості населення заощаджувати

Джерело: GfK Ukraine

Приріст фінансових ресурсів за секторами економіки*, % до ВВП

* Розрахунок за даними категорії "Чисте кредитування(+)/ чисте запозичення(-)" Системи національних рахунків за інституційними секторами економіки.

Джерело: ДССУ, власні розрахунки НБУ

⁶ За міжнародною методологією СНР²⁰⁰⁸ заощадження включають: фінансові активи – готівкові кошти, депозити, цінні папери, кредити, страхові технічні резерви (СК, НПФ) та дебіторську заборгованість; нефінансові активи – основні засоби, матеріальні оборотні засоби, цінності, нематеріальні активи.

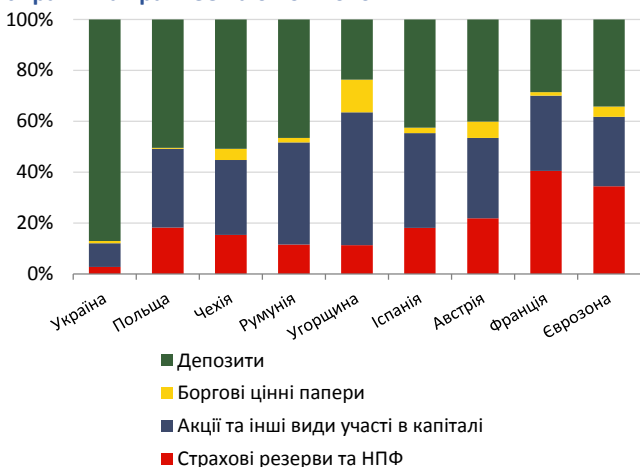

Схильність населення до заощаджень залишається низькою. За результатами опитування компанії GfK Україна, у III кварталі частка домогосподарств, яким бракує доходів навіть на забезпечення поточного споживання або вистачає лише на нього, становить 49%. Вона дещо зменшилася порівняно з показником першої половини року, однак залишається суттєво вищою, ніж до кризи. І тільки 17% населення мало змогу заощаджувати, не обмежуючи споживання. Це свідчить у цілому про нестійку позицію домогосподарств як кредитора економіки у 2016 році.

Неготівкові заощадження – переважно короткострокові депозити

Обмежені заощадження домогосподарств та висока ймовірність того, що невдовзі доведеться ними скористатися, щоб компенсувати втрату власних доходів або допомогти близьким, зумовлюють значну частку банківських вкладів у фінансових інвестиціях, що на кінець першого півріччя становила 87%. Необхідність тримати заощадження в мобільній, ліквідній формі, щоб мати постійний доступ до них та змогу вчасно відреагувати на можливе виникнення проблем у банку, призводить до зменшення строковості депозитів. Порівняно з 2013 роком частка нових депозитів строком на шість місяців і більше у загальному їх обсязі зменшилась на 17 в. п. і у червні 2016 року становила 33%.

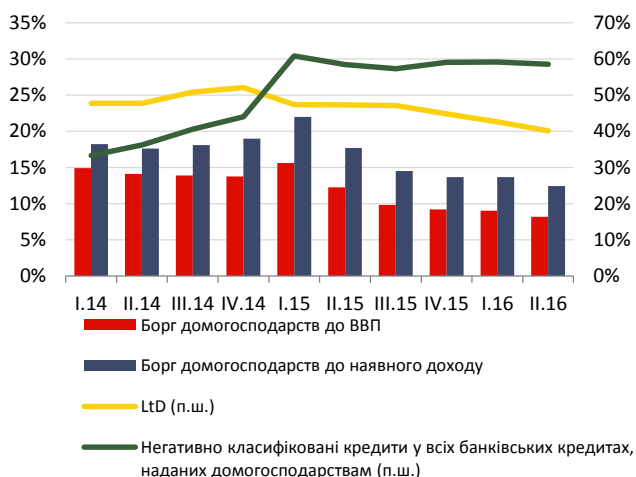
Порівняльна структура фінансових активів* населення України та країн ЄС на 01.07.2016

* За винятком готівкових коштів.

Джерело: ЄЦБ, державні органи виконавчої влади, власні оцінки

Боргове навантаження на сектор домогосподарств

Джерело: ДССУ, власні розрахунки НБУ

У той самий час домогосподарства не зацікавлені вкладати у фондовий ринок, страхові компанії чи недержавні пенсійні фонди (НПФ) тому, що такі інвестиції довгострокові та не завжди гарантують збереження вартості вкладень. Інвестиції населення в акції корпорацій за перше півріччя 2016 року зменшилися з 10.5% сукупних фінансових інвестицій до 8.6% унаслідок банкрутств підприємств та ліквідації банків. Такі вкладення є переважно неліквідними, їхня частка в фінансових інвестиціях населення і надалі скорочуватиметься. Обсяг вкладень у недержавні пенсійні фонди вкрай низький – 0.1% від ВВП та наявного доходу.

Боргове навантаження на домогосподарства продовжує зменшуватися

У першому півріччі фінансові зобов'язання населення, 98% яких формують банківські кредити, скоротилися на 3.8% під впливом обмеженого кредитування домогосподарств. Боргове навантаження знижується за абсолютними та відносними показниками. Співвідношення боргу до ВВП та наявного доходу знижується п'ятий квартал поспіль. Рівень проблемних кредитів (IV та V категорій якості) стабілізувався. Співвідношення кредитів до депозитів населення (loan-to-deposit ratio, LtD) знижується внаслідок проведених реструктуризацій, погашених іпотечних позик та завдяки тому, що депозитна база почала відновлюватися. Домогосподарства залишаються нетто-кредиторами банків.

Умови та ризики банківського сектору

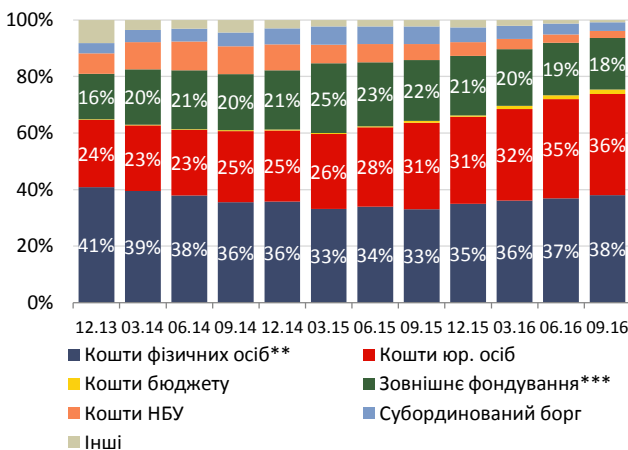
Фондування

У зобов'язаннях банків збільшується частка внутрішніх ресурсів, передусім депозитів корпорацій, які за обсягом практично наздогнали вклади домогосподарств. Свої депозити в банках населення розміщує на короткі терміни, хоча вони і повільно зростають. Банки продовжують конвертувати зовнішній субординований борг та міжбанківські кредити в капітал, задовольняючи вимоги докапіталізації. Зовнішні зобов'язання втрачають свою вагу в ресурсах українських банків, і ця тенденція триватиме. Наступного року темпи приросту депозитної бази дещо прискоряться.

Триває приплив коштів населення та бізнесу до банків

Із початку року обсяги депозитів юридичних та фізичних осіб зросли на 7.4% у гривні та на 7.2% в іноземних валютах у доларовому еквіваленті⁷. Кошти населення й бізнесу становлять 74% сукупних зобов'язань банків. Структура зобов'язань повернулася до показників, які склалися на 2006 рік, коли почалася експансія в Україну західних банків, що забезпечили приплив у систему іноземного капіталу.

Структура зобов'язань банків*

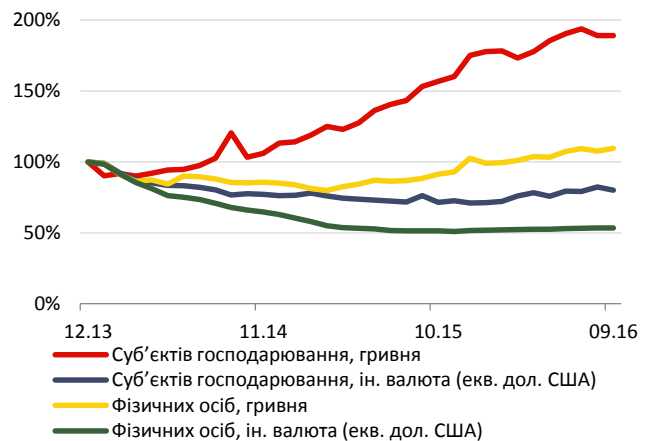
* Із нарахованими відсотками.

** У тому числі ощадні (депозитні) сертифікати.

*** Міжбанк та кошти МФО.

Джерело: НБУ

Депозити населення та бізнесу 2013=100%*

* У платоспроможних станом на 01.10.2016 банках, із нарахованими відсотками, включаючи ощадні (депозитні) сертифікати.

Джерело: НБУ

Частка коштів бізнесу у фондуванні банків зростає

Основна тенденція цього року – значне збільшення обсягів депозитів корпорацій у пасивах банків. Оздоровлення фінансів державних підприємств та відновлення діяльності експортерів у другій половині року привело до зростання вкладів бізнесу в іноземній валюті. Його темп за перші три квартали становив 12%, перевищивши гривневі депозити, обсяги яких збільшилися на 8%. Водночас населення надає перевагу гривневим вкладам.

На початок жовтня питома вага коштів нефінансових корпорацій у депозитах в українських банках була найвищою серед європейських країн. Частки суб'єктів господарювання та фізичних осіб у зобов'язаннях майже зрівнялися.

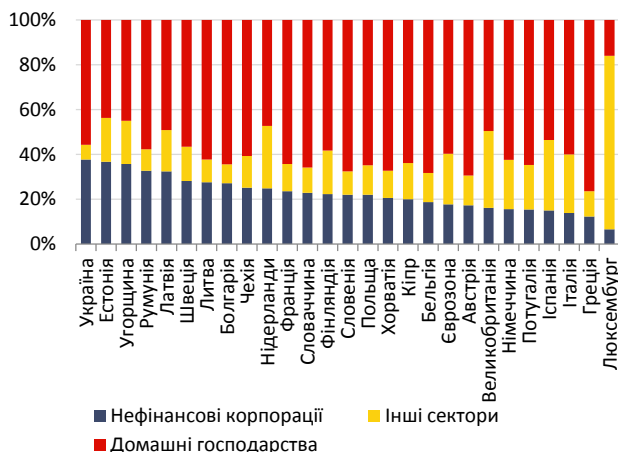
Структура депозитів за терміном дії повільно зміщується у бік вкладів, розміщених на довший термін

Короткострокові вклади досі домінують у структурі зобов'язань банків. 68% коштів населення становлять депозити на вимогу і терміном до одного року. Поступово середній термін дії вкладів населення зростає. Частка нових депозитів терміном понад 6 місяців зросла з 23% у грудні 2015 року до 29% у вересні нинішнього.

⁷ У банках, які були платоспроможні на 01.10.2016, з урахуванням ощадних сертифікатів.

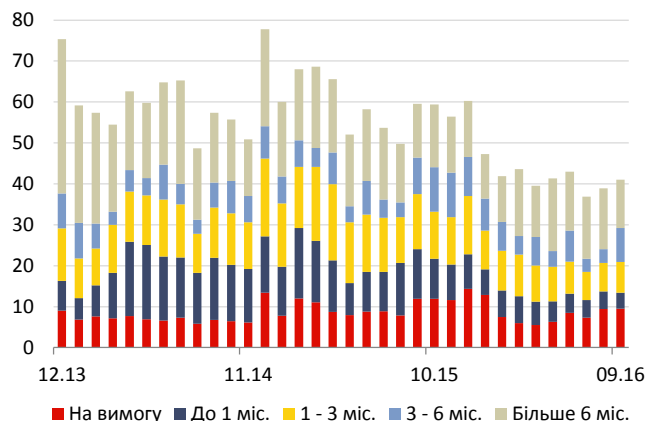

Структура депозитів за секторами на 01.10.2016

Джерело: ЄЦБ, НБУ

Нові депозити домашніх господарств, млрд. грн.

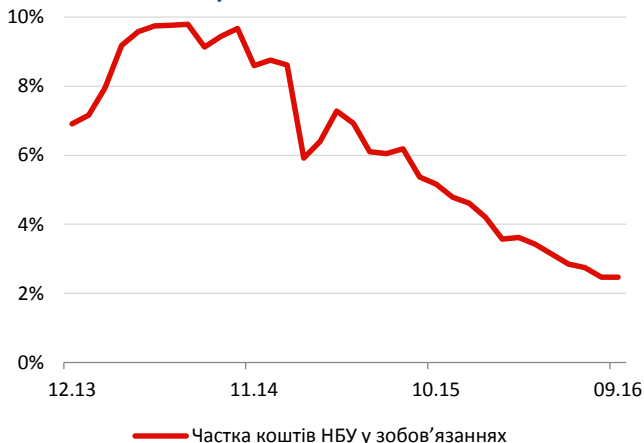
Джерело: НБУ

Триває зменшення зовнішніх зобов'язань

Залучення нових депозитів дало змогу банкам майже повністю розрахуватися за боргами перед Національним банком: на кінець III кварталу частка коштів НБУ у банківських пасивах становила всього 2.5%.

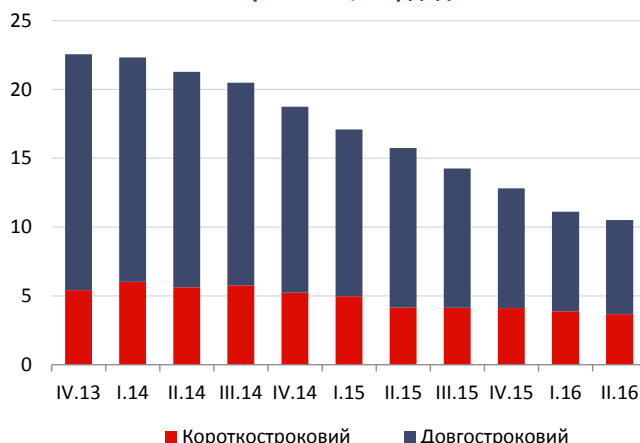
Зовнішнє фінансування перестає бути істотним фактором у фондуванні українських банків. Найбільші фінустанови, що мали потребу в докапіталізації, протягом 2015 – 2016 років нерідко конвертували в капітал зобов'язання перед материнськими структурами, а саме субординований борг та міжбанківські кредити. Валовий зовнішній борг банків із початку 2016 року скоротився на 2.3 млрд. дол. США до 10.5 млрд. дол. США, питома вага субординованого боргу у зобов'язаннях банків скоротилася майже вдвічі до 3%.

Частка коштів НБУ у зобов'язаннях банків

Джерело: НБУ

Валовий зовнішній борг банків, млрд. дол. США

Джерело: НБУ

Очікується, що за наступний рік депозитна база зросте на 10%. Якщо макроекономічна стабільність збережеться, то варто очікувати збільшення терміну дії вкладів. Зовнішнє фондування залишатиметься обмеженим.

Тенденції кредитування

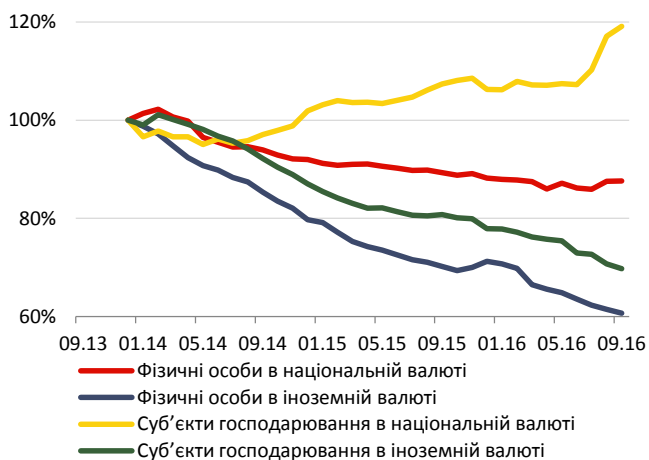
У 2016 році кредитування було млявим і нерівномірним попри те, що банки мали чималу ліквідність. У цілому кредитний портфель скоротився, але завдяки масштабній реструктуризації гривневі кредити підприємствам зросли, а валютні – прискорили зниження. Банки систематично видають нові кредити лише агрокомпаніям. Портфель кредитів, виданих домогосподарствам, продовжує знижуватися. Наступного року ступінь активізації кредитування залежатиме, у першу чергу, від темпів відновлення платоспроможності підприємств та прогресу в посиленні захисту прав кредиторів.

Кредитний портфель скорочується, відсоткові ставки за новими кредитами падають

За січень – вересень залишок кредитів, виданих підприємствам та домогосподарствам платоспроможними⁸ банками, скоротився на 2.6% за фіксованим курсом⁹. Причини – повільне відновлення економіки, закредитованість бізнесу та високі відсоткові ставки. Основна тенденція поточного року – зміна валюти кредитів на гривню в процесі реструктуризації зобов'язань. За три квартали гривневі кредити зросли на 10%, особливо помітним став стрибок у III кварталі. Водночас валютні кредити в доларовому еквіваленті знизилися на 11%. Кредитний портфель виріс тільки в державних банків – на 2.0% з початку року, в інших груп зафіксовано падіння.

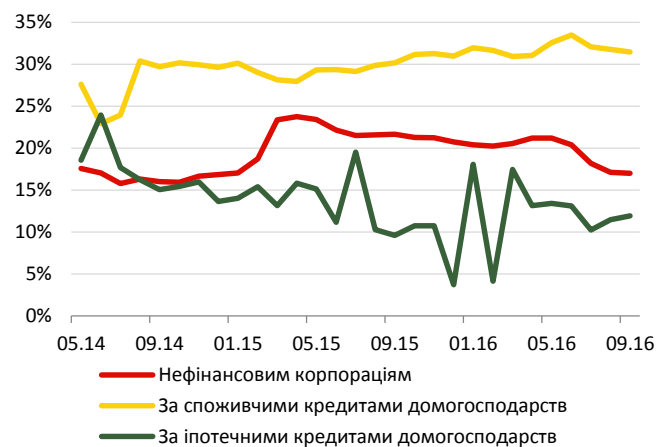
Здешевлення фінансового ресурсу призвело до зниження кредитних ставок. Великий вплив на вартість гривневих кредитів для бізнесу мала масштабна реструктуризація, в рамках якої нові гривневі ставки були ближче до доларових, ніж до гривневих.

Динаміка кредитів, наданих платоспроможними банками (2013=100%)

Джерело: НБУ

Відсоткові ставки за окремими категоріями нових кредитів у національній валюті, % річних

Джерело: НБУ

Сільське господарство – єдина галузь, де банки істотно збільшили кредитування

Портфель кредитів значно зростає лише в сільському господарстві. За дев'ять місяців приріст у цілому по галузі за фіксованим курсом становив 16%. Показники галузі дають усі підстави сподіватися на те, що тенденція триватиме.

Номінально кредитування галузі постачання електроенергії суттєво зросло. Однак єдиний його фактор – розблокування фінансової діяльності НАЕК "Енергоатом" у червні, завдяки чому компанія змогла залучити кредити на купівлю палива.

⁸ У розділі аналіз стосується банків, що були платоспроможними на початок жовтня 2016 року.

⁹ За курсом гривні, зафіксованим на початок 2016 року (24.00067 грн. за 1 дол. США).

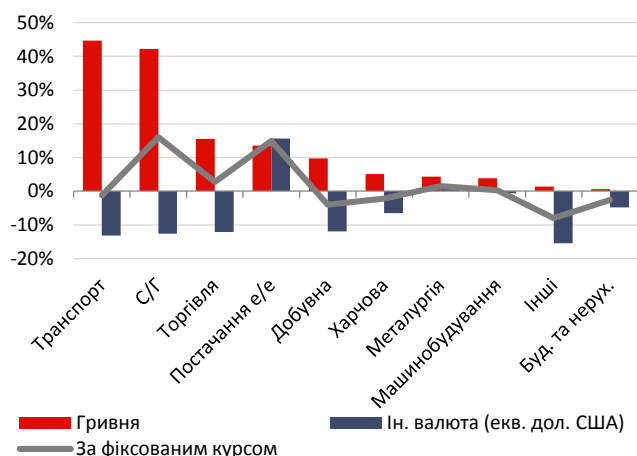

Консолідація Укрзалізниці, яку супроводжувала реструктуризація боргів компанії, лягла в основу високого приросту гривневих кредитів у транспорті та помітного зниження валютної частини кредитного портфеля.

Кредитні зобов’язання домогосподарств і далі скорочуються

За січень-вересень кредити домогосподарствам на споживання та на нерухомість скоротилися за фіксованим курсом на 5% та 17% відповідно. Високі відсоткові ставки та низька платоспроможність населення стримують кредитування домогосподарств. Унаслідок цього частка фізичних осіб у кредитному портфелі банків скоротилася з 21% у 2013 році до 16.2% на кінець III кварталу. Майже всі нові кредити банки видають на поточні потреби.

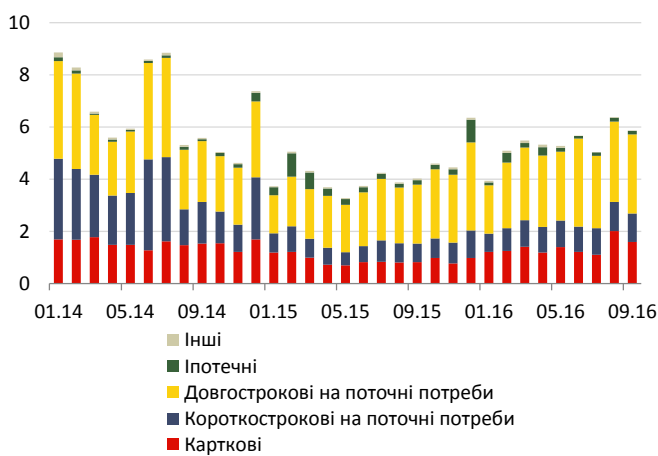
Зміна зобов’язань підприємств за кредитами за видами економічної діяльності за 9 місяців 2016 року

“Транспорт” – “Транспорт, складське господарство, поштова та кур’єрська діяльність”; “Постачання е/е” – “Постачання електроенергії, газу, води та поводження з відходами”. Дані наведено з урахуванням нерезидентів.

Джерело: НБУ

Нові кредити фізичним особам у гривні, млрд. грн.

Джерело: НБУ

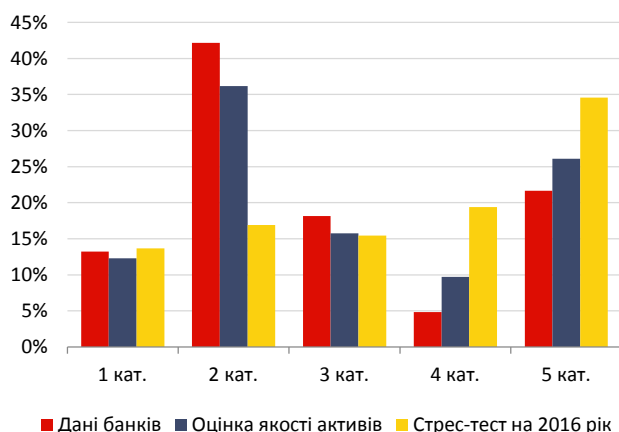
Кредитні ризики

Після проведення діагностики 20 найбільших банків, результати якої були відображені у попередньому випуску ЗФС, у 2016 році НБУ завершив діагностичне обстеження наступних за розміром 40 банків. Частка загальних активів цих банків становила 9.5% банківської системи. Загалом діагностичне обстеження протягом 2015 – 2016 років пройшли банки, які сукупно займають більше 98% активів сектору. Результати цьогорічної діагностики, як і минулорічної, виявили неадекватне відображення банками реальної якості кредитного портфеля та визнання кредитних ризиків. Від початку 2017 року НБУ запроваджує нові правила оцінки кредитного ризику, які повинні усунути недоліки поточного регулювання та спонукати банки відображати реалістичну інформацію. В цілому ситуація з якістю кредитного портфеля стабілізувалася, і протягом 2017 року очікується поступове зниження частки проблемних кредитів.

Підтверджено високі кредитні ризики банків

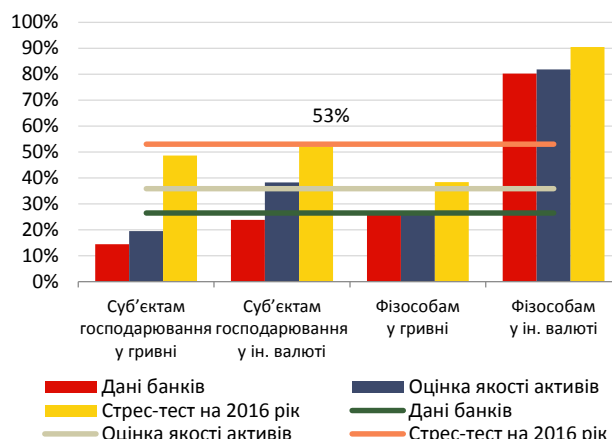
Протягом 2016 року НБУ провів діагностику якості активів та достатності капіталу 40 банків (від 21-го до 60-го за розміром активів). Необстеженими залишились 39 платоспроможних банків (менше 2% активів від системи). Діагностичне обстеження 40 банків, як і перших 20 банків у 2015 році (банки Хрещатик та Фідо було оголошено неплатоспроможними), виявило хронічні проблеми більшості українських банків – неадекватне відображення якості активів та значний рівень прихованого кредитного ризику.

Кредити за категоріями якості у найбільших 20 банках

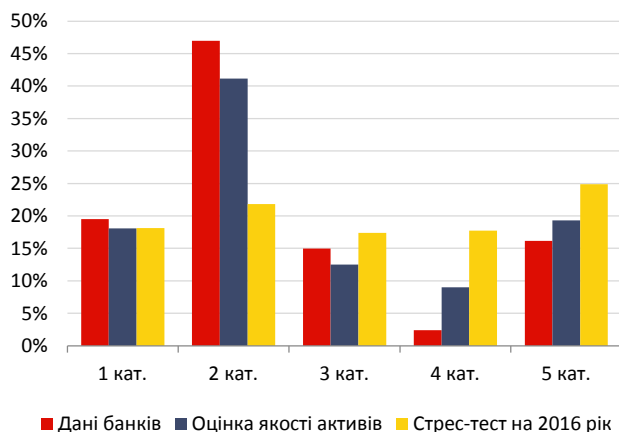
Джерело: НБУ

Частка NPL у портфелі найбільших 20 банків

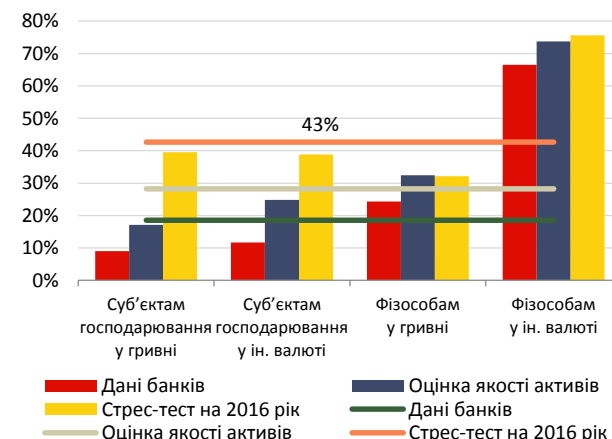
Джерело: НБУ

Кредити за категоріями якості у 40 наступних банках

Джерело: НБУ

Частка NPL у портфелі 40 наступних банків

Джерело: НБУ

За результатами діагностики 40 банків оцінка рівня проблемних кредитів (NPL) зросла із заявлених банками 19% до 43%. Виявлений рівень у 40 банках усе ж менший, ніж у найбільших двадцяти банках (53%). Найбільші розбіжності між заявленим рівнем NPL та оцінкою діагностичного обстеження виявлено у портфелі кредитів суб'єктам господарювання у національній валюті – приріст становить 31 в. п.

Оцінка кредитного ризику за новими правилами близька до результатів діагностичного обстеження

Від початку 2017 року запроваджуються нові правила оцінки банками кредитного ризику. Новий документ розроблено з метою усунення ряду суттєвих прогалин у поточних регуляціях, які давали змогу банкам суттєво занижувати частку проблемних кредитів та обсяги кредитного ризику за активами. За попередніми оцінками НБУ, ефект нової постанови буде максимально близьким до результатів діагностичного обстеження 60-ти банків, проведеного протягом 2015 та 2016 років. Наведені оцінки кредитного ризику за новими правилами несуттєво зменшаться, оскільки НБУ внесе до остаточної версії Постанови № 351 ряд змін за результатами консультацій із банками, проведених після публікації документа. Таким чином, запровадження нових правил не викличе необхідності додаткового залучення капіталу майже для всіх банків, які докапіталізувалися за результатами діагностичного обстеження. Малим банкам, які ще не проходили діагностичного обстеження та не мають затверджених програм капіталізації, буде надано перехідний період для докапіталізації, якщо перехід на нові правила виявить потребу в додатковому капіталі.

Оцінений кредитний ризик для груп банків, млрд. грн.*

* Попередні оцінки, які буде уточнено.

Джерело: НБУ станом на 01.10.2016 по банках, що пройшли діагностику

Якість кредитного портфеля починає поліпшуватися

За оцінками НБУ, пікові значення частки проблемних кредитів у портфелях банків уже пройдено. Макроекономічна стабілізація та поступове відновлення доходів та прибутків підприємств закладають передумови для поступового відновлення якості кредитного портфеля банків. Однак, більшу частину NPL, швидше за все, не вдасться повернути до категорії якісних кредитів і рівень їх відновлення у майбутньому буде символічним. Тим не менше, у більшості банків, які пройшли діагностику, проблемні кредити вже адекватно зарезервовані або під покриття збитків уже повною мірою залучено капітал. У подальшому такі кредити підлягатимуть списанню з балансів. Помірний поштовх до поліпшення якості корпоративного кредитного портфеля може надати Закон України “Про фінансову реструктуризацію”, який дає можливість банкам та позичальникам у короткі терміни проводити реструктуризацію грошових зобов'язань.

Вставка: Нові правила оцінки кредитного ризику

Нова постанова про оцінку кредитного ризику № 351 набуде чинності з початку 2017 року. Нею запроваджується ряд нововведень.

- Запроваджено підхід до оцінки кредитного ризику на основі концепції очікуваних збитків у періоді 12-ти місяців. Ключовим критерієм оцінки очікуваних збитків стане фінансовий стан позичальників. Раніше оцінка КР переважно ґрунтувалася на поточному стані обслуговування боргу, що давало змогу деяким банкам кредитувати фінансово неспроможні та несамостійні компанії, приховано акумулюючи значні кредитні ризики. Зміна підходу допоможе своєчасно виявляти КР контрагента і змусить банки відображати його через капітал.
- Запроваджено “Базельську” формулу розрахунку розміру КР: $CR = PD \cdot [EAD - (CoVAdj + RC)]$, де PD – ймовірність дефолту боржника, EAD – заборгованість позичальника, $CoVAdj$ – вартість забезпечення, скоригована на коефіцієнти ліквідності, RC – інші надходження. Ця формула еквівалентна класичній формулі $EL = PD \cdot LGD \cdot EAD$. Раніше використовувалась формула: $CR = PD \cdot EAD - CoVAdj$, що призводило до заниження КР, оскільки у випадку перевищення вартості застави над заборгованістю, зваженої на вірогідність дефолту, резерв узагалі не формувався.
- Переглянуто модель оцінки фінансового стану боржника – юридичної особи для розрахунку КР на індивідуальній основі. На такі кредити припадає близько 99% від загального кредитного портфеля юридичних осіб. Модель¹⁰ враховувала фінансову звітність позичальників за період 2012 – 2014 рр., тобто включала як кризовий, так і докризові періоди.
- Уведено поняття події дефолту та визначено ознаки її настання, що вимагає від банку визначати кредитний ризик контрагента із рівнем $PD = 100\%$. Також була переоцінена крива PD на основі середнього значення PD за останні п’ять років.
- Розширено перелік ознак високого кредитного ризику позичальника. Наявність таких ознак зобов’язує банки понизити фінансовий клас позичальника, незалежно від оцінки на базі скорингової моделі.
- Внесено зміни до переліку прийнятної застави. Наприклад, майнові права на інше майно, зокрема на майбутню виручку, більше не можуть бути прийнятним забезпеченням.
- Дозволено коригувати фінансовий клас індивідуального позичальника з урахуванням фінансового стану групи, до якої він належить, що стимулюватиме банки повніше розкривати інформацію про групи підприємств, до яких входять індивідуальні компанії-позичальники.
- Надано банкам право використання власного судження під час оцінки рівня кредитного ризику. Це унеможливить невизнання банками рівня кредитного ризику на підставі формальних вимог.

¹⁰ Детальнішу інформацію про методологію побудови економетричної моделі можна знайти в журналі “Вісник НБУ” за грудень 2015 року “Економетрична модель Національного банку України для оцінки кредитного ризику банку та альтернативний метод опорних векторів”.

Вставка: “Київський підхід”: переваги Закону “Про фінансову реструктуризацію”

Проблемні кредити – одна з головних перешкод для відновлення кредитування в Україні. У світі її зазвичай усувають, використовуючи серед іншого добровільну позасудову реструктуризацію боргу, у процесі якої умови кредитування змінюють так, щоб життєздатний позичальник зміг відновити платоспроможність. Це дає змогу уникнути неминучих витрат часу та ресурсів на судову тяганину, якщо реструктурувати борг за загальними правилами. Закон “Про фінансову реструктуризацію” створив аналогічний механізм в Україні.

Інструмент позасудової добровільної реструктуризації передбачає можливість для банків та позичальників домовитися про нові умови кредиту, які дадуть змогу підприємству відновити повноцінну діяльність. Подібна практика була поширена в країнах Азії після кризи 1990-х. Вона поєднувала принципи Лондонського підходу (London Approach) та INSOL¹¹. Станом на 2003 рік Таїланд реструктурував 48% боргів корпоративного сектору, Південна Корея – 95%, Індонезія – 56% та Малайзія – 77%. У Туреччині після валютної кризи 2001 року реалізували Стамбульський підхід (Istanbul Approach), у рамках якого головну увагу приділили боргам великих компаній. У результаті станом на серпень 2003 року було реструктуровано борги 220 турецьких компаній на суму 5 млрд. дол. США. У країнах Південно-Східної Європи (Румунії, Сербії, Словенії, Хорватії) подібні механізми добровільної реструктуризації запровадили у 2010 – 2015 роках.

В Україні потреба реструктурувати кредити виникла через кризу 2008 року, а протягом останніх двох років постала особливо гостро. Відповідно до діагностики, проведеної НБУ, частка проблемних кредитів у портфелі банків становить близько 53%. Закон України № 1414-VIII “Про фінансову реструктуризацію”, що вступив у дію 19.10.2016, створив механізми для того, щоби задовольнити цю потребу. Він є результатом консенсусу учасників фінансового ринку та експертів Світового банку, ЄБРР, МВФ й увібрав найкращі світові практики. Закон не визначає параметрів планів реструктуризації, розміру відсоткових ставок чи обсягу зобов’язань, який підлягає реструктуризації, залишаючи ці питання повністю на розсуд кредиторів та позичальників.

Закон має такі переваги та створює такі можливості:

- Допомогає сумлінним підприємствам-позичальникам, які є життєздатними і можуть стати платоспроможними в майбутньому, але мають тимчасові складнощі з обслуговуванням боргу, реструктурувати зобов’язання протягом кількох місяців. Боржники, що перебувають у критичному фінансовому становищі, можуть знизити ризики банкрутства та відновити платоспроможність.
- Зобов’язує всіх кредиторів, що погодилися реструктурувати борги певного позичальника, координувати свої дії. Це усуває конкуренцію між кредиторами з метою першими повернути свої кошти, навіть якщо після цього позичальника оголосять банкрутом. На початку процедури реструктуризації впроваджується мораторій на виконання боржником вимог кредиторів.
- Визначає, що реструктурувати кредити можуть і державні банки, і ФГВФО (від імені банків із тимчасовою адміністрацією або тих, що перебувають у процесі ліквідації). Закон “Про фінансову реструктуризацію” фактично встановлює виняток зі статті 53 Закону України “Про банки та банківську діяльність”, яка забороняє встановлювати відсоткові ставки, нижчі від собівартості банківських послуг у цьому банку. Це дає змогу банкам так змінювати умови кредиту в процесі реструктуризації, що боржник стає спроможним їх виконати в період кризи. Така можливість особливо важлива для державних банків та ФГВФО, які не могли проводити реструктуризації на реалістичних умовах.

Органом, який координує організацію та проведення реструктуризації, є Спостережна рада, що створює секретаріат та арбітражний комітет. Вона також займається наглядом та методологічним забезпеченням процесу реструктуризації. Роль зазначених органів у просуванні процесу надзвичайно вагомий, зважаючи на те, що культура реструктуризації в Україні відсутня, а між позичальниками і кредиторами часто бракує довіри та руху назустріч один одному. Тому без повноцінної роботи згаданих органів, вільної від впливу політичної кон’юнктури та вузькокорпоративних інтересів, фінансова реструктуризація не буде ефективною.

¹¹ Принципи глобального підходу до реструктуризації Міжнародної асоціації професіоналів з реструктуризації, неплатоспроможності та банкрутств (INSOL).

Юридичні ризики

За останні півроку юридичні ризики мало змінилися та лишаються високими. Нововведення, навіть передбачені програмою співпраці з МВФ, відкладаються без будь-яких поважних причин. Сумнівні рішення судів та неефективна робота правоохоронних органів підвищують ризики для стабільності банківської системи. Вагомі позитивні зміни полягають лише в ухваленні Закону про фінансову реструктуризацію, який спростить реструктуризацію фінансових зобов'язань та господарської діяльності боржників. Для відновлення та розвитку фінансової системи слід унести такі зміни до законодавства, які б запровадили механізм реструктуризації валютної іпотеки, скасували мораторій на стягнення майна іпотечних позичальників, запобігали зловживанням процедурою банкрутства. Вкрай важливо забезпечити належне виконання законодавства правоохоронними органами та судами із чим на сьогодні є труднощі.

Позитивні зрушення у питанні захисту прав кредиторів

Від початку року зроблено кілька кроків на посилення захисту прав кредиторів. Головне зрушення – ухвалення Закону України “Про фінансову реструктуризацію”. Ним створено механізм, який дає змогу банкам і позичальникам проводити реструктуризації боргових зобов'язань на умовах, що дозволять компаніям нормалізувати фінансове навантаження та відновити повноцінну діяльність (див. вставку на стор. 41). Закон почав діяти в жовтні, але він ефективно запрацює тільки, якщо Спостережна рада та секретаріат з фінансової реструктуризації належним чином виконуватимуть покладені на них функції, і не підпадуть під вплив окремих політичних сил чи банків.

У жовтні набрали чинності два закони з питань виконавчого провадження, які мають забезпечити швидке та ефективне стягнення заставного майна.

Ухвалена Кабінетом Міністрів постанова № 687 від 5 жовтня 2016 року зменшує ризики незаконного відчуження обтяжених транспортних засобів та захищає банки від недобросовісних дій із заставним майном.

Рішення, ухвалені Верховним Судом України у 2016 році, також посилили захист кредиторів, особливо тих, чії вимоги забезпечені іпотекою. Відповідно до законів, якщо позичальника ліквідують і через це його зобов'язання припиняються, то це не є підставою для визнання іпотеки недійсною, а банк зберігає право вилучати предмет іпотеки для задоволення своїх вимог. Така практика є позитивною.

Відсутній прогрес у більшості питань, які давно на порядку денному

Однак названі досягнення – це лише частина того, що слід зробити для ефективного правового захисту кредиторів. Багато проблем зберігається. Серед них виникнення у боржників податкових зобов'язань у випадку, якщо борг реструктурують чи пробачать (за винятком реструктуризації в рамках Закону “Про фінансову реструктуризацію”). Законодавство зобов'язує не усі органи перевіряти наявність приватних обтяжень на багато видів застави, зокрема сільськогосподарську техніку, вантажівки та інший спеціальний транспорт. Це створює значні ризики незаконного відчуження такої застави, що на практиці призводить до зростання витрат банків на формування резервів.

Ще одна проблема: банки зазвичай не можуть стягнути з поручителів суми, яких не заплатили безпосередні боржники. Через недосконалість Цивільного кодексу суди не задовольняють відповідних позовів. Для врегулювання цього питання один із банків звернувся до Конституційного суду за офіційним тлумаченням. Засідання у цій справі відбулось ще 04.06.2015, однак рішення досі не прийнято.

Деякі законопроекти, ухвалення яких передбачено програмою МВФ, досі не прийнято

Серед них такі:

- Проект закону № 4004-д “Про реструктуризацію зобов’язань громадян України за кредитами в іноземній валюті, що отримані на придбання єдиного житла (іпотечні кредити)”, який підтримують НБУ і банківська спільнота. Його ухвалення потрібне, щоб полегшити борговий тягар позичальників та сприяти реструктуризації проблемних кредитів. На сьогодні поступу в подоланні цієї проблеми немає. Це призвело до різкого скорочення кількості реструктуризацій житлових іпотечних кредитів в іноземній валюті. Якщо торік реструктурували 1666 договорів, то за вісім місяців цього року – лише 453. Обслуговування таких кредитів також погіршилося. Попередній аналогічний законопроект № 4004 відкликали, однак зареєстрували кілька альтернативних законопроектів. Із них № 4004-д розширяє поняття єдиного й соціального житла та перелік зобов’язань, що підлягають реструктуризації, а також долучає ФГВФО до участі в заходах реструктуризації як кредитора по банках, які знаходяться у процедурі тимчасової адміністрації та ліквідації. Решта альтернативних проектів – популізм.
- Законопроект № 4529 “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання кредитування в Україні”. Його ухвалення дало б змогу зробити інститут поруки ефективним та врегулювати питання стягнення боргу під час спадкування, самовільного будівництва й відчуження майна боржників без згоди держателів застави. 15.11.2016 проект розглядали у Верховній Раді, але він не отримав достатньої кількості голосів.
- Проект закону № 3132 “Про внесення змін до деяких Законів України (щодо підвищення ефективності процедур банкрутства)”. Законодавство України створює простір для зловживань процедурою банкрутства. Серед них продаж майна тим, хто домовився з ліквідатором, заниження цін реалізацій майна тощо. 21.10.2016 у Верховній Раді зареєстрували законопроект № 3132-д, який є доопрацьованою версією законопроекту № 3132. Однак пропозиції банків та міжнародних експертів у доопрацьованому законопроекті не враховано, тож проблеми захисту кредиторів, які позичали під заставу, залишаються.

Логіка роботи судів та правоохоронних органів часто викликає питання

Значні ризики для роботи фінансової системи створює зволікання із проведенням судової реформи. Окремі суди продовжують практику прийняття сумнівних з точки зору законодавства рішень, таких як відновлення діяльності банків, виведених з ринку, або скасування рішень Національного банку про неплатоспроможність банків. Подібні квазілегітимні дії становлять загрозу для стабільної та безпечної роботи банківської системи, а також дають негативні сигнали про відсутність захисту прав кредиторів та бізнесу всередині країни. За даними опитування Dragon Capital та Європейської бізнес-асоціації недовіра до судів є другою за важливістю перешкодою для інвестування в Україну.

За даними опитування Незалежної асоціації банків України, регулярно трапляються випадки, коли заяви про злочини у сфері банківської діяльності не вносять до Єдиного реєстру досудових розслідувань протягом доби, що передбачено законодавством України. Слідчі не повідомляють заявника про початок досудового розслідування чи про закриття кримінального провадження. У процесі розслідування недостатньо уваги приділяють фактам навмисного пошкодження заставного майна, його незаконного відчуження, не дають належної правової оцінки діям, які доводять боржника до банкрутства. Навіть у поодиноких випадках, коли провадження доходить до суду, усі можливі терміни притягнення до кримінальної відповідальності, як правило, уже спливають.

Для зменшення юридичних ризиків потрібно вжити дієвих заходів

Серед них такі:

- Удосконалити процедуру банкрутства ухваленням виважених змін до Закону України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом”.
- Усунути прогалини у законодавстві, які дають змогу недобросовісним боржникам не виконувати своїх зобов’язань.
- Запровадити механізм реструктуризації та прощення боргів для валютних позичальників та скасувати мораторій на стягнення майна таких позичальників наданого в заставу.
- Прискорити реформу судової системи.
- Забезпечити ефективну роботу механізму фінансової реструктуризації. Для цього слід узгодити норми Законів України “Про фінансову реструктуризацію” та “Про державну допомогу суб’єктам господарювання”, а також відповідних підзаконних актів.

Фінансові результати і капіталізація

Збитки банків у 2016 році значно зменшилися, незважаючи на скорочення операційного прибутку. Основний фактор – зниження відрахувань у резерви під проблемні активи. Очікується, що протягом 2017 року операційні прибутки банків помірно зростуть. Відрахування до резервів також мають скоротитися, оскільки банки значною мірою вже визнали проблемні активи. Це має забезпечити вихід банківського сектору на прибуткову діяльність.

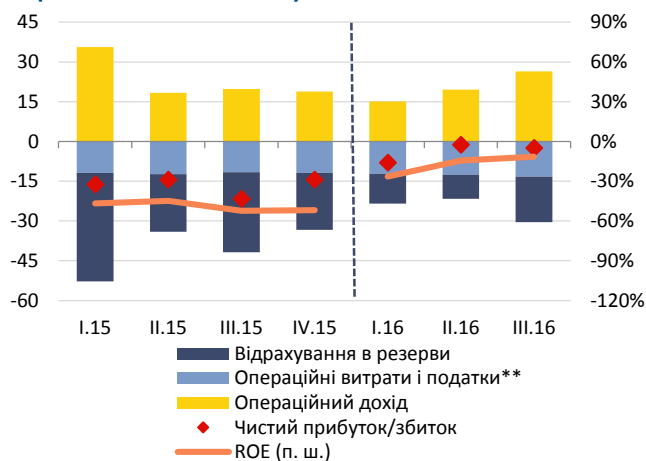
Низька якість активів – головний фактор збитковості банків

Зменшення відрахувань до резервів дало змогу банкам поліпшити фінансовий результат і вийти на прибуток у травні, уперше за багато місяців. Проте це не переросло у стійку тенденцію. Прибутки по системі поки що дуже волатильні через те, що окремі великі банки формують резерви під проблемні кредити, перебуваючи на останньому етапі цього процесу. Формування резервів значно зросло у вересні, тож у підсумку за 9 місяців банки отримали збитки на суму 11.6 млрд. грн.

Подібні перепади можливі до кінця I кварталу 2017 року. По-перше, банки другої двадцятки, які пройшли діагностику, активно займатимуться резервуванням. По-друге, з наступного року починають діяти нові правила оцінки кредитного ризику, тому деякі банки можуть сформувати додаткові резерви. Визнання додаткового кредитного ризику не зобов'язує доформувати резерви за МСФЗ, але окремі банки намагаються вирівнювати резерви та обсяг визнаного кредитного ризику.

У I кварталі операційні доходи досягли мінімуму та зростали протягом кожного наступного кварталу. Операційна ефективність трохи гірша, ніж торік, але поступово підвищується, що дає підстави сподіватися на значно кращі фінансові результати банків наступного року.

Елементи фінансового результату* (млрд. грн.) та рентабельність капіталу

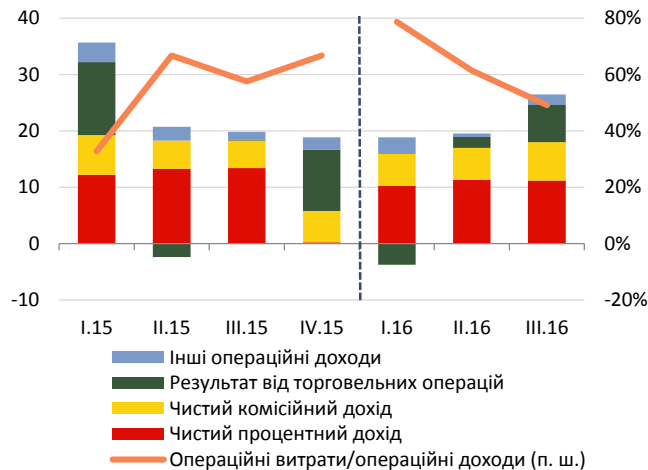

* Обсяги за квартал.

** У тому числі податок на прибуток.

Джерело: НБУ

Складові операційних доходів банків*, млрд грн.

* Відсутність чистого процентного доходу за результатами IV кв. 2015 – одноразовий наслідок переходу банків на МСФЗ

Джерело: НБУ

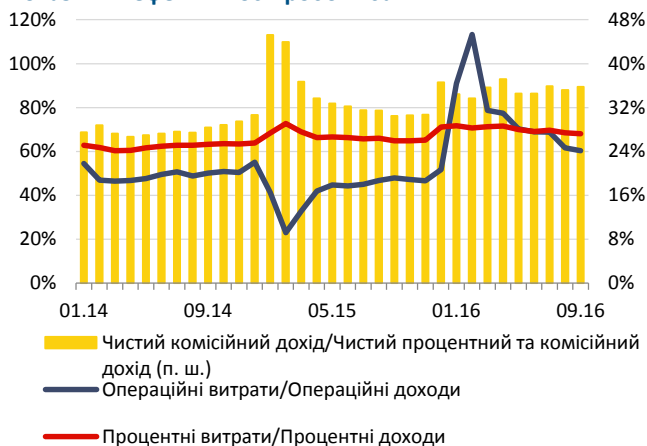
Процентна ефективність зменшилася, але, ймовірно, ненадовго

Обмежене нове кредитування, фінансові труднощі позичальників та висока вартість депозитів призвели до поступового зменшення чистого процентного доходу. За 9 місяців він скоротився на 16% у річному вимірі. Відсоткові маржа та спред дещо знизилися, зокрема в результаті реструктуризації валютних кредитів у гривневі, яку проводили здебільшого без змін відсоткової ставки.

Вартість депозитів населення поступово знижується. Це здешевить фондування та сприятиме зростанню чистого процентного доходу.

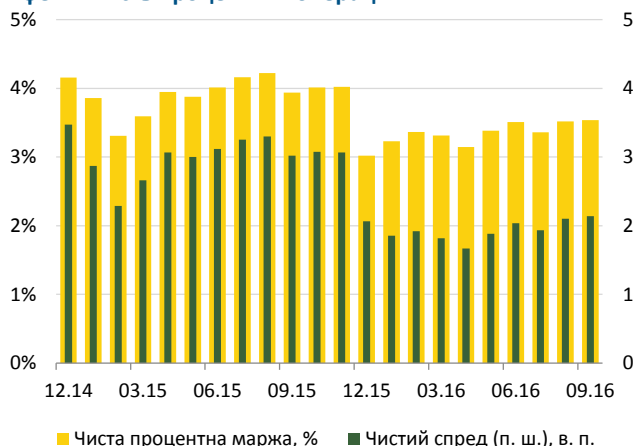

Показники ефективності роботи банків

Джерело: НБУ

Ефективність процентних операцій

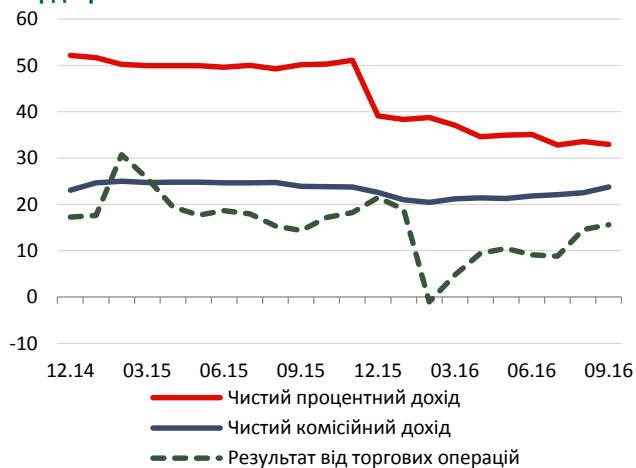

Джерело: НБУ

Потенціал зростання комісійних доходів обмежений

Скоротивши процентний дохід, банки спробували компенсувати втрати вищими комісійними доходами. Особливо це стосується фінустанов з українським приватним капіталом. За 9 місяців 2016 року обсяг чистого комісійного доходу зріс на 7% порівняно з відповідним періодом минулого року. Це відбулося переважно за рахунок доходів від розрахунково-касового обслуговування. Але заміщення процентного доходу комісійним і торговим не буде тривалим: через зниження темпів інфляції потенціал для збільшення комісій укрвай обмежений.

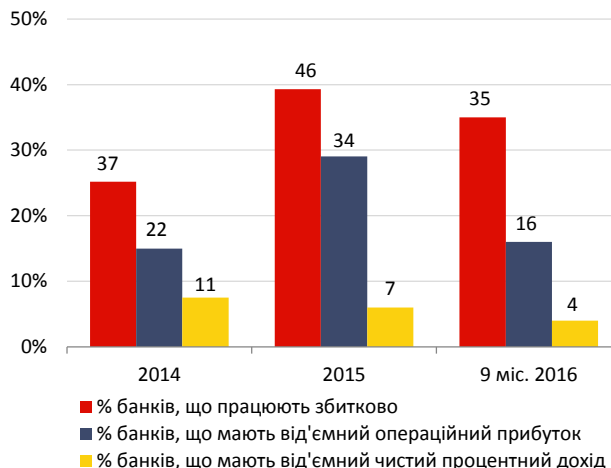
Динаміка окремих елементів операційного доходу, млрд. грн.*

* 12-місячний плинний обсяг.

Джерело: НБУ

Структура банків*, що працюють зі збитками

* Платоспроможних на відповідну дату, на графіку зазначена їх кількість.

Джерело: НБУ

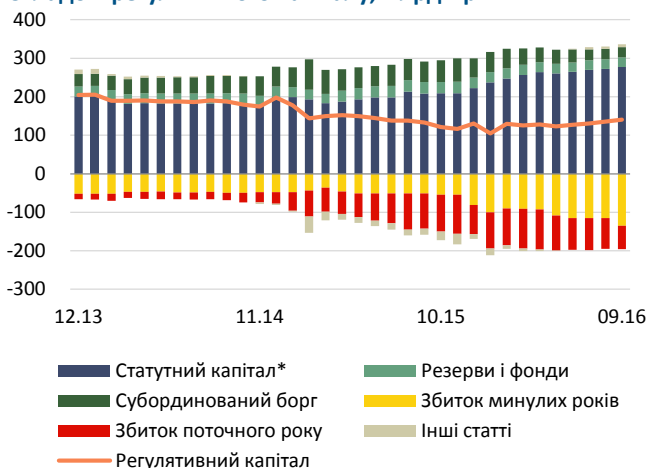
Регулятивний капітал поступово відновлюється

За результатами 9 місяців поточного року 35 зі 100 платоспроможних банків були збитковими. У 2015 році таких банків було 46 серед 117. Удвічі скоротилася кількість банків, що отримали операційний збиток до формування резервів. Кількість банків, що показали негативний чистий процентний дохід, упродовж року зменшилася з 7 до 4.

Протягом року банки за підсумками діагностичного обстеження мали дефіцит капіталу, проводили капіталізацію відповідно до програм, узгоджених із Національним банком. Статутний капітал із початку року зріс майже на чверть, зокрема в результаті конвертації субординованого боргу. Обсяг останнього, що враховується в регулятивному капіталі, за 9 місяців 2016 року зменшився на 46%, а питома вага в ньому скоротилася вдвічі – з 38% до 19%.

Складові регулятивного капіталу, млрд. грн.

* Зареєстрований та незареєстрований.

Джерело: НБУ

Адекватність капіталу (CAR) платоспроможних банків

За наявності програм капіталізації банкам дозволено мати CAR нижче 10%.

Джерело: НБУ

Показник адекватності капіталу почав зростати. Капітал наразі розподілений нерівномірно: на ринку є банки, що потребують додаткового капіталу, і такі, які мають його надлишок. Найімовірніше, показник адекватності капіталу по системі дещо знизиться в першій половині 2017 року після того, як банки другої та третьої двадцятки приведуть резерви у відповідність до результатів діагностичного обстеження, а оцінку кредитного ризику – до вимог нового Положення.

Наступного року очікується вихід банківського сектору на прибутковий рівень

Формування резервів найбільшими банками практично завершено. Отже, переважну більшість негативних ефектів нинішньої кризи вже відображено у фінансовій звітності. Поступове зростання кредитних портфелів збільшить чистий процентний дохід. Окремі банки ще матимуть проблеми з операційною ефективністю, а їхні відрахування до резервів часом можуть перевищувати операційний прибуток. Тим не менше сектор у цілому в 2017 році має стати прибутковим.

Вставка: Передумови відновлення кредитування

Затяжна економічна криза та низька якість правових інституцій майже повністю зупинили кредитну активність банків у 2014 – 2015 роках. Ключовим пріоритетом НБУ та комерційних банків в середньостроковій перспективі є відновлення кредитування. Однак воно не може статися за командою регулятора. Національний банк вважає, що для активізації кредитування слід забезпечити таку низку передумов.

Нормалізація боргового навантаження в корпоративному секторі. Знецінення гривні зумовило погіршення фінансового становища багатьох компаній та значне зростання боргового навантаження. У 2014 – 2015 роках у більшості галузей показник “Чистий борг/EBITDA” перевищив прийнятний рівень 2.5 – 3.0. Завдяки поживленню економіки фінансові показники покращилися: у сільському господарстві, транспорті, добувній та легкій промисловості боргові метрики уже повернулися до прийнятних рівнів. Проте в більшості секторів рівень боргового навантаження дотепер залишається високим, що обмежує кредитування.

Покращення захисту прав кредиторів. У разі виникнення конфлікту з позичальниками правовий захист кредиторів украй слабкий. Величезні збитки банків значною мірою зумовлені недобросовісністю позичальників. Без належних змін законодавства та, що важливіше, формування конструктивної практики вирішення спорів схильність банків до кредитування (передовсім великих компаній) буде вкрай слабкою.

Підвищення прозорості ведення бізнесу та звітності позичальників. Аналізуючи платоспроможність позичальників, банки дедалі частіше покладаються на їхню фінансову звітність, а не на управлінську інформацію чи неофіційні оцінки. Цього вимагає і нове положення НБУ про оцінку кредитного ризику: фінансове становище стає визначальним критерієм оцінки імовірності дефолту позичальника, а відтак і його кредитного ризику. Перехід бізнесу на прозоріші стандарти роботи суттєво розширить перелік потенційних якісних позичальників. НБУ вимагатиме, щоб із 2018 року звітність позичальників з кредитами на суму понад 200 млн. грн. мала аудиторський висновок.

Поява реальних реструктуризацій. Банки лише в рідкісних випадках готові на повноцінну реструктуризацію боргів бізнесу, що потрапив у скрутне становище через погіршення економічного середовища. Для окремих компаній реальна реструктуризація, наприклад, через значне зниження відсоткової ставки чи суттєве відтермінування погашення “тіла боргу”, є єдиним шляхом виходу зі скрути. Закон України “Про фінансову реструктуризацію”¹² має спростити та прискорити процес реструктуризації боргів та полегшити позичальникам господарську діяльність.

Зниження відсоткових ставок. Поточний рівень кредитних ставок досі є зависоким для довгострокового кредитування. Макроекономічна стабілізація дозволяє НБУ поступово знижувати облікову ставку. Як наслідок, скорочуються комерційні ставки. За відсутності макроекономічних шоків Національний банк і далі проводитиме політику зниження відсоткових ставок. Режим інфляційного таргетування, що дозволить забезпечити низьку та стабільну інфляцію в Україні, вже зараз дає змогу банкам прогнозувати середньострокові відсоткові ставки та приймати кредитні рішення з урахуванням таких прогнозів.

Зміщення фокусу кредитування на фізичних осіб та малий бізнес. Ці два сегменти мають низьке чи помірне боргове навантаження і створюють потенціал для значної кредитної експансії банків у довгостроковій перспективі. Після кредитного буму 2006 – 2008 років залишилися мільйони позичальників – фізичних осіб, які повністю погасили свої іпотечні, автомобільні та споживчі кредити навіть у складний час. Такі позичальники мають гарну кредитну історію й можуть знову стати клієнтами банків. Малий бізнес є найбільш привабливим сегментом корпоративного кредитування, тому що зазвичай фінансувався із внутрішніх джерел. Проте після кризи багато компаній планують розширення і мають потребу у фінансуванні, зокрема нових кредитах.

¹² Ухвалений 14 червня 2016 року за № 1414-VIII.

Зміни регуляторного середовища у 2016 році

Після публікації попереднього звіту Національний банк України продовжив поступову лібералізацію валютних обмежень, запроваджених на період кризи. Серед найбільш помітних нововведень – прийняття законів, що врегульовують фінансову реструктуризацію та споживче кредитування.

Триває лібералізація валютних обмежень

Завдяки макроекономічній та фінансовій стабільності НБУ продовжив пом'якшувати обмеження, які були запроваджені у розпал кризи у 2014 році. Протягом останнього півріччя суттєво підвищено ліміти на зняття коштів фізичних осіб із банківських рахунків готівкою, знижено рівень обов'язкового продажу валюти експортерами та подовжено максимальний термін розрахунків за операціями експорту та імпорту, скасовано вимогу акту цінової експертизи на підтвердження вартості послуг нерезидентів тощо. НБУ також дозволив купівлю валюти з метою репатріації дивідендів компаній за 2014-15 роки.

Почав діяти Закон України “Про фінансову реструктуризацію”

Він сприятиме позасудовій реструктуризації боргів добросовісних позичальників. Національний банк ухвалив низку підзаконних актів, необхідних для повноцінного функціонування цього закону. Зокрема розроблено та затверджено рамковий договір фінансової реструктуризації, сторонами якого можуть бути банки та небанківські фінансові установи, ФГВФО. Згідно з рамковим договором арбітражне рішення спору буде остаточним та обов'язковим для його учасників. Також затверджено порядок застосування санкцій до банків за порушення вимог закону.

Удосконалено контроль за валютними операціями

17 червня спрощено документообіг під час валютного контролю за експортними та імпортними операціями. Банкам надано можливість використовувати електронну форму повідомлень для обміну інформацією та контролювати експортні й імпортні операції, які здійснюються з використанням електронних правочинів. Для отримання індивідуальних валютних ліцензій юридичні особи та фізичні особи-підприємці тепер не повинні подавати до Національного банку документи, які розміщуються в загальному доступі, а саме виписки з ЄДРПОУ. Власники індивідуальних ліцензій нині мають змогу подавати до Національного банку звіти про операції з рахунками, відкритими за межами України, в електронній формі замість паперової. З 18 серпня резиденти на власний розсуд можуть подавати до банків як оригінали, так і копії в електронній формі документів, необхідних для реєстрації укладених з нерезидентами договорів позики, проведення платежів за цими договорами, розрахунків через кореспондентські рахунки банків-нерезидентів у гривні тощо. Спрощено умови залучення зовнішнього фінансування від іноземних експортних кредитних агентств та міжнародних фінансових організацій.

Перелік ознак ризикової діяльності банків розширено

Після виявлення низки видів “схемних операцій”, які не мали жодної з діючих ознак ризикової діяльності банків, перелік таких ознак розширено. До нього додано, по-перше, відсутність документального підтвердження економічної доцільності фінансових операцій, що їх проводять клієнти банку, та брак інформації в банку стосовно того, чи має клієнт ресурси здійснювати певні фінансові операції. По-друге, участь банку в фінансових операціях, які за зовнішніми ознаками можуть бути пов'язані з конвертацією безготівкових коштів у готівку та здійсненням фіктивного підприємництва. По-третє, використання рахунків не за призначенням, здійснення банком або його клієнтами фінансових операцій з використанням викрадених, недійсних документів. По-четверте, неодноразові авансові платежі за зовнішньоекономічними договорами, які протилежна сторона порушує або не виконує взагалі, про що банку було (могло бути) відомо, зокрема із публічних джерел або від інших фінансових установ.

Налагоджено функціонування системи BankID

Затверджено порядок функціонування Єдиної національної системи електронної дистанційної ідентифікації фізичних і юридичних осіб BankID. Визначено умови та порядок підключення до неї абонентів. Урегульовано взаємодію банків із системою та надавачами адміністративних послуг. До BankID уже підключили портал Міністерства юстиції України, Єдиний державний портал адміністративних послуг Міністерства економічного розвитку та торгівлі, а також портал адмінпослуг Львова. За допомогою системи BankID громадяни зможуть отримувати адміністративні послуги через Інтернет, що сприятиме розвитку електронного врядування в Україні.

Запроваджено санкції до міжнародних платіжних систем російського походження

На виконання Указу Президента “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 16 вересня 2016 року “Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)” Національний банк зобов’язав банки та небанківські установи припинити надання послуг міжнародних платіжних систем, створених резидентами РФ, завершити взаєморозрахунки за здійсненими операціями та повернути до НБУ свідоцтва про реєстрацію участі в таких системах. Під санкції потрапили шість організацій. Через російські платіжні системи у 2015 році до України було переказано понад 1.2 млрд. дол. США, з України – 232 млн. дол. США.

Законодавчо врегульовано споживче кредитування

Прийнято Закон “Про споживче кредитування”, що посилює захист прав позичальників та встановлює вимоги до умов надання послуг банками, іншими фінансовими установами та кредитними посередниками. Банки зобов’язані встановлювати порядок розрахунок змінної відсоткової ставки в кредитному договорі, змінювати цей порядок їм заборонено без згоди позичальника. Також банкам заборонено в односторонньому порядку змінювати фіксовану відсоткову ставку за споживчим кредитом.

Дозволено інвестування в іноземні цінні папери

Національний банк розширив можливості банків з управління короткостроковою ліквідністю в іноземній валюті. Їм за спрощеним порядком дозволено купувати високоліквідні іноземні боргові інструменти з високим кредитним рейтингом. А саме боргові цінні папери міжнародних фінансових організацій або державних органів країн “Великої сімки” з офіційною рейтинговою оцінкою не нижче “AA-”/“Aa3”. Строк між датою придбання об’єкта інвестиції та остаточним терміном до його погашення не може перевищувати п’яти років.

Регламентовано посередницькі операції банків

Законом України “Про внесення змін до деяких законів України щодо відшкодування фізичним особам через систему гарантування вкладів фізичних осіб шкоди, завданої зловживаннями у сфері банківських та інших фінансових послуг” банкам заборонено залучати кошти фізичних осіб з метою їх прямого розміщення в кредити без відображення в зобов’язаннях та активах банку. Водночас виконання банками функцій посередників у рамках P2P-кредитування фактично узаконено. Але обов’язковою умовою для залучення коштів фізичних осіб на користь третіх осіб є попереднє письмове інформування про те, що такі кошти не є банківським вкладом фізичної особи, на який поширюються гарантії.

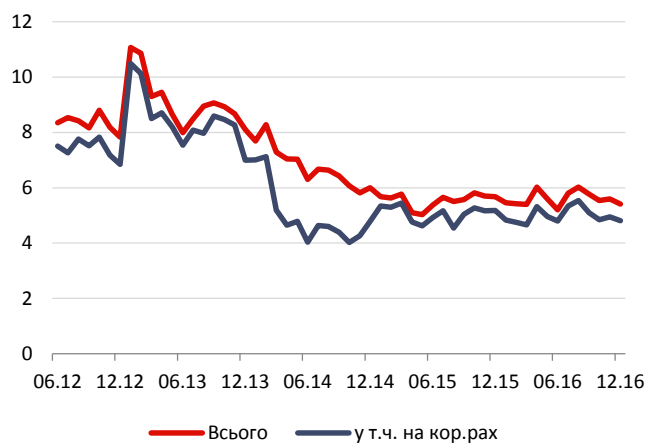

Вставка: НБУ розширив можливості управління валютною ліквідністю українських банків

Банки отримали більше можливостей в управлінні валютною ліквідністю: Національний банк дозволив їм купувати за спрощеним порядком іноземні боргові цінні папери з високим рейтингом. Відповідні зміни до “Інструкції про порядок видачі індивідуальних ліцензій на здійснення інвестицій за кордон” почали діяти 23 листопада 2016 року.

Досі фінустановам дозволяли розміщувати вільні кошти в іноземній валюті на коррахунках у банках-нерезидентах у формі депозитів або міжбанківських кредитів. Найбільші обсяги припадали на коррахунки. Станом на 01.11.2016 залишки становили 4.9 млрд. дол. США в еквіваленті, до кризи сума була більш як удвічі вища. Однак основне призначення коррахунків – забезпечення клієнтських розрахунків, а не управління ліквідністю. Тому залишки на них відповідно до стандартів Базеля III не належать до високоякісних ліквідних активів.

Кошти розміщені в банках нерезидентах, млрд. дол. США

Джерело: НБУ

Тепер українські банки зможуть купувати суверенні боргові інструменти держав “Великої сімки” та міжнародних фінансових організацій. Цінні папери повинні мати рейтинг не нижче AA-/Aa3, присвоєний принаймні двома світовими рейтинговими агенціями.

Ця зміна дає змогу банкам мати вищий відсоток на власні кошти у валюті разом із нижчими кредитними ризиками. Висока ліквідність державних цінних паперів країн “Великої сімки” означає, що їх можна легко конвертувати у грошову форму, продавши або заставивши в угоді репо. Водночас інвестування в боргові інструменти пов’язане з відсотковим ризиком, адже їх ринкова вартість залежить від рівня ставок. Для того, щоб обмежити цей ризик, НБУ дозволив купувати цінні папери, термін до погашення яких на дату купівлі не перевищує 5 років.

Інвестиції в державний борг країн “Великої сімки” не витіснятимуть вкладення у валютні ОВДП, оскільки останні мають зовсім інші ступінь ризику та дохідність. На відміну від валютних зобов’язань України, борги розвинутих країн мають дуже низьку дохідність, тому в українських умовах їх використовуватимуть не для тривалих інвестицій, а як інструмент управління короткостроковою ліквідністю. Також не слід очікувати, що цей інструмент витіснить валютне кредитування, адже обсяги останнього залежать виключно від внутрішньої ділової активності, ризиків валютного ринку та рівня захисту прав кредиторів.

Отже, отримана банками можливість купувати іноземні боргові цінні папери дасть змогу ефективніше управляти ліквідністю в іноземній валюті. Краще управління ліквідністю сприятиме підвищенню стійкості банківської системи. Крім цього, зазначене нововведення розширить перелік високоякісних активів, використовуваних для управління ліквідністю, що відповідають вимогам Базеля III. Це стане значним кроком у бік запровадження коефіцієнта покриття ліквідністю (liquidity coverage ratio, LCR), що згодом також стане фактором вищої фінансової стійкості системи.

Рекомендації

Однією з цілей підготовки ЗФС є розробка рекомендацій, спрямованих на мінімізацію системних ризиків фінансового сектору. Також у цьому звіті НБУ окреслює власні завдання та наміри на короткострокову перспективу.

Рекомендації органам влади

Прискорити реформу державних банків

На початку року уряд підтримав Стратегію розвитку державних банків. Вона передбачає звуження спеціалізації державних банків, створення у них ефективних і незалежних наглядових рад, приватизацію міноритарних пакетів акцій Ощадбанку та Укресімбанку у 2018 році. Укргазбанк мають роздержавити до кінця 2017 року. Протягом поточного року темпи реалізації Стратегії були вкрай низькими. Найпомітнішою подією стало підписання Меморандуму між ЄБРР, Ощадбанком та Урядом про запровадження програми трансформації Ощадбанку з метою часткової його приватизації. Наступним важливим кроком має стати ухвалення закону, який закріпить нові правила формування наглядових рад державних банків.

Ухвалити закон про кредитний реєстр

НБУ планує протягом 2017 року створити централізований кредитний реєстр, який акумулюватиме інформацію про позичальників: фізичних осіб із великими кредитами та юридичних осіб. Ведення кредитних реєстрів є нормою для більшості розвинених країн. Їхні дані дають змогу банкам усунути інформаційну асиметрію, якісніше оцінювати платоспроможність потенційних позичальників та приймати виважені кредитні рішення. Кредитний реєстр не замінить інформацію, яку збирають кредитні бюро про дрібні кредити фізичних осіб. Надання банкам доступу до кредитного реєстру потребує врегулювання на законодавчому рівні.

Ухвалити законопроекти, які захистять права кредиторів

Погіршення якості кредитного портфеля банків протягом останніх років було зумовлено радше небажанням багатьох позичальників виконувати свої зобов'язання, ніж відсутністю коштів для цього. Але парламент відхилив законопроект про стимулювання кредитування № 4529. Він посилює права кредиторів у суперечках із недобросовісними позичальниками, що суттєво зменшить ризики для банків. Захисту кредиторів мало б сприяти й адекватне законодавство, яке унеможливить зловживання під час процедури банкрутства. Однак законопроект № 3132-д, зареєстрований у ВРУ на заміну попередньому № 3132, не вирішує проблеми кредиторів, які позичають під заставу.

Забезпечити ефективний процес фінансової реструктуризації

Закон України "Про фінансову реструктуризацію" запровадив механізм позасудової добровільної реструктуризації корпоративних боргів. Він дозволяє банкам у процесі реструктуризації встановити такі умови за кредитом, які боржник може реально виконати у кризовий період. Це особливо важливо для державних банків та ФГВФО. Забезпечити ефективний процес фінансової реструктуризації має Спостережна рада, сформована з представників Уряду, НБУ, учасників фінансового ринку.

Рекомендації банкам

Адаптувати або змінити бізнес-моделі для виходу на стійкі прибутки

Банки повинні не лише виконати програми капіталізації за результатами діагностичного обстеження, але й у разі необхідності відкоригувати бізнес-моделі. Фінансові установи, що генерують від'ємний чистий процентний дохід та операційний збиток до відрахувань у резерви, повинні змінити процентну політику, запустити нові продукти чи суттєво скоротити операційні витрати. Такі банки будуть під посиленням наглядом до виходу на стійкі операційні прибутки.

Підготуватися до впровадження стандарту IFRS 9

З 2018 року почне діяти стандарт IFRS 9 (Фінансові інструменти) на заміну поточного стандарту IAS 39. Це означатиме перехід на розрахунок резервів за активними операціями на основі очікуваних збитків замість фактично понесених. Стандарт IFRS 9 є значно складнішим, а його впровадження потребуватиме від банків започаткування оцінки очікуваних збитків як на горизонті 12 місяців, так і усього періоду дії кредиту. Такі оцінки серед іншого повинні враховувати кілька альтернативних макроекономічних сценаріїв. За результатами тестових розрахунків західних банків перехід на новий стандарт може призвести до одноразового приросту резервів за кредитами. Запровадження положення НБУ про оцінку кредитного ризику, яке теж базується на концепції очікуваних збитків, полегшить банкам підготовку до впровадження нового стандарту фінансової звітності IFRS 9.

Надалі скорочувати обсяги кредитування пов'язаних осіб

Кредитування пов'язаних осіб тривалий час було звичною практикою для багатьох банків. НБУ зобов'язав банки суттєво знизити обсяги пов'язаного кредитування протягом п'яти років. За оцінками Національного банку, 28 із 58 перевірених банків порушують відповідний норматив. Вимоги НБУ скоротити пов'язане кредитування є жорсткими, а порушення графіку призведе до застосування санкцій. Національний банк проводить постійний моніторинг клієнтів банку для ідентифікації нових пов'язаних осіб, бо подібне кредитування постійно призводить до накопичення системних ризиків у банківському секторі.

Плани та наміри НБУ

Запровадити новий інструмент підтримки ліквідності банків ELA

Наступного року НБУ планує запровадити інструмент ELA (emergency liquidity assistance – екстрена підтримка ліквідності). Його використовуватимуть для підтримки ліквідності життєздатних банків, у яких виник короткостроковий розрив ліквідності. ELA буде доступним для банків, які вичерпали всі інші джерела підтримання ліквідності. ELA пришвидшить та полегшить доступ банків до кредитної лінії НБУ за умови надання ними прийняттого забезпечення. Він замінить механізм стабілізаційних кредитів НБУ.

Підвищити стандарти розкриття фінансової та пруденційної звітності банків

У I кв. 2017 року НБУ планує обговорити з банками та впровадити жорсткіші вимоги до розкриття фінансової та пруденційної звітності. Національний банк пропонує зобов'язати банки розкривати детальну структуру регулятивного капіталу, якість кредитного портфеля, його розподіл за періодами прострочки, обсяг непокритого кредитного ризику тощо. Також НБУ запропонує банкам розкривати баланси щомісяця. Це збільшить обсяг інформації про фінансовий стан банків для зовнішніх користувачів, зокрема клієнтів, аналітиків, медіа.

Розробити дорожню карту гармонізації банківського регулювання із рекомендаціями Базельського комітету та Директивами ЄС

Концепцію презентують у першому півріччі 2017 року. Вона окреслить напрямки та графік адаптації вимог до капіталу та ліквідності у середньостроковому періоді. Нові правила запровадять поступово й відповідно до загальноприйнятих міжнародних норм.

Надати до публічного обговорення стратегію макропруденційної політики

Це заплановано на перше півріччя. Стратегія покликана протидіяти накопиченню системних ризиків фінансового сектору та доповнить стратегію монетарної політики НБУ.

Розробити норматив LCR для його впровадження у 2018 році

НБУ у співпраці із банками почав розробку нового нормативу ліквідності LCR (liquidity coverage ratio – коефіцієнт покриття ліквідністю). Він стане обов'язковим для

виконання банками у 2018 році. Дотримання нормативу вимагатиме від банків тримати високоліквідні активи, якими можна покрити можливий відтік коштів із банку за період до 30 днів. Цей норматив буде жорсткішим, ніж ті, які зараз існують, та суттєво посилить стійкість банків до шоків ліквідності, пов'язаних, наприклад, із різким відтоком вкладів населення. Протягом перехідного періоду банки зобов'язані будуть виконувати як новий, так і старі нормативи ліквідності.

Впровадити новий наглядний підхід

Одним із ключових поточних завдань НБУ є впровадження нового ризик-орієнтованого нагляду. Це означає, що фокус роботи наглядовців зміщується з відслідковування формального виконання банками пруденційних вимог на ідентифікацію ризиків, які потенційно можуть призвести до втрат ліквідності та капіталу. Цільовою моделлю обрано підхід SREP (з англ. supervisory review and evaluation process), що використовується в країнах ЄС в рамках Єдиного наглядового механізму ЄЦБ. Він передбачає оцінку діяльності банків за кількома компонентами, серед яких якість бізнес-моделей, внутрішні підходи до управління ліквідністю та капіталом, стандартів корпоративного управління тощо. Проект із впровадження нових наглядових підходів є довгостроковим і буде реалізовано у кілька етапів. Вже на початку 2017 року буде проведено тестування нової системи нагляду, що ґрунтуватиметься на наявному інструментарії (наглядові дані, інспектування, результати діагностики активів). У подальшому оцінки будуть доповнюватись та уточнюватись на підставі впровадження нових вимог та процедур (як то вимоги до систем ризик-менеджменту). Національний банк України планує до кінця 2018 року запустити основний масив змін, а до 2020 року наберуть чинності вимоги до буферів капіталу, які будуть фінальним акордом у цьому проекті.

Продовжити поступову валютну лібералізацію

У II кварталі 2017 року НБУ представить законопроект “Про іноземну валюту”. Він урахує європейські норми й передову практику та має подолати складність та зарегульованість валютного регулювання в Україні. Принципи закону – прозорість та зрозумілість, чіткий розподіл повноважень регуляторів. Пріоритетами є спрощення довгострокових і прямих, а вже потім короткострокових інвестицій, спершу для юридичних, а згодом для фізичних осіб. Період кожного наступного етапу лібералізації залежатиме від макроекономічної та фінансової стабільності та дотримання інших передумов, зокрема належного розвитку валютного ринку та адаптації принципів ОЕСР з протидії BEPS¹³. Наразі триває “нульовий” етап лібералізації, у рамках якого серед іншого передбачені поетапне скасування вимоги продавати валютну виручку та обмежень обсягу купівлі готівкової валюти, подовження граничного терміну за експортно-імпортними операціями, спрощення валютного ліцензування.

¹³ Base erosion and profit shifting – способи уникнення податків та зниження прибутку до оподаткування.

Додаткові тематичні матеріали

Система гарантування вкладів: ближче до практики ЄС

Система гарантування вкладів в Україні переживає найбільше у своїй історії навантаження. Хоча за деякими параметрами вона відповідає найкращим зразкам, але криза виявила її слабкі сторони та потребу в трансформації. Зокрема слід наблизити систему до європейських стандартів, розширити перелік категорій застрахованих вкладників, збільшити гарантовану суму, диференціювати внески учасників ФГВФО відповідно до ризиків їхньої діяльності, забезпечити Фонду здатність повертати від реалізації активів збанкрутілих банків більше коштів, ніж зараз. Для цього потрібна не лише узгоджена робота ФГВФО та інших регуляторів фінансового сектору, але й реформа судової та правоохоронної систем.

Система гарантування вкладів стикнулася із найбільшим викликом за свою історію й потребує змін

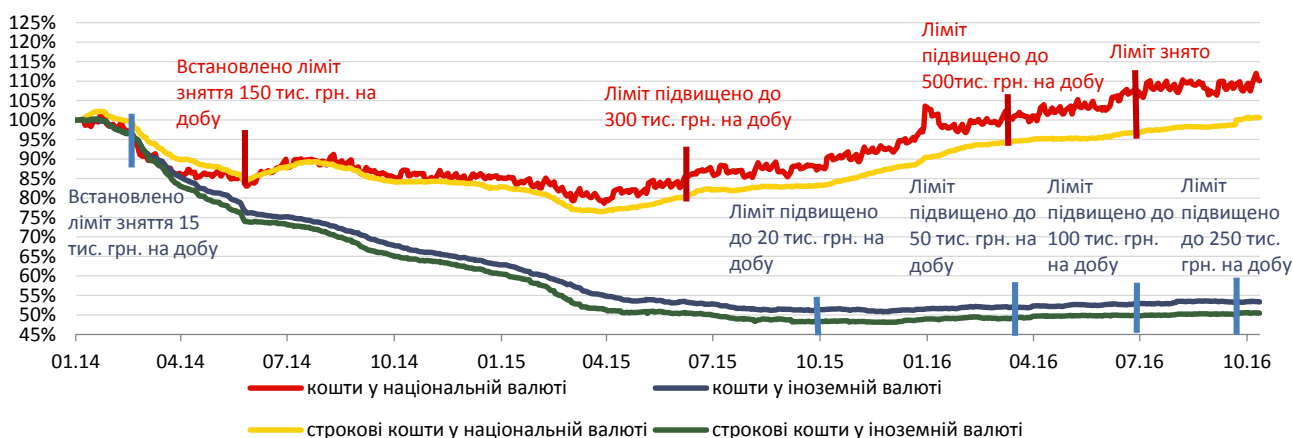
Система державного гарантування вкладів – важливий чинник фінансової стабільності. Вона захищає вкладників у разі виведення неплатоспроможних банків з ринку та запобігає паніці, що зазвичай призводить до масового відпливу коштів із банків. Фонди гарантування вкладів існують майже в усіх розвинених державах та нових ринкових економіках, окрім Нової Зеландії, Грузії, Ізраїлю (останні дві розглядають можливість їх створення). Фонди гарантування об'єднані в Міжнародну асоціацію страховиків депозитів (IADI), членом якої є і Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО).

Складові системи фінансової безпеки для банків в Україні

	Функція	Відповідальний орган
1	Пруденційне регулювання та банківський нагляд	НБУ, окремі аспекти – ФГВФО
2	Кредитор останньої інстанції	НБУ
3	Виведення неплатоспроможних банків з ринку	ФГВФО за рішенням НБУ
4	Страхування депозитів	ФГВФО

З початку кризи до кінця жовтня 2016 року до ФГВФО було передано близько 80 неплатоспроможних банків. Фонд виплатив вкладникам цих банків 80.2 млрд. грн. На таке навантаження не розрахована жодна система гарантування вкладів у світі. Тому ФГВФО звертався по допомогу до уряду та НБУ, позики яких майже повністю компенсували зазначену суму виплат. На сьогодні фонд намагається відшкодувати витрати, у тому числі за рахунок продажу активів збанкрутілих банків.

Динаміка депозитів фізичних осіб, грудень 2013 = 100%*

* Графіки побудовано на основі даних банків, які були платоспроможними на 13.10.2016.

Джерело: НБУ

Фонд нині завдяки розробленій ефективній системі відшкодування вкладів досить швидко повертає депозити в межах гарантованої суми 200 000 грн. Відповідно до нових вимог відшкодування коштів має розпочинатися не пізніше ніж за 20 днів після оголошення банку неплатоспроможним, термін скорочуватимуть і надалі. Це нововведення разом з іншими, запровадженими протягом останніх років, дещо наблизило українську систему гарантування до найкращих світових практик. Перетворення слід продовжувати.

З початком кризи в Україні спостерігалися скорочення кількості та суми вкладів фізичних осіб на фоні незначного зростання середньої суми вкладу. Останнє пояснюється інтенсивним зняттям невеликих вкладів у кризу, у той час як знаття великих вкладів було ускладнене через адміністративні обмеження. Без належного функціонування системи гарантування вкладів відновити повну довіру до банків буде важко. Систему потрібно реформувати з урахуванням світового досвіду.

Ключові показники системи гарантування вкладів в Україні¹⁴

Дата	Загальна сума вкладів фізичних осіб, млрд. грн.	К-сть вкладників, млн. осіб	Середній розмір вкладу, грн.	Охоплення кількості вкладників ¹⁵	Охоплення сум вкладів		
					у гривні	у валюті	усі
01.14	403	47.4	8 486	99.4%	66%	49%	61%
01.15	382	46.5	8 213	98.7%	57%	40%	55%
01.16	362	44.7	8 104	98.8%	60%	37%	53%
10.16	378	41.9	9 010	98.6%	59%	40%	54%

Джерело: ФГВФО

Угода про асоціацію України з ЄС передбачає, що країна протягом чотирьох років узгодить національне законодавство із Директивою 94/19/ЄС від 30.05.1994 про систему гарантування депозитів. На заміну цього акта в самому Євросоюзі ухвалили Директиву 2014/49/ЄС від 16.04.2014, яка діє дотепер. Основні її положення можуть бути орієнтиром подальшої трансформації української системи гарантування вкладів. Нижче проаналізовано ключові аспекти, які потребуватимуть змін.

Гарантовану суму вкладів потрібно поступово збільшувати

На сьогодні суму вкладу, гарантована державою, в Україні найнижча в Європі, якщо не враховувати Молдову. Вона становить 200 000 грн., або менше 8 000 дол. США в еквіваленті. Директива 94/19/ЄС спочатку передбачала страхування вкладів до 20 000 єку, пізніше суму підвищили до 100 000 євро. Цей рівень зберігся і донині.

Гарантія держави охоплює 98.6% вкладів, що перевищує 90 – 95% – рівень, рекомендований Радою з фінансової стабільності Великої двадцятки та IADI у 2013 році. Отже, гарантовану суму потрібно підвищувати. Проте таке підвищення повинно відбуватися за графіком, який враховуватиме темпи зростання розмірів депозитів та економічного відновлення. Гарантовані депозити становлять 54% від усіх вкладів в Україні, 83% – у Хорватії, 91% – у Румунії. Але відношення гарантованої суми до ВВП на особу в Україні перебуває на рівні європейських країн, тобто вона відповідає рівню доходів населення.

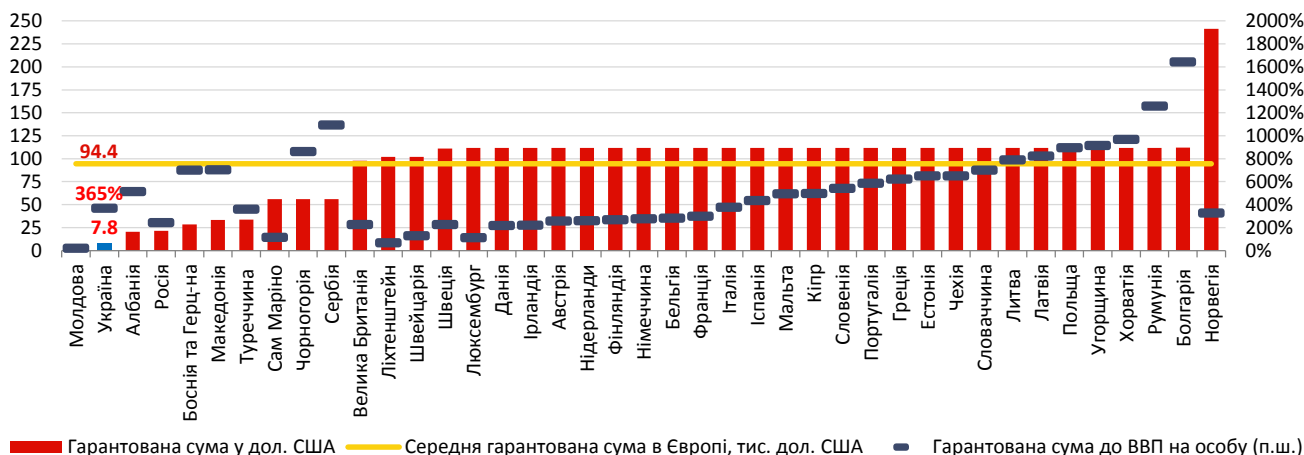
Збільшення гарантованої суми депозитів у країнах Східної Європи відбувалося поетапно протягом 2007 – 2011 років. Воно було одним з антикризових заходів. Застрахована сума зросла від 15 – 25 тис. євро перед кризою до 100 тис. євро після неї.

¹⁴ У банках-учасниках системи гарантування вкладів (на сьогодні всі банки України, крім Ощадбанку, вклади в якому гарантуються державою).

¹⁵ Згідно з міжнародною практикою, незначні залишки закладами (у випадку України - на суму менше 10 грн.) не відшкодовуються, хоча формально вважаються застрахованими.

Сума гарантованих вкладів у доларовому еквіваленті* та її відношення до ВВП на особу в розрізі країн Європи

* На кінець вересня 2016 року.

Джерело: IADI, сайти національних страховиків вкладів, власні розрахунки

Перелік категорій вкладників, яких охоплює система гарантування, слід розширити

У світі прийнято, що система гарантування вкладів повинна гарантувати повернення депозитів усім вкладникам, які не можуть адекватно оцінити ризики їх утрати. Разом з цим перелік категорій власників депозитів, яких охоплює гарантія, відрізняється. В Албанії, Білорусі, Молдові, Туреччині повернення вкладів гарантують тільки фізичним особам, не враховуючи індивідуальних підприємців. В Австралії, Великій Британії, Норвегії, Франції система гарантування вкладів охоплює депозити фізичних та юридичних осіб, а також вклади громад або окремих фінансових установ (пенсійних чи страхових фондів). У ЄС на сьогодні гарантують повернення депозитів фізичним особам і неприбутковим організаціям, а також юридичним особам (інколи тільки МСП). Гарантована сума однакова для всіх категорій застрахованих вкладників. Зазвичай за деякими винятками система гарантування вкладів не охоплює вклади фінансових установ та органів державної влади.

В умовах України система гарантування вкладів повинна насамперед охопити депозити неприбуткових організацій та малих підприємств. Тому рішення про поширення гарантії на вклади фізичних осіб-підприємців із початку наступного 2017 року абсолютно виправдане. Пізніше можна розглянути аналогічні зміни стосовно інших категорій юридичних осіб.

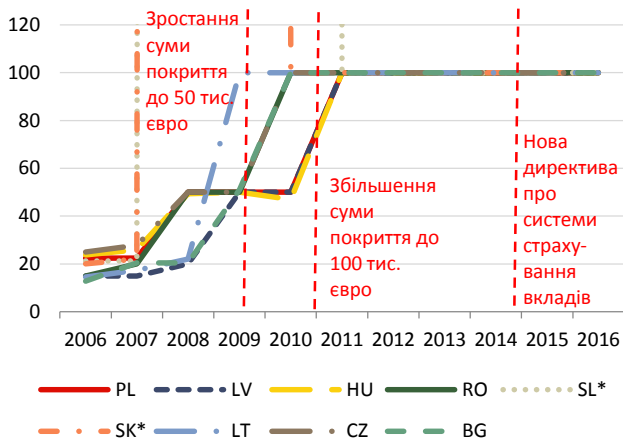
Гарантування вкладів в іноземній валюті та нарахованих відсотків практикують у світі

Окрім членів ЄС, депозити в іноземній валюті гарантують ще принаймні понад два десятки держав. Така практика відповідає рекомендаціям IADI. Водночас гарантована сума однакова для депозитів і в національній валюті, і в іноземній – в еквіваленті. Виплати здійснюють у національній валюті для того, щоб система гарантування вкладів не мала валютних ризиків. За цими параметрами українська система гарантування вкладів відповідає світовим практикам. Щоправда в Україні внески до ФГВФО за валютними депозитами в пропорції до суми депозитів вищі, ніж за гривневими, але в наших умовах це потрібно для того, щоб зменшити рівень доларизації вкладів.

Більшість систем гарантування вкладів страхують як суму вкладу, так і відсотки, нараховані на момент визнання банку неплатоспроможним. Так працюють у країнах ЄС та ще в багатьох інших країнах світу. Також в окремих випадках, наприклад в Аргентині, обмежують максимальний обсяг нарахованих відсотків, охоплених системою гарантування вкладів.

Норми ЄС вимагають від банків не тільки довести до відома вкладника інформацію про систему гарантування вкладів, але й отримати від нього письмове підтвердження, що він її отримав та зрозумів. Запровадження подібних норм може бути корисним і в Україні.

Гарантована сума у Центрально-Східній Європі, тис. євро

PL – Польща; LV – Латвія; HU – Угорщина; RO – Румунія; SK – Словаччина; SL – Словенія; LT – Литва; CZ – Чехія; BG – Болгарія.
* На період кризи Словенія та Словаччина тимчасово запровадили необмежену гарантію вкладів
Джерела: Європейська Комісія

Охоплення вкладників системами гарантування вкладів*

* Вибірка з 45 країн.

Джерела: IADI, сайти національних страховиків вкладів

Стабільне наповнення фонду гарантування вкладів повинно стати пріоритетом

У світовій практиці існують такі джерела наповнення фонду гарантування вкладів:

- вступні, разові внески учасників системи гарантування вкладів;
- регулярні, зазвичай щорічні внески (премії). Базою розрахунку є гарантовані вклади;
- надзвичайні внески для відновлення фонду після значних виплат. У ЄС їх розмір на рік не може перевищувати 0.5% від суми застрахованих вкладів;
- активи збанкрутілих установ. Коштами від їх продажу компенсують виплачені гарантовані суми та витрати на організацію виплат. Якщо після цього ще щось залишиться, то насамперед виплачуються кошти власникам вкладів, які перевищують гарантовану суму.
- кредити та кредитні лінії уряду або центрального банку;
- доходи від управління активами в некризовий час.

Цільовий розмір фонду гарантування вкладів в Україні відповідає регіональним стандартам. Він становить 2.5% від обсягу застрахованих вкладів. Такий самий відсоток у Хорватії, Литві, Естонії. У світі цільовий розмір фонду гарантування становить від 0.25% застрахованих депозитів у Гонконзі до 10% від банківських вкладів у Росії. У Євросоюзі новостворений Фонд страхування вкладів акумулює 0.8% застрахованих депозитів, ще 1.0% надходить до Єдиного фонду врегулювання ЄС, призначеного, у тому числі і для забезпечення вкладникам належних гарантій.

Фонди наповнюються як заздалегідь, до кризи, за принципом ex ante, так і після банкрутства когось з учасників, за принципом ex post, коли кошти надходять від платоспроможних банків. Перший підхід найчастіше вживаний у світі та відповідає принципам IADI, хоча другий – також трапляється, зокрема в Албанії та Швейцарії. Можливою є комбінація обох: певну частину збирають заздалегідь, а іншу – учасники системи надають у разі необхідності, як у Польщі.

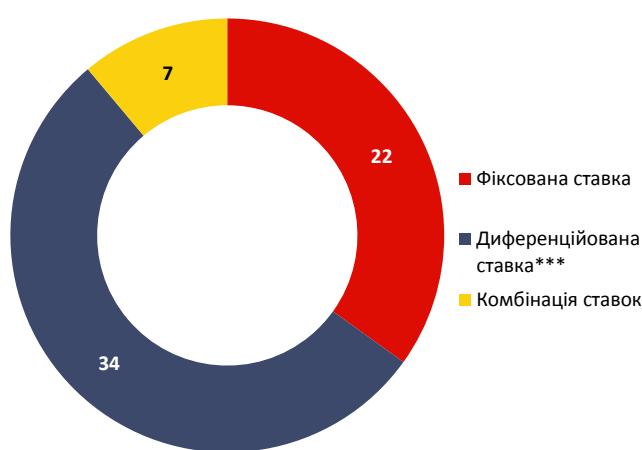
Охоплення вкладів гарантіями у розрізі валют вкладу*

* Вибірка з 57 країн.

Джерела: IADI, сайти національних страховиків вкладів

Розподіл країн за типом ставок страхових внесків**

** Вибірка з 63 країн за 2015 – 2016 роки.

*** Усі країни ЄС, які переходять до диференційованої системи, зараховані до цієї категорії.

Джерела: IADI, сайти національних страховиків вкладів

Регулярні внески до фонду гарантування вкладів кожної установи повинні відповідати її ризикам

Ставки страхових внесків слід диференціювати: чим більш ризикову модель має банк, то тим вищими мають бути його внески до фонду гарантування. За ризик повинні платити ті, хто приймає його, маючи змогу належно оцінити. Такий підхід застосовують у ЄС та багатьох інших країнах.

Диференційовані системи премій різні за складністю: від простих, наприклад у Сінгапурі, до складних, у яких у межах однієї категорії учасників системи гарантування вкладів різні ставки, наприклад у США. Спільною рисою є те, що інституції з високим ризиком платять за ставками у кілька разів вищими за звичайні. З розмаїття підходів до визначення ставок у диференційованих системах премій можна умовно виокремити два типових. Перший використовує формулу із зважуванням ризику установи. Його застосовують у країнах ЄС. Другий ґрунтується на скорингу. Його вживають у США, Канаді, Казахстані, Малайзії, Тайвані.

Європейська система гарантування вкладів дає змогу уніфікувати підходи між країнами – членами ЄС, залишаючи водночас достатньо повноважень національним органам. Європейський орган з банківського нагляду (EBA) для розрахунку річного внеску запроваджує таку типову формулу:

$$C_i = CR \cdot ARW_i \cdot CD_i \cdot \mu,$$

де C_i – річний внесок від установи i ;

CR – ставка внеску (однакова для усіх установ певної країни в конкретному році. У 2015 році становила 0.14% від застрахованих вкладів в Угорщині, 0.3% – в Румунії, 0.03% – у Словаччині; 0.2% – у Латвії);

ARW_i – загальна вага ризику для установи i ;

CD_i – депозити установи i , на які поширюється гарантія;

μ – коригуючий коефіцієнт (однаковий для всіх установ у певному році). Він дає змогу державі регулювати темпи наближення до цільового розміру фонду.

Хороший приклад застосування скорингу для диференціювання ставок – система Канадської корпорації страхування депозитів. Вона простіша, ніж у США, та дає можливість кожному учасникові самостійно визначати розмір премій у поточному році. Максимальний розмір майже в 10 разів перевищує мінімальний, але більшість установ сплачує внески за низькою ставкою.

Система обчислення премій за гарантування вкладів у Канаді

Скоринговий рейтинг	Категорія премій	Розподіл учасників за категоріями, 2015/2016	Ставка премій (б.п. від застрахованих депозитів)		
			2014	2015	2016
80 і вище	1	79%	3.5	4.5	5.5
65-79	2	13%	7	9	11
50-64	3	5%	14	18	22
Нижче 50	4	3%	28	33.33	33.33

Джерело: Канадська корпорація зі страхування депозитів (CDIC)

Скоринговий рейтинг установи визначає низка кількісних та якісних показників. Кожний з них має свої вагу та методологію розрахунку. Якісні показники дають змогу наглядовому органу відкоригувати значення скорингу в цілому.

Складові скорингу, Канада

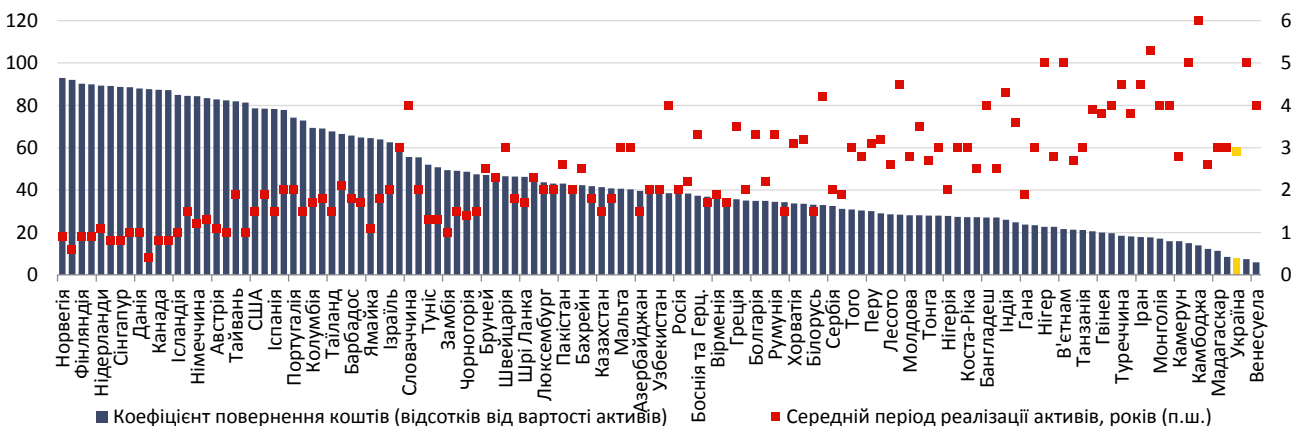
Критерії чи фактори	Максимальний скоринг
Адекватність капіталу (леверидж, капітал I рівня)	20
Прибутковість активів, зважених на ризик	5
Середня скоригована волатильність чистого прибутку	5
Стрес-тестований чистий прибуток	5
Коефіцієнт ефективності	5
Чисті проблемні активи до загального капіталу	5
Середня плинна темпу зростання активів за 3 роки	5
Концентрація на нерухомості	5
Показник обтяжених активів (тільки для системно важливих банків)	5
Агрегований коефіцієнт концентрації на комерційних позиках	5
Усього за кількісними критеріями	60
Рейтинг, поставлений регулятором	35
Інша інформація	5
Усього за якісними критеріями	40

Джерело: Канадська корпорація зі страхування депозитів (CDIC)

Продаж активів збанкрутілих банків має стати основним джерелом надходжень для фонду гарантування вкладів

За оцінками Світового банку, частка коштів, що їх може отримати фонд гарантування вкладів від реалізації активів збанкрутілих банків в Україні, одна з найменших у світі. Вона в кілька разів менша, ніж у європейських країнах. Це спричинено низькою якістю роботи судів, правоохоронних і виконавчих органів. Для ефективного функціонування системи гарантування вкладів робота з активами збанкрутілих банків має забезпечувати левову частку ресурсів фонду. Без реформи правоохоронної та судової систем цього неможливо досягнути.

Коефіцієнт повернення коштів з банків у разі банкрутства та середній період реалізації

* На кінець вересня 2016 року.

Джерело: Doing business 2017, Світовий банк

Індекс фінансового стресу

Національний банк України впроваджує розрахунок Індексу фінансового стресу (ІФС). Це агрегований показник, що вимірює рівень напруження фінансової системи та надає комплексну кількісну оцінку її стану. Для розрахунку індексу виділено чотири сектори фінансового ринку: банківський, корпоративних цінних паперів, державних цінних паперів та валютний, для кожного з яких розраховується окремий субіндекс. Він має власну вагу та складається з декількох фінансових індикаторів, які відображають стан даного сектору та значення яких залежать від поведінки гравців ринку. ІФС надає можливість порівняння поточного стану фінансової системи зі значеннями за попередні періоди та під час минулих криз, оцінки ефективності заходів, спрямованих на пом'якшення системного стресу, також може слугувати індикатором закінчення фінансової кризи. Так, індекс розрахований для України після стрімкого зростання з початком кризи у 2014 році, протягом останнього року послідовно знижувався, досягши значень, близьких до докризових.

Спроби кількісно відобразити рівень фінансової дестабілізації розпочалися з початку 2000-х років, коли Банк Канади запропонував показник FSI (Financial Stress Index) та розробив методологію його розрахунку. Робота над агрегованими індикаторами стану фінансової системи викликала зацікавленість і в інших країнах, що призвело, зокрема, до виникнення показників CISS (Composite Indicator of Systemic Stress) ЄЦБ, індексів фінансового стресу Нідерландів, Швеції, США. У їх основі лежать різноманітні високочастотні індикатори, які відображають тенденції в галузях фінансового сектору.

Індекс фінансового стресу дає змогу:

- Оцінити рівень напруги у фінансовій системі країни.
- Сформулювати уявлення про глибину та тривалість періоду нестабільності на фінансових ринках, рівень стресу відносно кризових ситуацій минулого.
- Встановити характер напруження фінансової системи та її окремих сегментів – системний чи епізодичний.
- Спростити прийняття та впровадження рішень, що стосуються функціонування фінансової системи.
- Оцінити, наскільки ефективними були протикризові заходи, впроваджені під час попередніх криз.

Підходи до розрахунку згаданих індикаторів з урахуванням доступності, регулярності та впливовості окремих показників фінансового ринку України були використані при побудові ІФС для України. Він складається із чотирьох субіндексів відповідно до сегментів фінансового ринку: банківського, ринків корпоративних і державних цінних паперів, та валютного ринку. Кожен із субіндексів має в ІФС власну вагу, яка визначається на основі розміру сегмента фінансового сектору відносно ВВП.

ІФС, розрахований для фінансової системи України, зростав з початку 2014 року на тлі політичної та економічної кризи, досягнувши свого піку в березні 2015 року. Протягом другої половини 2015 – 2016 років ІФС залишався на високому рівні, але почалося поступове зниження ризиків тією чи іншою мірою в усіх секторах фінансової системи. ІФС знижується протягом декількох останніх місяців та практично досяг докризового значення.

Динаміка Індексу фінансового стресу для України

Джерело: НБУ

Методологія розрахунку індексу

Кожен субіндекс розраховується як середнє значення низки нормалізованих базових показників. Усього для розрахунку ІФС використано 14 показників, динаміка яких доступна з 2008 року.

Субіндекс банківського сектору (вага 0.3) складається з таких базових показників:

- Індикатор міжбанківського кредитного ринку – динаміка кредитної ставки “овернайт” на міжбанку. Джерело – НБУ.
- Ліквідність єврооблігацій українських банків – відношення між спредом та ціною попиту на єврооблігацію, усереднене для всіх євробондів українських банків, які є на ринку на певну дату (Ощадбанк, Укрексімбанк, Приватбанк). Джерело – Bloomberg.
- Ліквідність банків – сума всіх негативних відхилень від нормативу ліквідності Н4, збільшеного на 20 в. п., зважена на частку банку, що допустив відхилення, в тих пасивах банківської системи, які беруть для розрахунку Н4. Що менша ліквідність у банків та системі в цілому, то вищим буде цей показник. Джерело – НБУ.
- Довіра фізичних осіб до банків – відсоткова зміна залишків депозитів фізичних осіб за 30 днів, що передують даті розрахунку, обчислена окремо за вкладками у національній та іноземних (переведених у доларовий еквівалент) валютах і зважена на їхню частку в усіх депозитах. Що вища зміна, то вища довіра до банків, тому цей показник входить до субіндексу банківського сектору зі знаком “мінус”, щоби низька довіра відповідала значному високому значенню ІФС. Джерело – НБУ.

Субіндекс ринку корпоративних цінних паперів (вага 0.1) – сума таких показників:

- Вартість ресурсів на ринку корпоративних запозичень – різниця між двома індексами, розрахованими інформаційним агентством Cbonds, які показують дохідність українських корпоративних та державних єврооблігацій відповідно. Джерело – інформаційне агентство Cbonds.
- Індикатор S_{\max} українських акцій ($S_{\max} = 1 - X_t/\max(X_t)$) показує відхилення індексу акцій на певну дату від свого максимального значення за попередні 12 місяців. Для розрахунку використано індекс ПФТС до 2011 року, а пізніше – індекс WIG-Ukraine Варшавської біржі. Джерела – ПФТС та Варшавська біржа.
- Волатильність українських акцій – стандартне відхилення значень індексу акцій за 30 днів, що передують даті, на яку його розраховують. Для обчислення використано індекс ПФТС до 2011 року, а пізніше – індекс WIG-Ukraine. Джерела – ПФТС та Варшавська біржа.

Субіндекс ринку державних цінних паперів (вага 0.25) складається з таких показників:

- Суверенний ризик – різниця між середньозваженою дохідністю українських державних єврооблігацій та дохідністю американських десятирічних казначейських облігацій (US Treasury 10Y). Джерело – інформаційне агентство Cbonds.
- Ліквідність українських державних єврооблігацій – відношення між спредом та ціною попиту на єврооблігацію, арифметично усереднене для всіх випусків, які обертаються на ринку на певну дату. Джерело – Bloomberg.
- Динаміка котирувань кредитного дефолтного свопу. Джерело – Bloomberg.

Субіндекс валютного ринку (вага 0.35) формують такі базові показники:

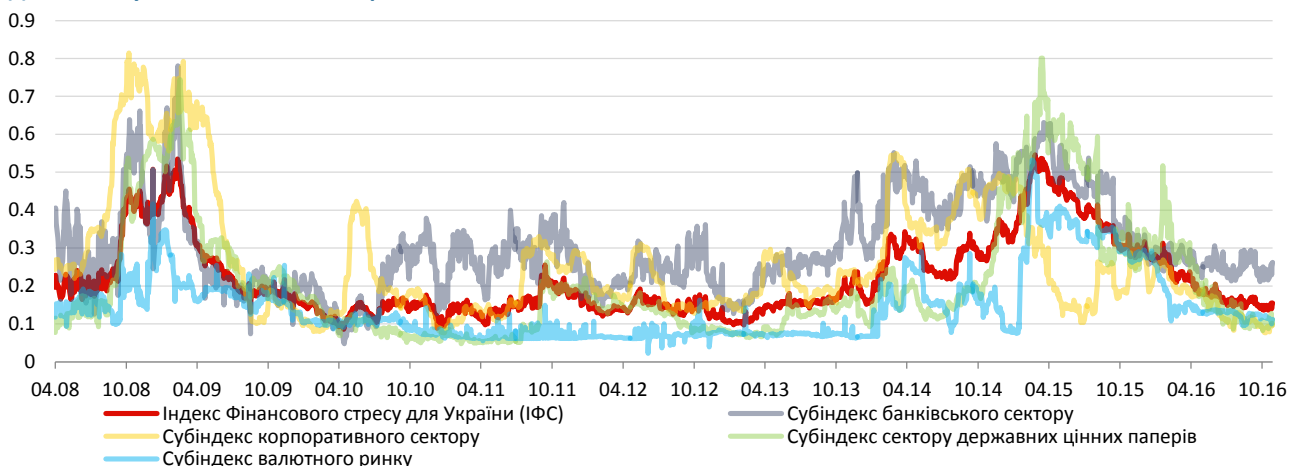
- Девальваційні очікування – різниця між NDF (Non-deliverable forward) UAH/USD 3М та міжбанківським курсом UAH/USD, скоригованим на різницю відсоткових ставок українського міжбанківського ринку KievPrime3М та лондонського \$Libor3М міжбанківського ринку, у відсотках. Джерела – НБУ та інформагентство Cbonds.
- Індикатор S_{\max} міжбанківського курсу UAH/USD розраховується аналогічно до S_{\max} українських акцій. Джерело – НБУ.
- Волатильність міжбанківського курсу UAH/USD розраховано аналогічно до волатильності українських акцій. Джерело – НБУ.
- Незбалансованість валютного ринку – чисті обсяги купівлі/продажу валюти НБУ на міжбанківському валютному ринку в день розрахунку. Джерело – НБУ.

Для того, щоб привести всі 14 базових показників до спільного знаменника й тим самим отримати можливість їх агрегувати, дані по кожному індикатору нормалізуються методом мінімаксної нормалізації за такою формулою:

$$V'(i) = \frac{V(i) - \min(V(i))}{\max(V(i)) - \min(V(i))}$$

Таким чином як ІФС, так і всі субіндекси набуватимуть значень від нуля до одиниці.

Динаміка субіндексів ІФС для України

Джерело: НБУ

Абревіатури та скорочення

АКБ	Акціонерний комерційний банк
АТО	Антитерористична операція
ВВП	Валовий внутрішній продукт
ДАІ	Державна автомобільна інспекція
ДГ	Домашні господарства
ДКСУ	Державна казначейська служба України
ДССУ	Державна служба статистики України
ДПЕК	Донецька паливно-енергетична компанія
ЄКР	Єдиний казначейський рахунок
ЄС	Європейський Союз
ЗФС	Звіт про фінансову стабільність
ІДО	Індекс ділових очікувань
ІСЦ	Індекс споживчих цін
ІТ	Інформаційні технології
ІЦВ	Індекс цін виробників
КНР	Китайська народна республіка
МВФ	Міжнародний валютний фонд
МЗП	Мінімальна заробітна плата
Мінекономіки, МЕРТ	Міністерство економічного розвитку і торгівлі України
Мінфін, МФУ	Міністерство фінансів України
Мін'юст	Міністерство юстиції України
МСБ	Малий та середній бізнес
МСФЗ	Міжнародні стандарти фінансової звітності
МФО	Міжнародна фінансова організація
МХП	Миронівський хлібопродукт
НАК	Національна акціонерна компанія
НБУ	Національний банк України
НФК	Нефінансові корпорації
ОВДП	Облігації внутрішньої державної позики
ОЗДП	Облігації зовнішньої державної позики
ОП	Операційний прибуток
ПАТ	Публічне акціонерне товариство
ПДВ	Податок на додану вартість
ПІІ	Прямі іноземні інвестиції
США	Сполучені Штати Америки
ТА	Тимчасова адміністрація
ТРЦ	Торгівельно-розважальний центр
УБРР	Український банк реконструкцій та розвитку
ФГВФО	Фонд гарантування вкладів фізичних осіб
ФРН	Федеративна Республіка Німеччина
ЦБ	Центральний банк

CAR	Capital adequacy ratio, Адекватність капіталу
CEE,ЦСЕ	Central and Eastern Europe, Центральна та Східна Європа
EAD	Exposure at default, Валова заборгованість позичальника
EBA	European Business Association, Європейська Бізнес Асоціація
EBITDA	Earnings before interest, taxes, depreciation and amortization, Прибуток до вирахування відсотків, податків, зносу і амортизації
ECB,ЕЦБ	European Central Bank, Європейський центральний банк,
EFF	Extended Fund Facility, Механізм розширеного фінансування
IADI	International Association of Deposit Insurers
LCR	Liquidity Coverage Ratio, Коефіцієнт покриття ліквідності
LGD	Loss given default, Рівень збитку у разі настання дефолту за зобов'язаннями
LLP	Loan loss provision, Резерв під знецінення заборгованості
LTD	Loans to deposits, Співвідношення кредитів до депозитів
LTV	Loan-to-value, Коефіцієнт забезпеченості кредитів та наданих фінансових зобов'язань
NPL	Non performing loans, Негативно класифіковані кредити
NSFR	Net stable funding ratio, Коефіцієнт чистого стабільного фінансування
PD	Probability of default, Показник ризику, ймовірність дефолту позичальника
RR	Recovery rate, Рівень стягнення після настання дефолту за зобов'язаннями
VRI	Value recovery instrument, Інструмент відновлення вартості
грн.	гривня
дол. США	долар Сполучених Штатів Америки
кв., Q	квартал
міс.	місяць
млн.	мільйон
млрд.	мільярд
п.ш.	права шкала
в. п.	відсотковий пункт
р/р	річна зміна, до відповідного періоду попереднього року